

T.C.
AMASYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

**ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE DİNDARLIK VE
GÜNAHKÂRLIK DUYGUSU İLİŞKİSİ: AMASYA ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

SALİHA SANCAK

AMASYA
Temmuz – 2025

T.C.
AMASYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE DİNDARLIK VE
GÜNAHKÂRLIK DUYGUSU İLİŞKİSİ: AMASYA ÖRNEĞİ

Hazırlayan
Saliha SANCAK

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Halil APAYDIN

AMASYA - 2025

Sevgili aileme

TEZ ONAY SAYFASI

Saliha SANCAK tarafından hazırlanan “ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE DİNDARLIK VE GÜNAHKÂRLIK DUYGUSU İLİŞKİSİ: AMASYA ÖRNEĞİ” başlıklı çalışma aşağıdaki jüri tarafından 19/06/2025 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği ile Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri

İmza

Danışman : Prof. Dr. Halil APAYDIN

.....

Üye : Prof. Dr. Şuayip ÖZDEMİR

.....

Üye : Prof. Dr. Muammer CENGİL

.....

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım. 19/06/2025

.....

Doç. Dr. Hadi BELGE

Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN SAYFASI

Tezimin içerdiği yenilik ve sonuçları başka bir yerden almadığımı ve bu tezi Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünden başka bir bilim kuruluşuna akademik gaye ve unvan almak amacıyla vermediğimi; tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada kullanılan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksinin ortaya çıkması durumunda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

19/06/2025

Saliha SANCAK

İmza

ÖZET

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE DINDARLIK VE GÜNAHKÂRLIK DUYGUSU İLİŞKİSİ: AMASYA ÖRNEĞİ

Saliha SANCAK

Amasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Haziran/2025

Danışman: Prof. Dr. Halil, APAYDIN

Bu araştırma üniversite öğrencilerinde dindarlık ve günahkârlık duygusu arasındaki ilişkiyi manidarlık ve etkileşim yönünden incelemek amacıyla yapılmıştır. Araştırma için Amasya Üniversitesi bünyesinde bulunan İlahiyat Fakültesi, Eğitim Fakültesi ve Fen Edebiyat Fakültesine bağlı altı bölümde öğrenim gören 600 öğrenciye anket uygulaması yapılmıştır. Hatalı veya eksik olan 35 anket çıkarıldıktan sonra 565 anket üzerinde çalışma yapılmıştır. Kuramsal çerçeve oluşturulurken literatür taraması yapılarak çalışma ile ilgili kitap, makale, tez ve bilimsel etkinlik yayınları incelenmiştir. Yapılan literatür taraması sonucunda gerekli görülenler araştırmanın teorik kısmına eklenmiştir. Araştırma modeli olarak ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Çalışmanın örneklemi oluşturan katılımcılara demografik değişkenlere ait Kişisel Bilgi Formu, Dindarlık Ölçeği ve Günahkârlık Duygusu Ölçeği uygulanmıştır. Anket verilerinin girilmesinde ve verilerin analizinde SPSS paket programı kullanılmıştır. Araştırma normal dağılım göstermediği için parametrik testler yerine nanparametrik testler kullanılmıştır. Veriler arasındaki ilişkinin yönünü ve gücünü tespit etmek için Spearman's Korelasyon Analizi, cinsiyetin dindarlık ve günahkârlık duygusu üzerinde anlamlı bir etkisi olup olmadığını tespit etmek için Mann Whitney U Testi, ilişkisiz örneklem için Kruskal-Wallis Testi kullanılmıştır. Araştırma giriş bölümüyle birlikte 5 bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın problemi, amaç ve önemi, kapsam ve sınırlılıkları, varsayımları yer almaktadır. İkinci bölümü oluşturan kuramsal çerçevede din, dindarlık, dindarlığın boyutları, dindarlık tipleri, günah ve günahkârlık, suç ve suçluluk, tövbe hakkında bilgi verilmiştir. Araştırmanın üçüncü bölümünü oluşturan yöntem bölümünde ise araştırmanın yöntemi, çalışma grubu, veri toplama araçları ve verilerin analizi yer almaktadır. Dördüncü bölüm bulgulardan oluşmaktadır. Bulguların ilk bölümünde demografik değişkenlere ait frekanslar verilmiştir. İkinci bölümde ise çalışmada kullanılan Dindarlık Ölçeği ve Günahkârlık Duygusu Ölçeği'ne ilişkin elde edilen verilere göre analiz ve yorumlamalar bulunmaktadır. Son bölümde ise çalışmada elde edilen sonuçlar, araştırmanın amacı, problemi dikkate

alınarak değ erlendirilmiş ve çıkan sonuçlardan hareketle önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: din psikolojisi, dindarlık, günahkârlık, suçluluk, tövbe.

ABSTRACT

THE RELATIONSHIP BETWEEN RELIGIOSITY AND THE FEELING OF SINFULNESS AMONG UNIVERSITY STUDENTS: THE CASE OF AMASYA

Saliha SANCAK

Amasya University, Institute of Social Science

Department of Philosophy and Religious Sciences, M.A., June/2025

Supervisor: Prof. Dr. Halil APAYDIN

This study was carried out to examine the relationship between religiosity and the feeling of sinfulness among university students in terms of significance and interaction. A questionnaire was administered to 600 students enrolled in six departments under the Faculties of Theology, Education and Arts and Sciences at Amasya University. After excluding 35 questionnaires that were incomplete or incorrectly filled out, the analysis was conducted on the remaining 565 valid responses. A comprehensive literature review was carried out to form the theoretical framework of the study, drawing upon relevant books, articles, theses, and scholarly publications. Selected sources from this review were incorporated into the theoretical section of the research. A correlational survey model was employed as the research design. The participants were given a Personal Information Form to gather demographic data, along with the Religiosity Scale and the Sinfulness Perception Scale. SPSS software was used for data entry and statistical analysis. Since the data did not follow a normal distribution, non-parametric tests were utilized instead of parametric ones. Spearman's Correlation Analysis was applied to determine the direction and strength of the relationship between the variables. Mann Whitney U Test was employed to examine the effect of gender on religiosity and the sense of sinfulness, while the Kruskal - Wallis Test was used for unrelated samples. The research is structured into five chapters, including the introduction. The introductory chapter outlines the research problem, objectives, significance, scope, limitations and assumptions. The second chapter, which constitutes the theoretical framework, provides information on religion, religiosity, dimensions and types of religiosity, sin and sinfulness, crime and criminality and repentance. The third chapter details the research methodology, study group, data collection tools and data analysis procedures. The fourth chapter presents the findings. The first part of this chapter provides frequencies related to demographic variables, while the second part includes analyses and interpretations based on the data obtained from the

Religiosity Scale and the Sinfulness Perception Scale. The final chapter discusses the findings in relation to the research objectives and problem, offering conclusions and recommendations based on the results.

Keyword: psychology of religion, religiosity, sinfulness guilt, repentance.

ÖNSÖZ

İnsan hayatının gençlik yıllarına tekabül eden üniversite yılları, kişinin kimliğinin şekillendiği, bireysel gelişimini gerçekleştirdiği bir dönem olması açısından önemli ve kritik bir yere sahiptir. Mühim olan bir diğer mesele de, gençlerin üniversite yıllarında genellikle ailelerinden ve çevrelerinden uzakta oldukları için, karşılaşılabilecekleri fiziksel, ruhsal, sosyal ve ekonomik zorlukların üstesinden tek başlarına gelmek zorunda oluşlarıdır. Bireyin bütün bunların üstesinden kolaylıkla ve doğru bir şekilde gelebilmeleri için kendisine bir yaşam felsefesi ve sağlam ahlak ve inanç felsefesi geliştirmesi gerekmektedir. Bunların oluşmasında dindarlık ve günahkârlık kavramları önemli bir yere sahiptir. Bu kavramlar bireyin hayatında doğru ve olması gerektiği gibi yer alırsa psikolojik iyi oluş halleri üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir. Bireyin sahip olduğu inanç ve ritüeller güven ve huzur vererek çaresizlik, ümitsizliğe kapılma, stres gibi duygularla baş etmede olumlu etkiye sahiptir. Ayrıca günahkârlık duygusunun sebep olabileceği utanç, suçluluk, kaygı gibi olumsuz duygulardan tövbe ve dua gibi manevi temizlenme ve rahatlama yöntemleriyle birey kendini iyi hissedebilmektedir.

Yapılan araştırma ile üniversite öğrencilerinin dindarlık ve günahkârlık duygusuyla ilgili durumları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bir birey kendini dindar olarak tanımlıyor ve günahkâr hissediyorsa bu durum duygu ve düşüncelerine etki ettiği gibi davranışlarına da yansımaktır. Bu konuda durum tespiti yapmak, alınacak önlemler ve atılacak adımlar için önem arz etmektedir.

Çalışmanın ortaya çıkışında ve tamamlanması sürecinde rehberlik eden kıymetli danışmanım Prof. Dr. Halil APAYDIN'a; araştırmam sürecinde kıymetli görüşleriyle yol gösteren, aynı zamanda yüksek lisans ders dönemi hocalarım Prof. Dr. Şuayip ÖZDEMİR, Prof. Dr. Adem GÜNEŞ, Doç. Dr. Ayşegül GÜN hocalarıma; kıymetli vakitlerini ayırıp istatistik işlemlerde katkıda bulunan Dr. Öğr. Üyesi Fatma İNCEMAN KARA hocaya teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca bu dönemde her konuda yanımda olup yardımcı olan eşim Hakkı SANCAK'a; sabır ve anlayışlarından dolayı kızlarım Nursena ve Ayşe Şevval'e; araştırmanın yapılmasına katkıda bulunan katılımcılara teşekkür ederim.

Saliha SANCAK

19/06/2025

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar DİZİNİ	ix
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xi

I. BÖLÜM

1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Problemi	1
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	2
1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları	4
1.4. Araştırmanın Varsayımları	4
1.5. Benzer Çalışmalar	5

II. BÖLÜM

2. KURAMSAL ÇERÇEVE	8
2.1. Din	8
2.2. Dindarlık.....	12
2.3. Dindarlığın Boyutları.....	13
2.3.1. İnanç (İdeolojik) Boyutu.....	14
2.3.2. İbadet (Törenselle) Boyutu	15
2.3.3. Duygusal (Tecrübi) Boyut	16
2.3.4. Bilgi (Zihinsel) Boyutu	16
2.3.5. Etki Boyutu	17
2.4. Dindarlık Tipleri/Yönelimleri	18
2.4.1. İç GÜdümlü Dindarlık	18
2.4.2. Dış GÜdümlü Dindarlık.....	19
2.5. Günah, Günahkârlık ve Suçluluk Duygusu İlişkisi	20
2.5.1. Günah Kavramı ve Günahkârlık	20
2.5.2. Suç ve Suçluluk Duygusu	26
2.5.3. Suç, Günah ve Suçluluk, Günahkârlık Duygusu Arasındaki Fark	29

2.6. Tövbe.....	32
-----------------	----

III. BÖLÜM

3. YÖNTEM.....	35
3.1. Araştırmanın Yöntemi	35
3.2. Evren ve Örneklemi.....	35
3.3. Verilerin Toplanması.....	36
3.4. Veri Toplama Araçları.....	37
3.4.1. Kişisel Bilgi Formu.....	37
3.4.2. Dindarlık Ölçeği.....	38
3.4.3. Günahkârlık Duygusu Ölçeği	39
3.5. Verilerin Analizi.....	39

IV. BÖLÜM

4. BULGULAR.....	41
4.1. Demografik Değişkenlere İlişkin Frekanslar ve Yorumlamalar	41
4.2. Araştırmada Uygulanan Dindarlık Ölçeği ve Günahkârlık Duygusu Ölçeğine İlişkin Bulgular ve Yorumlamalar.....	48

V. BÖLÜM

5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	70
KAYNAKÇA.....	80
EKLER.....	85
Ek 1. Araştırma Anketi.....	86
Ek 2. Anket Uygulama İzni	90
Ek 3. Ölçek Kullanım İzinleri.....	91
ÖZ GEÇMİŞ	92

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. Dindarlığın Boyutlarıyla İlgili Özet Tablo.....	14
Tablo 2. Sağlıklı ve Sağlıksız Suçluluk Karşılaştırması.....	29
Tablo 3. 2023-2024 Öğretim Yılında Amasya Üniversitesi'nde Araştırma Kapsamına Giren 3 Fakültede Kayıtlı Olan ve Araştırma Örneklemine Giren Kız ve Erkek Öğrenci Sayıları.....	36
Tablo 4. Örneklem Grubunun Cinsiyet Değişkenine Göre Dağılımı.....	41
Tablo 5. Örneklem Grubunun Yaş Aralığı.....	41
Tablo 6. Örneklem Grubunun Eğitim Gördüğü Fakülte ve Bölüme Göre Dağılımı.....	42
Tablo 7. Örneklem Grubunun Yaşadıkları Yer, Konakladıkları Yer ve Ekonomik Durumlarına Göre Dağılımı.....	43
Tablo 8. Örneklem Grubunun Anne ve Baba Tahsil Durumuna göre Dağılımı.....	44
Tablo 9. Örneklem Grubunun Anne ve Baba Meslek Grubuna Göre Dağılımı.....	45
Tablo 10. Örneklem Grubunun Anne, Baba ve Kendi Dindarlık Durumlarına Göre Dağılım	45
Tablo 11. Örneklem Grubunun Kendi Namaz Kılma, Oruç Tutma, Tövbe Etme, Dua Etme ve İyilik Yapma Durumuna Göre Dağılımı.....	46
Tablo 12. Normallik Dağılım Testi Çarpıklık ve Basıklık Değerleri.....	48
Tablo 13. Normallik Dağılım Testi Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk Testleri.....	49
Tablo 14. Dindarlık Toplam ve Günahkârlık Toplam Değerleri Arasındaki İlişki (Spearman's Korelasyon Analizi).....	50
Tablo 15. Dindarlık Toplam ve İnanç-Etki Boyutu Arasındaki İlişki (Spearman's Korelasyon Analizi).....	51
Tablo 16. Dindarlık Toplam ve Bilgi-İbadet Boyutu Arasındaki İlişki (Spearman's Korelasyon Analizi).....	51
Tablo 17. Dindarlık Toplam ve Aşırı Pişmanlık Boyutu Arasındaki İlişki (Spearman's Korelasyon Analizi).....	52
Tablo 18. Dindarlık Toplam ve Kendini Cezalandırma Arasındaki İlişki (Spearman's Korelasyon Analizi).....	52
Tablo 19. Dindarlık Toplam ve Ceza Beklentisi Arasındaki İlişki (Spearman's Korelasyon Analizi).....	53
Tablo 20. İnanç-Etki Boyutu ve Bilgi-İbadet, Günahkârlık Toplam, Aşırı Pişmanlık, Kendini Cezalandırma, Ceza Beklentisi Arasındaki İlişki (Spearman's Korelasyon Analizi)	53

Tablo 21. Bilgi-İbadet Boyutu ve Günahkârlık Toplam, Aşırı Pişmanlık, Ceza Beklentisi Arasındaki İlişki (Spearman's Korelasyon Analizi).....	55
Tablo 22. Günahkârlık Toplam ve Aşırı Pişmanlık, Kendini Cezalandırma, Ceza Beklentisi Arasındaki İlişki (Spearman's Korelasyon Analizi).....	56
Tablo 23. Aşırı Pişmanlık ve Kendini Cezalandırma, Ceza Beklentisi Arasındaki İlişki (Spearman's Korelasyon Analizi).....	57
Tablo 24. Kendini Cezalandırma ile Ceza Beklentisi Arasındaki İlişki (Spearman's Korelasyon Analizi).....	58
Tablo 25. Cinsiyete Göre Dindarlık Düzeylerinin Mann Whitney U Testi Sonuçları.....	59
Tablo 26. Cinsiyete Göre Günahkârlık Düzeylerinin Mann Whitney U Testi Sonuçları.....	60
Tablo 27. Fakülteye Göre Dindarlık ve Dindarlığın Alt Boyutlarına Ait Puanların Farklılaşp Farklılaşmadığına Dair Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları.....	60
Tablo 28. Fakültele Göre Günahkârlık ve Günahkârlığın Alt Boyutlarına Ait Puanların Farklılaşp Farklılaşmadığına Dair Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları.....	61
Tablo 29. Bölümlere Göre, Dindarlık ve Dindarlığın Alt Boyutlarına Ait Puanlar ile Günahkârlık ve Günahkârlığın Alt Boyutlarına Ait Puanların Farklılaşp Farklılaşmadığına Dair Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları.....	62
Tablo 30. Yaşanılan Yere Göre, Dindarlık ve Dindarlığın Alt Boyutlarına Ait Puanlar ile Günahkârlık ve Günahkârlığın Alt Boyutlarına Ait Puanların Farklılaşp Farklılaşmadığına Dair Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları.....	65
Tablo 31. Ekonomik Duruma Göre, Dindarlık ve Dindarlığın Alt Boyutlarına Ait Puanlar ile Günahkârlık ve Günahkârlığın Alt Boyutlarına Ait Puanların Farklılaşp Farklılaşmadığına Dair Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları.....	67

KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar	Açıklama
Bkz	Bakınız
S	Sayı
s	Sayfa / sayfalar
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı

Tablolardaki Kısaltmalar	Açıklama
f	Varyans analizi test istatistiği
χ^2	Ki kare değeri
n	Örneklem sayısı
N	Tüm bireylerin toplamı
P	Anlamlılık düzeyi
R	Korelasyon katsayısı
S	Standart sapma
Sd	Serbestlik derecesi
Sig	Anlamlılık
U	Mann whitney u testi istatistiği
Z	Standartlaşmış fark ölçüsü

I. BÖLÜM

1. GİRİŞ

Üniversite Öğrencilerinde Dindarlık ve Günahkârlık Duygusu İlişkisi: Amasya Örneği başlıklı bu çalışma, üniversite öğrencilerinin dindarlık ve günahkârlık duygusu arasındaki ilişkiyi manidarlık ve etkileşim yönünden incelemek üzerine yoğunlaşmaktadır.

Din psikolojisi alanı bireylerin dini inanç ve yaşantılarıyla psikolojik halleri arasındaki ilişkiyi inceleyen bir bilim dalıdır (Peker, 2014, s. 32). Çalışmamızı üniversite öğrencileriyle yapmamızın nedeni, bu dönemin bireylerin kendi kimliklerini oluşturma ve kişisel gelişimlerini tamamlama açısından önemli ve kritik bir dönem olmasıdır (Apaydın, 2016b, s. 112). Bu dönemin bir başka önemli yönü de üniversite öğrencilerinin büyük çoğunluğun ilk kez ailelerinden ve memleketlerinden uzakta, duygusal, fiziksel, sosyal, ekonomik yönlerden tek başlarına ayakta durmaya çalıştıkları bir zaman dilimi olmasından kaynaklanmaktadır. Bu süreçte çoğu öğrencinin kendilerini yalnız, güçsüz, çaresiz hissettikleri zaman dilimleri olabilmektedir (Sayar ve Dinç, 2023, s. 124). Gençlik çağını yaşayan üniversite gençleri ailelerinden ayrılmakla birlikte alışkın oldukları yaşamdan bir kopuş ve bağımsızlık duygusunu bir arada hissetmektedirler. Yaşamlarının yeni döneminde karşıt ve aynı cins gruplarla aktif bir sosyal ilişkinin başladığı ve kıymetli iş ve faaliyetlere hazırlanılan aktif bir yaşantı başlamaktadır. Yeni hayatında meydana gelen bütün bu değişimlerin üstesinden sorunsuz bir şekilde gelebilmesi için kendisine dünya görüşü, hayat felsefesi, basit ve tartışmaya kapalı inanç ve ahlak kuralları edinmelidir (Yavuzer, 1984, s. 294). Bu dönemde bireylerin sahip olduğu dini inançlar, ahlaki değerler, sosyal normlar; yaşadıkları olaylar ve bulundukları ortamla ilgili karar vermelerinde etkili olmaktadır. Bu bağlamla dindarlık ve günahkârlık kavramları da bireylerin kimlik oluşumunda, karar verme mekanizmalarında, fiziksel, ruhsal ve sosyal iyi oluş hallerinde etkili olacak kavramlardandır.

1.1. Araştırmanın Problemi

Problemin tanımlanması, çoğu kez çözülmesinden daha önemlidir (Albert Einstein).

Bir problemle karşılaşıldığında problemin çözülebilmesi için ilk yapılması gereken problemin ne olduğunun tanımlanmasıdır. Daha sonra sırasıyla çözüme dair hipotezler yazılır, nasıl çözüleceğine dair bilgiler edinilir ve elde edilen çözüm yolları sınanır. Bütün bilimsel araştırmaların temelini çözüme ulaştırmak istenilen bir problem oluşturmaktadır. Yapılacak araştırma ile çözüme ulaşması hedeflenen sorun, araştırmanın problemidir (Büyüköztürk vd.

2022, ss. 40-41).

Burada yapılan araştırmanın problem cümlesini “üniversite öğrencilerinde dindarlık ve günahkârlık duygusu ilişkisi nasıldır?” sorusu oluşturmaktadır. Buradaki temel problem sorusunu cevaplamak için aşağıda verilen alt problemlere cevap aranmıştır.

1. Dindarlık ve günahkârlık duygusu arasında nasıl bir ilişki vardır?
2. Dindarlık ile dindarlığın alt boyutları olan inanç- etki boyutu ve bilgi- ibadet boyutu düzeyleri arasında nasıl bir ilişki vardır?
3. Günahkârlık duygusu ile günahkârlık duygusunun alt boyutları olan aşırı pişmanlık, kendini cezalandırma ve ceza beklentisi boyutları arasında nasıl bir ilişki vardır?
4. Dindarlık ile günahkârlık duygusunun alt boyutları olan aşırı pişmanlık, kendini cezalandırma ve ceza beklentisi boyutları arasında nasıl bir ilişki vardır?
5. Günahkârlık duygusu ile dindarlığın alt boyutları olan inanç- etki ve bilgi- ibadet düzeyleri arasında nasıl bir ilişki vardır?
6. Dindarlık ve günahkârlık duygusu cinsiyete göre anlamlı derecede farklılaşmakta mıdır?
7. Dindarlık ve günahkârlık duygusu yaşanan yere göre anlamlı derecede farklılaşmakta mıdır?
8. Dindarlık ve günahkârlık duygusu ekonomik duruma göre anlamlı derecede farklılaşmakta mıdır?
9. Dindarlık ve günahkârlık duygusu fakülteye göre anlamlı derecede farklılaşmakta mıdır?
10. Dindarlık ve günahkârlık duygusu bölümlere göre anlamlı derecede farklılaşmakta mıdır?

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın temel amacı, üniversite öğrencilerinin dindarlık ile günahkârlık duygusu arasındaki ilişkiyi incelemektir. Katılımcıların dindarlık ve günahkârlık duyguları arasındaki ilişkinin yönü ve gücü belirlenmeye çalışılacaktır. Bu kapsamda dini inanç ve ibadet yaşantıları ile kendilerini ne ölçüde günahkâr hissettikleri arasındaki bağlantı ortaya konmaya çalışılacaktır. Ayrıca üniversite öğrencilerindeki dindarlık ve günahkârlık duygusu arasındaki ilişkinin cinsiyet, yaşanan yer, ekonomik düzey, fakülte ve bölüm türü gibi bazı demografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığı da incelenecektir. Araştırmanın kavramsal çerçeve bölümünde ise din ve dindarlık kavramları hakkında bilgi verilerek, dindarlığın sadece

ritüellerden, dışsal ibadet formlarından ibaret olmadığı, bireyin iç dünyasında yaşadığı dini duygular, suçluluk, günahkârlık ve tövbe ile de yakından bağlantılı olduğunu ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu bağlamda bireyin günahkârlık duygusunun dindarlık düzeyi ile hangi şekilde şekillendiğini ortaya koymak amaçlanmıştır. Araştırmamızda dindarlık ve günahkarlık duygusu arasındaki korelasyon ortaya koyulurken, alt boyutlarıyla birlikte ayrıntılı bir çalışma yapılmıştır. Katılımcıların sübjektif dindarlık ve günahkârlık duyguları arasındaki uyum ya da çelişkiler izah edilmeye çalışılacaktır.

Doğru bir dindarlık tanımı doğru günahkârlık duygusunu da beraberinde getirecektir. Kişi yaptığı hata ve günahlara karşı dinin telafi mekanizmalarını bilirse bu süreçte dine karşı olan tavrını daha bilinçli bir şekilde belirler. Böylece yanlış dindarlık inanışları neticesinde ortaya çıkabilecek olumsuz tutum ve davranışlardan uzaklaşmış olur.

Üniversite öğrencilerinde dindarlık ve günahkârlık duygusu ilişkisinin din psikolojisi bağlamında araştırılmasının önemi birkaç başlık altında açıklanacaktır. Din psikolojisinin inceleme alanını, bireylerin dini ve manevi yaşantılarının psikolojik açıdan bireyde meydana getirdiği etkiyi araştırmak oluşturmaktadır. Üniversite dönemi kişinin hayatında kendi kimliğini oluşturmak ve bireysel gelişimlerini gerçekleştirmek açısından önemli ve kritik bir yere sahiptir. Bireyde oluşan dindarlığın bireyin kişiliğinin oluşmasındaki etkisi, günahkârlık duygusu ve bununla nasıl başa çıktığı ve bireyi nasıl etkilediği gibi soruların cevabıyla da bağlantılıdır.

Üniversite döneminde bireylerin dindarlıkları ve günahkârlık duyguları psikolojik iyi oluş halleri üzerinde de etkili olmaktadır. Çaresizlik, ümitsizliğe kapılma, stres gibi bireyi olumsuz etkileyen duygularla baş etmede bireyin sahip olduğu dini inanç ve ritüeller olumlu bir etkiye sahiptir. Ayrıca günahkârlık duygusunun sebep olabileceği utanç, tedirginlik, suçluluk gibi duygularla başa çıkabilmek için, din psikolojisi bağlamında bireylerin bu durumdan nasıl etkilendiklerini tespit ederek tövbe, dua gibi manevi temizlenme yöntemleriyle öğrencilere yol göstermek mümkündür.

Üniversite öğrencilerine dindarlık ve günahkârlık duygusuyla ilgili yapılan bu araştırma bireylerin ahlaki gelişim süreçlerini tespit etmek ve bu kavramların bireylerde meydana getirdiği duygu ve davranış durumunu tespit etmek için de önemlidir. Ayrıca alanda üniversite gençleri üzerinde yapılan araştırmalara katkı sağlayacağı için önemlidir.

Çalışmamızın kavramsal çerçevesinde din, dindarlık, dindarlık boyutları, dindarlık tipleri, günah, günahkârlık, suç, suçluluk, günahkârlık ve suçluluk arasındaki fark ve tövbe konuları ele alınacaktır.

1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Araştırmanın kapsamını Amasya Üniversitesi'ne bağlı İlahiyat Fakültesi, Eğitim Fakültesi ve Fen Edebiyat Fakültesi'nde eğitim gören üniversite öğrencileri oluşturmaktadır.
2. Araştırma Amasya ili ile sınırlıdır.
3. Araştırma 2023 - 2024 Eğitim-Öğretim yılında toplanan verilerle sınırlıdır.
4. Araştırma katılımcıların verdiği cevaplarla sınırlıdır.
5. Araştırmada elde edilen verilerin geçerlik ve güvenirliği “Günahkârlık Duygusu Ölçeği” ve “ Dindarlık Ölçeği” nin geçerlik ve güvenirliliği doğrultusunda sınırlıdır.

1.4. Araştırmanın Varsayımları

Varsayım (hipotez), yapılan bir araştırmanın muhtemel neticesine dair önceden yapılan tahminler anlamına gelmektedir. Bu tahminler, araştırmada bulunan olaylar arasındaki ilişkiyi açıklamaya yöneliktir. Hipotezlerin geçerliliği bilimsel araştırmanın sonucuna bağlıdır. Bir araştırma öncesinde hipotez yazmak, sonuç üzerine daha kapsamlı ve ayrıntılı düşünmeye, değişkenler arasındaki ilişkiyi yorumlamaya ve bilimsel tahminlerde bulunmaya olanak sağlamaktadır. Hipotez yazarken ön yargılardan uzak kalmaya dikkat etmek gerekmektedir (Büyüköztürk vd., 2022, s. 67).

Bu araştırmada üniversite öğrencilerinin dindarlık ve günahkârlık duygusu ilişkisi farklı değişkenler açısından belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca dindarlık ve günahkarlık duygusu arasındaki korelasyon anlamlılık ve etkileşim yönünden incelenecektir. Araştırma bazı varsayımlar üzerinden gerçekleştirilmektedir. Araştırmanın varsayımları:

1. Araştırmanın örneklemini oluşturan üniversite öğrencilerinin kendilerine verilen anket formlarını tam olarak, doğru ve samimi şekilde doldurdıkları varsayılmıştır.
2. Araştırmada kullanılan Dindarlık Ölçeği ve Günahkârlık Duygusu Ölçeğinin ölçtükleri özellikler açısından güvenilir ve geçerli oldukları varsayılmaktadır.
3. Araştırmanın örneklemini oluşturan üniversite öğrencilerinin evreni temsil ettikleri varsayılmaktadır.

Bu araştırmanın temel hipotezini “ Üniversite öğrencilerinde dindarlık düzeyi arttıkça günahkârlık duygusu azalmaktadır” önermesi oluşturmaktadır. Temel hipotezin doğrulanmasına yardımcı olacak alt hipotezler aşağıda verilmiştir.

1. Dindarlık ve günahkârlık duygusu arasında negatif yönde ve anlamlı bir ilişki vardır.
2. Dindarlık ve günahkârlık duygusu cinsiyete göre farklılaşmaktadır. Kadınların dindarlık ve günahkârlık duygusu düzeyi erkeklerin dindarlık ve günahkârlık duygusu

düzeyine göre daha fazladır.

3. Dindarlık ve günahkârlık duygusu yaşanan yere göre farklılaşmaktadır. Köy ve kasabada yaşayanların dindarlık ve günahkârlık duygusu düzeyleri şehir ve büyük şehirde yaşayanlara göre daha fazladır.

4. Dindarlık ve günahkârlık duygusu ekonomik duruma göre farklılaşmaktadır. Ekonomik durum iyileştikçe dindarlık ve günahkârlık duygusu düzeyleri azalmaktadır.

5. Dindarlık ve günahkârlık duygusu fakülteye göre farklılaşmaktadır. İlahiyat Fakültesinde öğrenim gören katılımcıların dindarlık ve günahkârlık duygusu düzeyleri Eğitim Fakültesinde ve Fen Edebiyat Fakültesinde öğrenim gören katılımcıların dindarlık ve günahkârlık duygusu düzeylerine göre daha fazladır.

6. Dindarlık ve günahkârlık duygusu bölümlere göre farklılaşmaktadır. Dindarlık ve günahkârlık duygusu düzeyleri fazla olandan az olana doğru şu şekildedir: İlahiyat Bölümü, Türk Dili Bölümü, Tarih Bölümü, Matematik Bölümü, Türkçe Bölümü, PDR.

7. Dindarlık ile dindarlığın alt boyutları olan inanç-etki ve bilgi-ibadet boyutları arasında pozitif ve anlamlı düzeyde bir ilişki vardır.

8. Günahkârlık duygusu ve günahkârlık duygusunun alt boyutları olan aşırı pişmanlık, kendini cezalandırma ve ceza beklentisi boyutları arasında pozitif ve anlamlı düzeyde bir ilişki vardır.

9. Dindarlık ve günahkârlık duygusunun alt boyutları olan aşırı pişmanlık, kendini cezalandırma ve ceza beklentisi boyutları arasında negatif yönde bir ilişki vardır.

10. Günahkârlık duygusu ve dindarlığın alt boyutları olan inanç-etki ve bilgi-ibadet boyutları arasında negatif yönde bir ilişki vardır.

1.5. Benzer Çalışmalar

Din Psikolojisi alanında dindarlık konusu çeşitli değişkenlerle birlikte çalışılmıştır. Günahkârlık konusu ise genelde suçluluk kavramı ile birlikte çalışılmıştır. “Üniversite Öğrencilerinin Dini Yasaklarla İlgili Tutumları” başlıklı yüksek lisans tezi bu konuda Türkiye’de yapılan ilk çalışmadır (Apaydın, 1996). Çalışmada anket tekniği kullanılmıştır. Üniversite öğrencilerinin dini yasaklarla ilgili tutumları genelde olumlu bulunmuştur.

Kula tarafından 2006 senesinde hazırlanan “Ergenlerde Dini Düşüncede Yaşanan Güçlükler (Bir Diyarbakır Örnekleme)” adlı yüksek lisans tez çalışmasında anket tekniği ve ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Elde edilen veriler SPSS istatistik program paketi kullanılarak çözümlenmiştir. Araştırmanın sonucunda ergenlerin dini düşüncelerini

şekillendiren faktörler; başta kendisi, anne, baba, öğretmen, arkadaş gibi kişiler ile okul, çevre, cami gibi kurumlardır. Bu dönemde çelişkiler yaşamaları ve sorgulayıcı tavırları normal karşılanmalı ve onları tatmin edecek açıklamalarda bulunulmalıdır. Çelişkiye düştüklerinde ruhsal sıkıntı yaşadıkları, suçluluk ve günahkârlık duyguları yaşadıkları ifade edilmiştir. Yapılması gereken ise dini eğitim verilirken ve dini şüphe ile ilgili sorular cevaplandırılırken bireylere tercih empoze etmeye çalışılmadan din hakkında doğru bilgiler verilmeli ve tercihlerinde yardımcı olunmalıdır (Kula, 2006).

Demir tarafından 2019 senesinde hazırlanan “Ergenlik Döneminde Dini İnanç ve Şüpheler ile Psikososyal Değişkenler Arasındaki İlişki Üzerine Bir Alan Araştırması: İstanbul Örneği” adlı yüksek lisans tezinde anket tekniği ve ilişkisel tarama modeli kullanılarak elde edilen veriler SPSS programı ile çözümlenmiştir. Çalışmanın sonucunda ergenlerin dini inanç düzeylerinin cinsiyet ve sınıf düzeyine göre farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Ancak ergenlerin dini inanç düzeyinin anne-babanın birlikte ya da ayrı yaşama durumuna göre, anne-babanın eğitim durumuna göre, ailenin gelir seviyesine göre, anne-baba ile ilişkisine göre, yeterli dini bilgiye sahip olmalarına göre, suçluluk ve günahkârlık hissine göre anlamlı farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir (Demir, 2019).

Kıraç tarafından 2007 senesinde hazırlanan “Dindarlık Eğilimi, Varoluşsal Kaygı ve Psikolojik Sağlık” adlı yüksek lisans tezinde üniversite öğrencilerine ilişkisel tarama modeli ve anket tekniği kullanılarak elde edilen veriler SPSS programı ile çözümlenmiştir. Araştırmanın sonucunda dindarlık eğilimi ile varoluşsal kaygı arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur. İç güdümlü dindarlık eğilimi olan bireylerde ölüm kaygısı, anlamsızlık, günahkârlık duygusu gibi varoluşsal kaygıları daha az yaşadıkları tespit edilmiştir. Dindarlık eğilimi ile psikolojik sağlık arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (Kıraç, 2007).

Kılıç tarafından 1984 yılında yazılan *Kur'an'da Günah Kavramı* adlı kitap günah kavramı üzerine yazılan çok kapsamlı bir kitaptır. Felsefi düşüncede ve İslam dışındaki dinlerde, Kur'an-ı Kerim'de günah kavramı açıklanmıştır. Günah karşısında seçkin kullar ve günahların taksimi, ceza ve günahdan kurtulma gibi konularda da açıklamalar yapılmıştır. Tövbe konusuna da değinilmiştir (Kılıç, 1984).

Yapıcı tarafından 1997 yılında yapılan *İslam'da Tövbe ve Dini Yaşayıştaki Rolü* adlı çalışmada dini esaslara dayalı açıklama metodu kullanılmıştır. Din Psikolojisinin yakından ilgilendiği, dini hayatın düzene girmesi ve yeniden devamlılığın sağlanması için önemli olan tövbe hadisesi kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır (Yapıcı, 1997).

Ayten tarafından 2004 yılında yapılan “Kendini Gerçekleştirme ve Dindarlık İlişkisi” adlı yüksek lisans tezinde anket tekniği ve ilişkisel tarama modeli kullanılarak elde edilen

veriler SPSS Programı ile çözümlenmiştir. Bu araştırmada deneklerin demografik özellikleri ile kendini gerçekleştirme ve dindarlık düzeylerini ortaya koyan davranışları ile tutumları arasındaki ilişki tespit edilmiştir (Ayten, 2004).

Güler tarafından 2007 yılında hazırlanan “Tanrı’ya Yönelik Atıflar, Benlik Algısı ve Günahkârlık Duygusu” adlı yüksek lisans tezinde anket çalışması yapılmıştır. Elde edilen veriler SPSS programı ile çözümlenmiştir. Araştırmamızda kullanılan Günahkârlık Duygusu Ölçeği de bu çalışma sonucu ortaya çıkmıştır. Elde edilen bulgulara göre Tanrı algısı ile benlik algısı ve günahkârlık duygusu arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur (Güler, 2007).

Yozgat tarafından 2019 yılında hazırlanan “Pozitif Psikoloji Kapsamında Üniversite Öğrencilerinde Dindarlık Diğerkâmlık İlişkisi (İnönü Üniversitesi Örneği)” adlı yüksek lisans tezinde anket tekniği uygulanarak elde edilen veriler SPSS programı ile çözümlenmiştir. Araştırma sonucunda dindarlık ve diğerkâmlık arasında anlamlı bir ilişki elde edilmiştir (Yozgat, 2019).

Şık tarafından 2020 yılında hazırlanan “Üniversite Öğrencilerinde Sınav Stresiyle Başa Çıkma ve Dindarlık İlişkisi: Amasya Üniversitesi Örneği” adlı yüksek lisans tezinde anket yöntemi kullanılarak elde edilen veriler SPSS programı ile çözümlenmiştir. Çalışmada elde edilen verilere göre sınav stresi ile dindarlığın toplam puanları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (Şık, 2020).

Başkonuş tarafından 2019 yılında hazırlanan “Ergen Suçluluğu ve Dindarlık” adlı yüksek lisans tezinde anket tekniği kullanılarak araştırma sonucunda ulaşılan veriler SPSS programı ile çözümlenmiştir. Araştırmanın sonucunda katılımcıların dindarlık eğilimi arttıkça günahkârlık ve suçluluk duyguları da artmaktadır. Bu bağlamda suçluluk ve dindarlık arasında doğrusal bir ilişki olduğu tespit edilmiştir (Başkonuş, 2019).

Seriner tarafından 2019 yılında hazırlanan “Ergenlerde Günah ve Suç Algısı, Günahkârlık ve Suçluluk Duygusu Üzerine Bir Araştırma” adlı yüksek lisans tezinde anket tekniği kullanılarak elde edilen veriler SPSS programı ile çözümlenmiştir. Araştırma kendi sınırlılıkları dâhilinde ergenlerin günah ve suç algılarını kapsamlı bir şekilde ortaya koymuş ve çıkan sonuçlarla ilgili öneriler sunmuştur (Seriner, 2019).

II. BÖLÜM

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Din

Din insanın var oluşuyla birlikte ortaya çıkan bir yapıdır. İnsanın olduğu yerde mutlaka din de var olmuştur. Çünkü insanın yapısında kendinden daha yüce ve üstün bir varlığa inanma, dayanma, bağlanma ve o yüce varlık adına hareket etme isteği ve özelliği vardır (Doğan, 2011, s. 75). Aynı zamanda din tarih boyunca insanla kutsal arasındaki bağı kuran bir unsur olduğundan dolayı gerek birey gerek toplum için daima önemini koruyan bir yapı olmuştur (Köse ve Ayten, 2021, s. 110). Bir kavramı anlayabilmek için öncelikle o kavramdan ne anladığımızı belirlemek gerekir. Bunu yapabilmek için de anlamak istediğimiz kavramın kapsamlı bir tanımının yapılması gerekir. Sosyal bilimlerdeki herkes için geçerli olacak bir tanımın bulunamaması problemi “din” i tanımlamaya çalışırken de karşımıza çıkar. Dinin herkes tarafından kabul gören ortak bir tanımı şimdiye kadar yapılamamıştır (Hökelekli, 2012, s. 25). Ortak bir tanımın bulunamamasının nedenlerinden ilki dinin tek bir boyut ve tek bir yönle açıklanamayacak kadar kapsamlı oluşudur. İkinci neden ise dini tanımlayan kişilerin, dini kendi benimsedikleri boyut ve yön üzerinden dinin anlamını sınırlandırarak tanımlamalarıdır (Hökelekli, 2020, ss. 37-38). Din tanımı dini tanımlayanın kendi bağlı olduğu dinin bilimsel yaklaşımı ve özellikleri üzerinden yapıldığında kapsayıcı ve herkes tarafından kabul gören bir tanım ortaya çıkmamaktadır (Apaydın, 2016a, s. 62). Dinin tanımını her bilim dalı kendi alanına göre farklı bakış açılarıyla yapsa da birleştikleri ortak nokta şudur: Din öyle bir sistemdir ki hem insanın içinde olan psikolojik boyutu, hem insanın kendisinin dışında var olan toplumsal boyutu, hem de insanın kendisinin ve kendi dışındaki toplumun da ötesinde var olan aşkın boyutu açıklar (Köse ve Ayten, 2021, s. 111).

TDK’ye göre dinin tanımı: “Tanrı’ya, doğüstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal bir kurum; diyanet” (Yalçın, 2024).

Religio sözcüğü Latince bir sözcük olup din kelimesinin karşılığıdır. Saygı ve korkuyla Allah’a bağlılık ve kendini ibadete verme, törenlere, ayinlere katılma anlamına gelir (Peker, 2014, s. 29).

Etimolojik açıdan din kelimesine baktığımızda karşımıza üç şık çıkar. Birincisi, Aramî ve İbranî dillerden Arapçaya geçen din kelimesi hüküm anlamına gelir. İkincisi, aslı Arapça olan din kelimesi âdet, örf anlamlarına gelir. Üçüncüsü ise, Farsça olan bu kelime günümüzdeki din anlamına gelir (Pazarlı, 1968, s. 24).

İslam’a göre din tanımı: “Akıl sahibi şuurlu insanları kendi irade ve arzuları ile hak ve gerçeğe, mutlak hayır ve saadete götüren, insanlara saadet yollarını gösteren ve peygamberlerin vahiy ve ilhamına dayanan ilahi bir kanun”dur (Doğan, 2011, s. 75).

İslâmî literatürde kullanılan din kavramının anlamlarını dört başlıkta gruplandırabiliriz:

1. Hesap, hüküm, ceza (karşılık),
2. Hâkimiyet, üstünlük, zelil kılma,
3. İbadet, itaat, teslimiyet,
4. Şeriat, mezhep, kanun, yol (Tümer, 1994).

Din, insanın bireysel ve toplumsal hayatını derinden etkileyen yaşamın mühim bir parçasıdır. Bu sebepten psikolojinin kuruluşundan beri din, psikologların ilgi ve inceleme alanlarından olmuştur. Psikolojinin bakış açısıyla dini inceleyen, tanımlayan, yorumlayan ve çıkarımlarda bulunan psikologların yaklaşımları ve araştırma alanları dini yaşayan insanlardır. Dinin kendisi, ne olduğu veya ne olması gerektiği araştırma alanları dışındadır. İnsanların dini nasıl algıladıklarını, dinin bireyde ve toplumdaki yansımalarını ve psikolojik etkilerini incelerler (Köse ve Ayten, 2021, s. 23). Din kavramı ilk dönemlerden başlayarak psikologların da inceleme alanına girmiştir. Fakat ortak bir yaklaşım bulunmamaktadır. Çeşitlilik gösteren bir din yaklaşımı mevcuttur. Bazı psikologlar ve din görüşleri şu şekildedir:

Din psikolojisinin kurucularından biri kabul edilen William James, dini fenomenleri empirik bir yaklaşımla incelemiş ve dinin kökenlerinden ziyade bireyin hayatındaki pratik faydası üzerinde durmuştur. Dinin ve dini tecrübenin anlamlı ve kıymetli olmasını bireye pratik fayda sağlamasına bağlamaktadır. “Bireysel inzivanın” dinde mutlaka olmasını savunmaktadır. Ona göre her din kendi mensuplarına çeşitli faydalar sağlamaktadır. Dini; kurumsal din ve bireysel din olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Çalışmalarında ve araştırmalarında daha çok bireysel din ile ilgilendiği görülmektedir. Din anlayışında, dinin öğretileri ve gerçekliğinden çok insan hayatındaki etkileriyle ilgilenmiştir. Aynı zamanda pragmatik, fonksiyonalist ve çoğulcu bir yaklaşıma sahip olan William James’e göre din, insanların hayatında önemli bir yere sahiptir. Dini inançları insanları şekillendiren, dönüştüren ve onlara olumlu katkılar sağlayan en kuvvetli deneyim olarak kabul etmektedir. Din, hayatın zorluklarıyla ve bireysel zorluklarla başa çıkmak, hayatı daha anlamlı kılmak ve bireyde psikolojik iyi haller oluşturmak yönlerinden de önemli bir yere ve etkiye sahip olmaktadır (Ayten, 2024, ss. 35-36).

Psikanalizin kurucusu olan Sigmund Freud dine eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşmaktadır. Ona göre din bireylerin bilinçaltındaki arzulardan, korkulardan, toplumsal baskılardan doğan bir olgudur. Dini şu şekilde tanımlar: “Din, saplantı nevrozu, bebeklik arzularının tatmini ve yanılsama (illisuion) olabilir”. Bu sebepten insanlığın dini psikolojik bir

savunma mekanizması olarak ortaya koyduğunu öne sürmektedir. Dini gerçek özgürlüğün önündeki bir engel olarak görmektedir. İnsan gelişimini olumsuz etkileyerek zamanla zarar vereceğini savunmaktadır. Dinin teselli edici yönünü kabul etmekle birlikte, dini kurtulunması gereken bir hastalık gibi görmektedir. Dini bir yanılsama, obsesyon ve illüzyon olarak da tanımlayan Sigmund Freud, bilimin bireyleri bu hastalıktan kurtaracağını ileri sürmektedir (Ayten, 2024, s. 62).

Sigmund Freud'un öğrencisi olan Carl Gustav Jung, hocası gibi dini fonksiyonel bir bakış açısıyla ele almaktadır. Uluslararası psikanaliz derneğinin ilk başkanıdır. Jung'un din görüşü Freud'un aksine dinin psikolojik, kültürel ve toplumsal bir değeri olduğu yönündedir. Ona göre din, bireyin kolektif bilinçdışı ve iç dünyasının bir yansımasıdır. Böylece bireyin Tanrı'yı ve dini bulmasının kaçınılmaz olduğunu; dini ve Tanrı'yı kabul etmenin insanın kaderi olduğunu savunmaktadır. Jung dini psikolojik bir ihtiyaç olarak görmektedir. Birey din ile kendi içsel dünyasına anlam ve yön kazandırmaktadır. Bu sebepten dini, bir nevi ruhsal tedavi sistemi olarak kabul etmektedir. Dinin yokluğu psikolojik rahatsızlıklara sebep olacağından dinin, hem toplumsal hem de bireysel sağlık açısından çok önemli olduğunu ileri sürmektedir. Ayrıca din birey için zor zamanlarında dayanacağı, sığınacağı güvenli bir alan oluşturmaktadır. Dinin özünün inanç değil tecrübe olduğunu savunmaktadır. Ona göre dinsel inançların doğruluğu psikolojiktir. Uzak doğu dinleriyle ve sembolleriyle ilgilenmiştir. Doğu dinleri ile batı dinlerini karşılaştırmıştır (Köse ve Ayten, 2021, ss. 33-37).

Erich Fromm din konusunu felsefi bir bakış açısıyla ele almaktadır. Dine toplumsal ilişkiler ve bireysel psikolojik gelişim açılarından yaklaşmaktadır. Belirli bir düzen içinde yaşayan toplumların dindar olduğunu savunmaktadır. Dini insanlığa hizmet etme aracı olarak görmektedir. Ona göre gerçek din insanların Tanrı'yla ve diğer insanlarla uyum içinde olmalarını sağlamalıdır. Bu uyumun insanları empati, sevgi ve anlayış merkezli bir inanç temelinde birleştirmekle mümkün olabileceğini savunmaktadır. Ayrıca onun din anlayışında özgürlük ve sevgi anlayışı önemli bir yere sahip olmaktadır. İnsanın en yüksek kapasitesinin sevgi olduğunu ve ancak bireyler özgür olduğunda bunun gerçekleşmesinin mümkün olduğunu savunmaktadır. Ona göre dinin olması gereken en önemli işlevlerinden biri de bireyin kendini geliştirme sürecine destek olmasıdır. Fromm bu açıdan dini otoriter din ve hümaniter din olarak ikiye ayırmaktadır. Otoriter dinde Tanrı mutlak otorite kabul edildiği için insanların kendini güçsüz kabul ettiğini ve böylece insanların gelişimine engel olduğu savunmaktadır. Böyle bir din anlayışında insanın kendine yabancılaştığını ve özünü kaybettiğini ileri sürmektedir. Fromm'a göre otoriter dinler gelişmemiş din kabul edilmektedir. Hümaniter (insan merkezli) din anlayışı ise bireyin hem diğer insanları hem de kendisini anlamaya, kendini

gerçekleştirmeye, sevgiye dayanan, özgürleştiren bir din anlayışı olarak kabul edilmektedir. Fromm hümaniter dinleri gerçek din olarak kabul etmektedir. Ona göre gerçek dinler bireyin kendisini gerçekleştirmesine katkı sağlayarak gönülden bağlanıp uğrunda gayretle çalışacağı idealler ve amaçlar sunmaktadır. İnsanın hayatındaki temel görevinin kendini gerçekleştirmek olduğunu savunmaktadır. Ona göre insanın var oluşunu oluşturan iki yönelim vardır. Bunlar: Sahip olmak ve olmak (Ayten, 2024, ss. 115-116).

Kişilik psikolojisi alanında yaptığı çalışmalarla bilinen Gordon Allport aynı zamanda din konusunda yaptığı derinlemesine çalışmalarla da bilinmektedir. Dini hem psikolojik yönden hem de sosyal işlevleri yönünden incelemiştir. Kişilik psikolojisi alanında meşhur olan Allport, bireylerin dini inançları benimseme şeklinin kişisel gelişimleriyle olan ilişkisini araştırmıştır. Ona göre din, bireyin psikolojisinin dengeli oluşunda ve iç huzurunu elde edişinde önemli bir yere sahiptir. Din aynı zamanda bireyin yaşantısına bir amaç ve anlam katmaktadır. Allport'un en önemli katkılarında biri de dini yönelimi ikiye ayırmasıdır. Ona göre dini yönelim iç kaynaklı ve dış kaynaklı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İç kaynaklı dini yönelimde birey, dini inanç ve uygulamaları içselleştirerek manevi bir tatmin ve anlam aracı olarak benimsemektedir. Başka bir çıkar gözetmeden yaşanan din bireyin ruhsal yönden büyümesine vesile olmaktadır. Dış kaynaklı dini yönelimde ise bireyin din anlayışı geleneksel kurallar ve toplumsal baskı doğrultusunda şekillenir. Birey dini inanç ve uygulamaları elde edeceği bir menfaat ya da toplum tarafından alacağı onay amacıyla yapmaktadır. Bu tarz dini yönelimde bireylerin toplumsal aidiyet kazanma ya da sosyal statü elde etme gayesiyle dine yöneldikleri de ifade edilmektedir (Hökelekli, 2012, s. 35).

Yukarıda bazı yabancı psikologların din konusundaki görüşlerine yer verilmiştir. Dine olan yaklaşımlarında farklı görüşlere sahip oldukları gözlemlenmiştir.

Din insanlar için faydalı mı yoksa zararlı mıdır?

* Din kavramına objektif bir gözle bakıldığında insanlar için hem faydalı hem de zararlı yönlerinin olduğu görülmektedir. Dinin değeri, dini yaşamın faktörlerinin bireyin hayatıyla özdeşleşme derecesine, sosyal çevreye, kişiye, duruma, sağlık ve mutluluk ölçülerine, dinin çeşidine göre belirlenmektedir.

* Dindarlığın en önemli yönlerinden biri stres ve kriz anında başa çıkma mekanizmalarında etkili olmasıdır.

* Dindarlık hem bireysel ve özgün bir biçimde hem de geleneksel dini kurumlara bağlı olarak yaşanabilmektedir.

* Din, Tanrı adına yapılan bütün iyilik ve yardımlaşma eylemlerini ve korkunç sefalet ve şiddet fiillerini, insanların amaçlarına ulaşmak için yaptıkları yapıcı veya yıkıcı yolları

bünyesinde barındırabilmektedir.

* Her bireyin karakteri farklı olduğu için dini hedeflerine ulaşmak için de farklı yollar tercih etmektedirler. Bir dinin gücü her bireyin farklı ihtiyaçlarını karşılayabilme potansiyeline bağlıdır (Pargament, 2005, ss. 303-304).

2.2. Dindarlık

Dinin tanımlanması konusunda meydana gelen zorluklar, dindarlığın tanımlanmasında da ortaya çıkmaktadır. Dindarlık tek boyutlu olarak ele alınamamaktadır. Dindarlığın duygusal, davranışsal, bilgisel yönleri de kapsayan çok boyutlu bir yapısı bulunmaktadır. Din, insanların yaşamlarını şekillendiren ilkeler iken; dindarlık ise bu ilkelerin hem toplumsal hem de bireysel hayata geçirilmiş halidir (Köse ve Ayten, 2021, s. 111).

Dindarlık, bir dine inanmak, inanç esasları ve uygulamaları hakkında bilgi sahibi olmak, bu bilgileri samimiyetle yaşamak, hayat felsefesini dine göre şekillendirip bu yönde tercihler yapılarak meydana gelen yön verme, kılavuzluk etme sürecidir (Apaydın, 2016a, s. 68).

Dindarlık, dini yaşama halidir. Kişinin inanmış olduğu yüce varlık ve onun bildirdiği peygamber ve kitapla birlikte duygu, bilgi, davranış yönünden bütün hayatını şekillendirmesidir (Göcen, 2020, s. 21).

İnsanların inandıkları dine bağlanma dereceleri aynı olmamaktadır. Dine bağlı olmak ifadesi, kişilerin ya da grupların gündelik yaşamlarında dinin ne derecede önemli ve etkili olduğunu ifade etmektedir. Dindarlık, bir dine mensup olan birey ya da toplumun gündelik hayat tarzlarında dinin ne kadar önemli olduğunu belirten, dinin ilkelerine inanma, bağlanma ve uygulama derecesini gösteren bir kavramdır. Başka bir ifade ile dindarlık, dini bilfiil yaşamaktır (Hökelekli, 2012, s. 31).

Dindarlığın özelliklerinden bazıları şunlardır:

- İnanç ve ibadet yapısına göre dinlerde birbirinden değişik dindarlık biçimleri meydana gelmektedir. Ayrıca, aynı dine mensup her bireyin dini algılama ve hayata geçirme şekilleri de birbirinden farklılıklar göstermektedir. Buradan hareketle dindarlığın, tek biçimli ve sabit bir yapı olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Dindarlık, kişiye ve içinde bulunduğu kültüre göre değişiklik gösterebilen ve gelişebilen dinamik bir sürece sahiptir (Köse ve Ayten, 2021, s. 111).

- Dindarlık, siyasi ve toplumsal olaylar, cinsiyet, ekonomi, yaş gibi faktörlere bağlı olarak farklılıklar göstermektedir. Bu faktörlere bağlı olarak bireylerin dine inanma, dini yaşama, dine bağlanma durumlarında değişme ve gelişmeler meydana gelmektedir. Dindarlık

dereceleri değişen faktörlere göre artma ya da azalma göstermektedir. Bu sebepten grupların ya da kişilerin dindarlıklarıyla ilgili kesin yargıya ulaşmak pek mümkün görünmemektedir (Hökelekli, 2012, s. 32).

- Dindarlık hem toplumun hem de bireyin yaşantısında çok boyutlu bir etkiye sahiptir. Sadece hayatın bir alanıyla sınırlandırılmaz. Bireyin ve toplumun gündelik yaşantılarında, birbirleriyle olan ilişkilerinde, bilgi, duygu, düşünce, davranış, inanış ve ibadetlerinde, ahlaki değer ve yargılarında dindarlığın hem varlığı hem de etkileri görülmektedir (Hökelekli, 2020, s. 44).

Dindarlık sadece dini öğretilerden ibaret değildir. Toplumsal özellikler, siyasi olaylar, kültürel etkenler de dindarlığın ne olduğu, nasıl olduğu hakkında etkili olmaktadır. Her bireyin bireysel özellikleri de birbirinden farklıdır. Her bireyin dindarlığı, sahip olduğu bireysel özellikleri ile dini öğelerin kendinde harmanlanmasıyla oluşmaktadır. Bu sebepten bireyin ya da grubun dindarlığı sahip olunan insani özellikler ve yaşanan kültüre göre şekil almaktadır. Bu sebepten aynı dine mensup olan ihlaslı, ahlaklı, anlayışlı... dindarlar olduğu gibi; samimiyetsiz, dar görüşlü, menfaatçi... dindarlar da görülmektedir. Milletlere göre dindarlık anlayışı da oluşmaktadır (Hökelekli, 2012, s. 32).

2.3. Dindarlığın Boyutları

Dindarlık kavramı, bireyin ya da toplumun mensup olduğu dinin öğretilerini ve dini pratiklerini ne kadar içselleştirdiği ve bunları hayatında ne kadar uyguladığı ile ilgili bir kavramdır. İlk dönemlerde dindarlık kavramı tek boyutlu olarak ibadetleri yerine getirme durumu üzerinden değerlendirilmekteydi. Zamanla dünyadaki farklı dinlere mensup bireylerin yaşamları incelendiğinde dindarlığın, insanların yaşamındaki pek çok alanda ve farklı boyutlarda etkili olduğu fark edilmiştir. Dindarlığa tek boyutlu olarak yaklaşım tarzı zaman içinde yerini çok boyutlu yaklaşım tarzına bırakmıştır. Her bireyin ya da grubun dini algılama ve hayata geçirme tarzı, kendi bireysel özelliklerine ve bulunduğu topluma göre farklılıklar göstermektedir. Dindarlığın boyutları, toplumsal ve kişisel düzeyde dinin farklı şekillerde nasıl deneyimlendiğini anlamamıza yardımcı olur. Dindarlığın boyutlara ayrılmasının bir nedeni de din psikologlarının dindarlığı, geçerli tanımlamalarla, belirli sınırlar dâhilinde, bilimsel olarak inceleme yapmaya ihtiyaç duymalarıdır (Hökelekli, 2012, ss. 32-33).

Dindarlığın boyutları belirlenirken “dindarlığın ne için yaşandığı, nasıl yaşandığı, ne olduğu, hangi güdülerin etkin olduğu” soruları teorisyenlerin başlangıç noktası olmuştur (Köse ve Ayten, 2021, s. 112).

Yapılan araştırmalarda dindarlığın incelenip tasvir edildiği boyutlarla ilgili özet tablo aşağıda sunulmuştur (Hökelekli, 2020, ss. 51-52).

Tablo 1. Dindarlığın Boyutlarıyla İlgili Özet Tablo

Görüş Sahibi	Dindarlığın Boyutları				
Wach	İnanç	Uygulama	Cemaat	...	...
Lenski	İnanç	İbadetlere katılma üyeliği	Dini grup	Dini duygu	
Fukayama	İnanç	İbadet	Duygu	Bilgi	...
Thoules	Zihinsel (Bilgi)	Geleneksel	Tecrübi	...	...
Whiteman	İnanç	İbadetlere katılma	Tecrübi	Etki	
Glock	İdeolojik (İnanç)	Törenselsel	Tecrübi	Zihinsel	Etki
İslam Bilginleri	İnanç	İbadet	Ahlak	...	...

2.3.1. İnanç (İdeolojik) Boyutu

Her dinin merkezini oluşturan bazı inanç esasları vardır. Bu inanç esasları kabul edilen dini hayatın çekirdeğini oluşturmaktadır. Dinler kendilerine inanan mensuplarından öncelikle bu inanç esaslarını benimsemelerini ve onaylamalarını (kabul ve tasdik) beklemektedir. Dinlerdeki inanç esasları farklılıklar gösterebilmektedir. Farklılıklar olsa dahi çoğunlukla kabul ve tasdik edilen dini inançlar, o dinin inanç boyutunu meydana getirmektedir (Hökelekli, 2020, s. 52; Köse ve Ayten, 2021, s. 113). İnanç boyutunu İslam dini açısından ele alırsak temelinde “tevhit” inancı bulunmaktadır. Bununla birlikte İslam dinine mensup bir Müslümandan, imanın şartları olarak kabul edilen Allah’ın varlığına ve birliğine, peygamberlere, meleklerle, kutsal kitaplara, ahiret gününe ve kadere inanması beklenmektedir. İnanç boyutu bireylerin inandıkları dine ne kadar sadık olduklarını göstermektedir. Bireyin bir din ile bağ kurabilmesi için öncelikle o dinin sahip olduğu temel inanç esaslarını kabul etmesi, doğrulaması ve benimsemesi gerekmektedir. İnanç boyutu her bireyde farklı şekilde etkisini göstermektedir. İncanın var olması ya da yok olması bireyi farklı şekillendirmektedir. Bununla

birlikte kabul ve tasdik edilen inanç her bireyde aynı etkiye sahip değildir. Bireyde var olan inancın kuvvet ve şiddet miktarına göre kişilerin hayatında, dünya görüşlerinde farklılıklar meydana gelmektedir (Hökelekli, 2012, s. 33; Köse ve Ayten, 2021, s. 113). İnanç boyutunun en önemli özelliği bireyin hayatının ve yaşayışının merkezini oluşturmasıdır. Bireyde, kabul ve tasdik ettiği dini inanç merkezli bir dünya görüşü meydana gelmektedir. Hayatın merkezine alınan inanç boyutu, dinin mensuplarının “nihai anlam” a yönelik sorularına cevap vererek bireyin hayatında en önemli noktaya konumlanmaktadır (C. Aydın, 2017, s. 268; Hökelekli, 2020, s. 52; Köse ve Ayten, 2021, s. 113).

2.3.2. İbadet (Törenselle) Boyutu

İbadet boyutu, bir dine mensup bireylerin inançlarının gereği olan dini davranışları uygulamaları anlamına gelmektedir. Soyut olan inancın ibadetle somut hale getirilmesidir. Her dinin bünyesinde, kendisine inananlardan yapmalarını istediği dini pratikler, eylemler, uygulamalar bulunmaktadır. Bunlar hem bireysel hem de toplumsal boyutta olabilir (C. Aydın, 2017, s. 268; Köse ve Ayten, 2021, s. 113). Dini uygulamalar çok farklı şekilde olabilmektedir. Namaz, kurban, hac, oruç, dua, ayin, kutsal kitabı okumak gibi davranışlar ibadet boyutuna dâhildir. Kişi bir dinin inanç sistemini benimseyip o dinin bağlı bir mensubu olduğunda yapması gereken ödevleri ve vazifeleri vardır (Hökelekli, 2018, s. 74; Köse ve Ayten, 2021, s. 113). Görev ve vazifelerini yerine getiren birey, inandığı dine olan itaatini göstermektedir. Dinin ibadet boyutunu yerine getirmekteki maksat, inandığı kutsal varlığa yakın olmak, onunla aktif bir ilişki içinde olmak, rızasına erişmek, inancını ve bağlılığını amele dökmek, öfkesinden uzak olmak şeklinde sıralanabilir. Bireyin dindarlığının göstergesi olarak, mensup olduğu dinin yapılmasını istediği dini ritüelleri yapmadaki devamlılığı, gayreti ve dikkati kabul edilmektedir. Aynı zamanda ibadetleri yaparken gösterdiği özen ve dikkatle birlikte bunları sürekli yapması bireyin inancında olan samimiyetini de göstermektedir (Hökelekli, 2012, s. 33). Her bireyin dini ödev ve görevleri uygulama sıklığı ve dereceleri birbirinden farklılık göstermektedir. Ayrıca aynı ibadeti yerine getirirken bile kişilerin bu ibadete yükledikleri anlam ve önem de farklılıklar göstermektedir. Bu durum gözden kaçırılmamalıdır (Hökelekli, 2020, s. 53). İbadet boyutu dindarlığın davranışa dönüşen boyutunu ifade etmektedir. Bir Yahudinin havraya, Hristiyanın kiliseye gitmesi, dua etmeleri, ayinlere katılmaları, Müslümanın camiye gitmesi, namaz kılması, Kuran okuması, oruç tutması, dini öğretilerin hayata uygulanması dindarlıklarının ibadet boyutunu göstermektedir (Köse ve Ayten, 2021, s. 114).

2.3.3. Duygusal (Tecrübi) Boyut

Dindarlığın duygusal boyutu kişilerin dinle olan duygusal bağlarını ifade etmektedir. Dinin mensupları inandıkları kutsal olan yüce varlığı vasıtasız olarak içlerinde hissetmektedirler. İslam dininde Allah’la, diğer dinlerde inanılan kutsal varlıkla ilişki halindeyken bazı algılar, duygular, sezgiler ve duyumlar ortaya çıkmaktadır. Bunlara “dini tecrübe” adı verilmektedir (Hökelekli, 2012, s. 34). Dine mensup olan bireyler inanıp bağlandıkları kutsal varlığı aracısız olarak içlerinde hissetmekte ve bu durumdan etkilenmektedirler (Hökelekli, 2018, s. 74). Duygusal boyut, bireyin yaşadığı huşu, manevi huzur, korku, umut, sevgi, şükür gibi dini duyguları kapsamaktadır. Bu boyut aynı zamanda dini inançla birlikte dini uygulamaların bireyde oluşturduğu duygusal tepkiyi göstermektedir. Bir dine mensup olan her birey bu duyguları farklı yoğunlukta yaşamaktadır. Bireylerin dindarlıklarının göstergesi olan ve öznel farklılıkla yaşadıkları bu tecrübeye her din tarafından belirli bir değer verilmektedir. Dindarlarda tecrübe boyutu genellikle dua ederken, ibadet ederken, dini olaylar yaşarken, kutsal mekânları ziyaret ederken yaşamaktadırlar. Fakat tecrübe boyutu sadece bu alanlarla sınırlandırılmamaktadır. Gündelik yaşamın her anında, karşılaşılan olaylarda birey inandığı yüce varlığı düşünerek şükran, minnet, huzur gibi olumlu duygular veya korku, pişmanlık gibi duygular hissetmekte ve buna göre hareket edebilmektedir (Köse ve Ayten, 2021, s. 114). Duygusal boyut bireye içsel tecrübeler yaşatmaktadır. İçsel tecrübe yaşamayı dindarlıkta ön planda tutanlar bu boyuta ağırlık vermektedir. Daha yoğun bir şekilde duygusal boyutu hissedebilmek için farklı yollar ve yöntemler geliştiren tasavvuf alanında bu boyut etkilidir. Duygusal boyutun diğer boyutlardan farkı, bu boyutun diğer dindarlık boyutlarının içinde de var olmasıdır. Her boyutun içinde dini duygu ve tecrübe bulunmaktadır. Bu sebepten dindarlığın duygusal boyutu tek başına değil, diğer boyutlarla da ilişkilendirilerek yapılmalıdır. Diğer boyutlar incelenirken de her boyutun içinde duygusal boyutun da var olduğu göz önüne alınarak inceleme yapılmalıdır. Aksi takdirde diğer boyutlar tam manasıyla anlaşılamaz (Hökelekli, 2020, ss. 53-54).

2.3.4. Bilgi (Zihinsel) Boyutu

Bir dine mensup olan dindar bireyin inandığı dinin içeriği, kutsal metinleri, ibadetleri hakkında bilgi sahibi olması gerekmektedir (Hökelekli, 2018, s. 75). Temel inanç esaslarıyla ilgili bilgiler, ibadetlerin içeriği ve nasıl uygulanacağı hakkında bilgiler ve bunların içinde bulunduğu kutsal metinler her dinde bulunmaktadır. Dindar bireylerden inandığı dinle ilgili bilgi sahibi olması ve bildirilen dini bilgilere güvenmesi beklenmektedir. Bir inancı kabul

etmenin en önemli şartı o inanç hakkında bilgi sahibi olmaktır. Ayrıca dini bağlılığı olan kişiler bunun bir göstergesi olarak, mensup oldukları dine ait bilgileri edinmektedirler. Dinin bilgi boyutu dinlere göre farklılık göstermektedir (Köse ve Ayten, 2021, s. 114). Aynı dine mensup kişilerde de dini değerler, inançlar, kavramlar, ibadetler gibi konularda edinilen bilgilerin düzeyi gruplara ve bireylere göre farklılık göstermektedir. Bu farklılıklarla birlikte dindarlığın vazgeçilmez bir vasfı olarak dini bilgi kabul edilmektedir. Dindarlığın diğer boyutlarıyla bilgi boyutu arasında da bir ilişki bulunmaktadır (Hökelekli, 2020, s. 54). Dini bilgi boyutu ile en fazla inanç boyutu arasında ilişki görülmektedir. Bireyin sahip olduğu dini bilgi eğer inanç varsa bir kıymet kazanmaktadır. İnançla birlikte sahip olunan dini bilgi bireyi davranışa yönlendirmektedir. Bireyin bir inanca sahip olmadan edindiği dini bilgi dindarlık olarak kabul edilmemektedir. Bireyin dini bilgiye ulaşmadaki gayreti, dini bilgi için vakit oluşturması, bunu isteyerek yapması ve kişinin sahip olduğu dini bilgi düzeyi bireyin dindarlığının bir göstergesi olarak görülmektedir (Hökelekli, 2012, s. 34). Dini bilginin ilişkili olduğu başka bir boyutta ibadet boyutudur. Birey ancak bilgisi dâhilindeki ibadetleri hayatına geçirebilmektedir. Fakat buradan hareketle fazla dini bilgiye sahip olan fazla ibadet eder yargısına ulaşılmamaktadır. İbadetleri ve dinin ilkelerini devamlı, dikkatli ve samimi bir şekilde yapmak için sadece dini bilgi sahibi olmak yeterli olmamaktadır. Dini bilginin yanı sıra irade, inanç, istek ve uygun şartların bulunması gibi faktörler de yer almaktadır (Köse ve Ayten, 2021, s. 114).

2.3.5. Etki Boyutu

Etki boyutu, bireyin mensup olduğu dinin, yaşantısında değiştirici, dönüştürücü bir etkisi olup olmadığını göstermektedir. Din bireyin yaşamındaki bütün duygu, düşünce ve davranışlarına etki etme gücüne sahiptir (Hökelekli, 2018, s. 75). Dindarlık hem gruplar üzerinde hem de bireyler üzerinde geliştirici bir etkiye sahiptir. Bu etki bireyin yaşamında akla gelebilecek bütün alanlarda kendisini göstermektedir. Gündelik yaşamdaki yeme, içme, uyuma, konuşma, giyinme alışkanlıklarında; sosyal yaşamdaki ilişkilerde; komşuluk, evlenme, boşanma, alış verişte; kişilik, ahlak, karakter oluşumunda ve gelişiminde; sağlıkta, tutumlarda, tercihlerde; yani bireyin maddi ve manevi alakadar olduğu tüm alanlarda dinin etkileri bulunmaktadır (Hökelekli, 2020, s. 55). Dindar bireyin yaşamında, duygu, düşünce ve davranışlarında, inandığı dinin izleri görülmektedir. Etki boyutu; inanç, ibadet, bilgi ve duygu boyutlarının, bireyin ve grupların yaşamında meydana getirdiği gelişim ve dönüşümdür. Bireyin inanıp bağlandığı inanç ilkeleri ve uyguladığı dini ritüelleri sonucunda meydana gelen

etkileşim ve değişimler ile dinin mensuplarından ne beklediğine etki boyutu işaret etmektedir (Köse ve Ayten, 2021, ss. 114-115).

Aynı dine mensup olsalar bile her birey dindarlığın boyutlarını birbirinden farklı derecelerde deneyimleyebilmektedir. Din hayatın tüm alanını kapsamaktadır. Dindarlığın farklı boyutları olduğu gibi insanın da farklı boyutları bulunmaktadır. Bu sebeple din de insan da tek boyutla tanımlanamaz. Dindarlığın her bir boyutu kişinin dini yaşantısını farklı yönlerden yansıtarak açıklamaktadır. Böylece bireysel ve toplumsal açıdan dindarlığın nasıl deneyimlendiğini anlamak açısından yardımcı olmaktadır.

2.4. Dindarlık Tipleri/Yönelimleri

Dindarlığın ne olduğunu anlamak/anlatmak için tek bir boyutla izah etmek yeterli olmamaktadır. Bu sebepten bireyin hayatında etkili olduğu birden fazla boyutla izah edilmektedir. Bir başka önemli konu da dindarlığın nasıl yaşandığıdır. Yani dindar bireyin dinin inanç esaslarını ve ibadetlerini yerine getirirken hangi motivasyonun onu sevk ettiği, bunları hangi niyetle yaptığı ve nihayetinde ulaşmak istediği amaç önemlidir. Çünkü dinin samimiyetle ve başka çıkarlardan uzak bir şekilde yaşanması gerekmektedir. Konuyla ilgili olarak ilk kez Gordon Allport (2004) bir tanımlama yapmıştır. Bu açıdan en çok kabul edilen sınıflama ona aittir. G. Allport dindarlıktaki yönelimleri iki temel tip olarak sınıflandırıp tanımlamasını yapmıştır. Dindarlık yönelimlerindeki ayrımın temelini, bireylerin dindarlığı yaşarken sahip oldukları samimiyet farklılıkları oluşturmaktadır. Bu farklılıktan hareketle dindarlık yönelimleri/tipleri “iç güdümlü dindarlık” ve “iç güdümlü dindarlık” olarak ikiye ayrılmıştır (C. Aydın, 2017, s. 269; Hökelekli, 2020, s. 62; Köse ve Ayten, 2021).

2.4.1. İç Güdümlü Dindarlık

İç güdümlü dindarlıkta bireylerin motivasyon kaynağı samimiyetle dinlerini yaşama isteğidir. Duyguların, davranışların, düşüncelerin, kişiliğin, hayatın merkezinde din yer almaktadır. Kendilerini ve yaşamlarını bütünüyle dinin emirlerine uygun hale getirmeye çalışmaktadırlar. İçten bir bağlılıkla ve samimiyetle dinlerini yaşadıkları için manevi bir tatmin elde etmektedirler. Dinin gereklerinin tamamını özenle yapmaya gayret etmektedirler. Dua, ibadetler ve dinin diğer öğretilerini yerine getirirken sorumluluk bilinciyle ve bir hedefe ulaşma gayesiyle yapmaktadırlar. Bu tarz dindarlıkta kendini dine adanmışlık bulunur. İç güdümlü dindarlıkta nihai amaç yaratıcının rızasını kazanmaktır. Bu uğurda, kendi istekleriyle arzu ve isteklerinden feragat etmektedirler. Bireyin dinle olan ilişkisi ve bağlı dış faktörlerden,

çıkarlardan ve baskılardan uzak olarak gerçekleşmektedir. Motivasyonu dindarlığıyla kazandığı manevi tatmin, iç huzuru ve kendi anlam arayışına bulduğu cevaplar olduğu için dış faktörler davranışlarını etkilememektedir (Hökelekli, 2020, ss. 63-64; Köse ve Ayten, 2021, s. 115).

2.4.2. Dış Güdümlü Dindarlık

Dış güdümlü dindarlıkta, din hayatın merkezine koyulan bir amaç değil, başka isteklere ulaşmak için kullanılan bir araçtır. Bu tarz dindarlık yöneliminde bireylerin dine yönelme motivasyonu dışsal faktörlerden oluşmaktadır. Toplumsal baskılardan kurtulmak, kişilerin ya da gurupların onayını kazanmak, statü sahibi olmak, bazı ödüllere ya da isteklere ulaşmak, ceza ya da kınamalardan kaçınmak gibi sebeplerden dolayı bireyler dindar görünmektedir (Köse ve Ayten, 2021, s. 115). Bu bireylerin dindarlıkları genellikle toplumsal baskılar ya da kurallar tarafından belirlenmektedir. Dış güdümlü dindarlık yönelimine sahip olan kişiler dini, yüce bir değer değil de kendisinden faydalanılan bir araç olarak gördükleri için, din, kendi ihtiyaçlarına ve isteklerine cevap verdiği müddetçe önemlidir. Bu bağlamda onların dini yaşayışları da samimiyetsiz ve içtenlikten uzak olmaktadır. Dini yaşama şekillerinde de kendilerini dinin buyruklarına uydurma gayreti ve amacı bulunmamaktadır. Aksine dinin buyruklarını kendi istek ve ihtiyaçlarına göre düzenlemeye çalışmaktadırlar (Hökelekli, 2012, s. 35). İç güdümlü dindarlıkla dış güdümlü dindarlık arasındaki farklar şu şekilde özetlenebilir:

Dini yönelimleri iç güdümlü olanlar din hayatın merkezindedir ve amaçtır. Dindarlar mensup oldukları din ile samimi bir bağ kurup içselleştirerek yaşarlar. Dış güdümlü dindarlar için dini hayatın merkezine koymak ve onu içselleştirmek söz konusu değildir. Din onlar için statü elde etme, toplumsal yargılardan uzaklaşma, kendilerini teselli etme, onay alma, istek ve ihtiyaçlarına ulaşma, kimlik kazanma gibi konuları elde etme aracı olmaktadır.

- İç güdümlü dindarlar dinin buyruklarını ayırt etmeden yaşamaktadırlar. Dış güdümlü dindarlar ise dini kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaktadırlar.

- İç güdümlü dindarlarda kendini feda etme, adama anlayışı olduğu için dinleri için yaşarlar. Dinin buyruklarını yapma noktasında hassas oldukları için tutarlılık ve süreklilik göstermektedirler. Dış güdümlü dindarların hayatlarının merkezinde menfaatleri olduğundan dolayı kendileri için yaşamaktadırlar. Menfaatlerine ve amaçlarına başka yollardan daha kolay ulaştıklarında dinle olan bağlarını ve yakınlıklarını koparabilirler (Hökelekli, 2020, s. 64).

2.5. Günah, Günahkârlık ve Suçluluk Duygusu İlişkisi

2.5.1. Günah Kavramı ve Günahkârlık

Günah kavramı ve günahın varlığı, insanın irade ve akıl sahibi bir varlık olarak yaratılması ile ilgilidir. İnsan bu vasıflara sahip olduğu için imtihana tabi tutulmuştur. Günah ise imtihanın neticesine etki edecek seçeneklerden bir tarafı temsil etmektedir. Dinin ahlaki boyutu göz önüne alındığında günah kavramının önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Dinler, kendilerine inanan mensuplarından iyi olana yönelmelerini ve günden kaçınmalarını talep etmektedir (Ocak, 2014, s. 54).

Sözlük anlamına göre “günah” kelimesi bireyin dini inançlara, kurallara veya ahlaki öğretilere uygun olmayan aykırı hareketler olarak tanımlanmaktadır. Kavramsal anlam olarak “günah” kelimesi, bireyin Tanrının emir ve yasaklarına aykırı hareket etmesi anlamına gelmektedir (Harman, 1996). Allah’ın emir ve yasaklarına aykırı olan, dinde suç kabul edilen söz ve fiillere günah denilmektedir (Şentürk ve Yazıcı, 2003, s. 415). Günah sayılan eylemleri işleyen bireyin af dilemesi ve günahlarını telafi edecek davranışlarda bulunması gerektiği kabul edilmektedir. Günahlara verilen cezalar ise dünyevi cezalar ve uhrevi cezalar olmak üzere ayrılmaktadır (Bebek, 1996). Psikoloji açısından günah kavramı, “iradenin, çoğunlukla ahlaki-dini açıdan doğru kabul edilen ideale göre hareket etmemesi” olarak tanımlanmaktadır (Köse, 1996).

Farsça bir kelime olan “günah” kelimesi “suç” anlamına gelmektedir. Günah kelimesi dini bir kavram olarak “ilahi emir ve yasaklara aykırı olarak yapılan eylem ve davranış” manasına gelmektedir (Karaman vd., 2006, s. 204).

Kur’an’da “günah” kelimesi doğru yoldan sapmak anlamına gelen “cünah” şeklinde geçmektedir (Karagöz, 2007, s. 51). Örneğin Nisa Suresi 24, 101, 102. ayetlerde cünah kelimesi bulunmaktadır (Karaman vd., 2017, s. 81, 93, 94).

İslam ilmi halindeki tanıma göre “günah, dinde suç sayılan, Allah’ın emirlerine aykırı olan iş ve söz” anlamına gelmektedir (Şentürk ve Yazıcı, 2010, s. 415). Bireyin yüce yaratıcının emir ve yasaklarına uygun olmayan davranışlarda bulunarak Allah’ın isteklerine aykırı davranışlarda bulunmasına günah denilmektedir (Kılıç, 1984, s. 33).

Hadislerde ve Kur’an’da günah kavramı yerine pek çok kelime kullanılmıştır. Bu kelimelerden bazıları zenb, ism, kebir, vizr, cürm kelimeleri bunlardan bazılarıdır. Ayet ve hadislerde geçen günahla ilgili kavramlar üç grupta toplanabilir. Bunlar: 1. Haddi aşma ve haksızlık için kullanılan kelimeler: Şatat, tuğyan, zulüm, israf vb. 2. Bozulma ve hak yoldan

sapma anlamına gelen kelimeler: Cenef, fücür, dalalet, nekb vb. 3. Kötü ve yanlış eylem veya hukuki suç anlamına gelen kelimeler: Fuḥş, seyyie, cürm (Bebek, 1996).

İnsan tekâmül edebilen ve tekâmülünü tamamlaması istenilen bir varlık olarak yaratılmıştır. Tekâmül yolunda insanın yaptığı ihmaller, baştan savmalar, aksamalar, ertelemeler, karşı gelişler, ters düşmeler, kötü ve çirkin olana yenilmeler... günah kapsamında değerlendirilebilir. İslam dinine göre kâinatta ve varlık âleminde asıl olan günahsızlık ve serbestlik olarak kabul edilmektedir. Haram, suç, günah ise istisna olarak görüldüğü için Kur'an'da sevaplar değil günahlar bildirilmiştir (Öztürk, 1991, s. 12).

Dini bir kavram olan günah kavramı tüm dinlerde bulunmaktadır. Buradan hareketle günahı şu şekilde tanımlamak mümkündür: “Günah, dini emirlerin yerine getirilmemesi veya yasakların çiğnenmesiyle ortaya çıkan dini, ahlaki ve vicdani açıdan sorumluluk gerektiren bir olgudur” (Soysaldı, 2001, s. 146). İslam dini açısından günah, kişinin hem bireysel olarak psikolojik, ruhsal ve fiziksel olarak etkisi altına almakta, hem de toplumsal ve sosyal hayatını etkisi altına almaktadır (Kılıç, 1984, s. 32).

İnsan meleklerden farklı olarak günah işleme kabiliyetine sahip olarak yaratılmıştır. Akıl ve irade sahibi olması da bunu mümkün kılmaktadır. İrade verilen insan, dinin buyruklarına itaat etme veya isyan etme noktasında sınanmakta ve imtihana tabi tutulmaktadır. Dinlerdeki günah meselesi bireyin hayatında büyük bir problem alanını oluşturmaktadır. Çünkü günah meselesi kişinin yaşamını şahsi, sosyal, duygusal, ahlaki olarak pek çok yönden alakadar etmektedir (H. Aydın, 1997, s. 103). İnsanı günah işlemeye yönlendiren pek çok sebep bulunmaktadır. Bu sebeplerden bazıları şu şekilde sıralanabilir: İnsanın yaratılış olarak günah işleyebilecek kabiliyette yaratılması, insanın zayıf karakterli yaratılması, insanın şeytanın düşmanlığına maruz kalıp şeytanın onu sürekli yoldan çıkarmaya çabalaması, dünya hayatının cazibesinin insanın aklını başından alması, insanın akıl ve irade verilerek sorumlu bir varlık olarak yaratılması (Karagöz, 2007, ss. 19-38).

Bir başka sınıflandırmada kişiyi günah işlemesine sebep olan faktörler, dahili faktörler ve harici faktörler olarak iki gruba ayrılmaktadır. Kişinin günah işlemesine sebep olan dahili faktörler şunlardır: Nefs-i emmare, insanı kötü isteklere yönlendiren heva, dünya hayatının sonsuz olacağı düşüncesi, insan yapısının hassas bir psikolojik ve biyolojik yapıda olması. Kişinin günah işlemesine sebep olan dış faktörler ise şunlardır: Dünya hayatının çekiciliği, dünyanın bir imtihan yeri olması, şeytanın insanı yoldan çıkarmaya çalışması (Kahraman, 2007, s. 155).

Kur'an-ı Kerim'de Nisa Suresi 28. Ayette “İnsan zayıf karakterli yaratılmıştır” buyrulmaktadır (Karaman vd., 2017). Yaratılışı gereği insanın hiç günah işlemekten yaşamayı

beklenmemektedir. Bu sebepten günah işleyen kişi dinden çıkmadığı kabul edilmektedir. Ayrıca İslam dininde günahların şahsiliği esasına inanılmaktadır. Yani suçu kim işlediye cezasını da o kişi üstlenecektir. Bu konuyla ilgili Fatır Suresi 18. Ayette “ Hiçbir günahkar başkasının günahını yüklenmez” buyurulmaktadır (Karaman vd., 2017).

Günahlar, muhataba göre ve niteliğine göre olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

1. Muhataba Göre Günahlar: Günahın kime karşı işlendiğine bakılarak üçe ayrılmaktadır. Allah’a karşı işlenen günahlar, insanlara karşı işlenen günahlar, kişinin kendine karşı işlediği günahlar (Soysaldı, 2001, s. 147).

* Allah’a karşı işlenen günahlar: Bu günahların hangileri olduğu Kur’an-ı Kerim’in ayetlerinde bildirilmektedir. Allah’ın affetmeyeceği günah olarak bildirdiği şirk ve yapanların ebedi cehennem azabıyla cezalandırılacağını bildirdiği küfür, Allah’a karşı işlenen en büyük günahlardandır. Bu gruba giren günahlardan biri de nankörlük etmek yani nimetlere şükretmemektir (Kılıç, 1984, s. 332; Soysaldı, 2001, s. 147).

* İnsanlara karşı işlenen günahlar: Bu gruba giren günahlar “kul hakkı” olarak adlandırılmaktadır. Kul hakkı sayılan günahların bağışlanması, kendisine haksızlık yapılan kişilerin affına ve rızasına bağlanmıştır. Allah bu kişiler haklarına gireni affetmedikçe kendisinin de onları affetmeyeceğini bildirmiştir. Kur’an-ı Kerim’de bu tür günahlar için çok sayıda örnek yer almaktadır. Hırsızlık, gıybet, zan, iftira, adam öldürmek, alay etmek, hırsızlık yapmak bunlardan bazılarıdır (Kılıç, 1984, s. 335; Soysaldı, 2001, s. 148).

* Bireyin kendine karşı işlediği günah: İnsanlar günah işledikleri zaman kendi nefislerini de olumsuz etkilemektedirler. Yaratılışı en güzel surette olan insan günah işledikçe fitratını bozmakta ve kendisine haksızlık etmektedir. Kur’an-ı Kerim insandan günah işlemek suretiyle kendisine zulmetmemesini istemektedir (Kılıç, 1984, s. 340; Soysaldı, 2001, ss. 148-149).

2. Niteliğine göre günahlar: Küçük günahlar ve büyük günahlar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Nisa Suresi 31. ayette: “Siz yasak edilen büyük günahlardan kaçınırsanız, sizin küçük günahlarınızı örteriz ve sizi güzel bir yere sokarız.” buyurulmaktadır.

* Küçük günahlar: cehennemle tehdit edilmeyen, hakkında bir ceza bulunmayan, büyük günahların dışındaki günahlar olarak tanımlanmaktadır (Karagöz, 2007, s. 66).

* Büyük günahlar: Belirtilen günahı işlediği takdirde şiddetli fiillerle tehdit edilen, hakkında ceza bulunan günahlar büyük günahlardır (Karagöz, 2007, s. 70).

Kur’an-ı Kerim’de küçük günah ve büyük günah tanımlamaları yapılmasına rağmen bu günahların neler olduğu tam olarak bildirilmemiştir. Burada asıl dikkat edilmesi gereken husus, küçük veya büyük olduğu fark etmeksizin bir günah işlendiğinde Allah’ın emrine aykırı bir

davranışta bulunulmuş olmasıdır. Günahlardan uzak durmaya çalışmadan yapılmaya devam edilirse, bu durum kişiyi daha büyük günahları yapabilecek bir ruh haline yönleltecektir (Özdemir ve Düzgüner, 2020, s. 510).

İnsan yaratılışındaki eksiklik, noksanlık ve zaafı gereği hata yapmaya müsait bir yapıda bulunmaktadır. Bundan dolayı Allah insanı hiç günah işlemeyen yaşanması gereken bir hayatla sorumlu tutmamıştır. Allah kendisinin affedici olduğunu bildirerek, günah işleyen kuldan hatasından dönmesini ve tövbe etmesini istemektedir. Ayrıca Zümer Suresi 53. Ayette “Allah’ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin” buyurmaktadır (Karaman vd., 2017). Ayetlerde ve hadislerde günden kurtulma yolları gösterilmiştir. Günah işleyen bireyin günahından kurtulmak için ana hatlarıyla şunları tatbik etmesi gerekmektedir: 1. Bir günah işlendiğinde onu silmesi için peşinden hemen bir iyilik yapmak. 2. Başa gelen musibetlere ve sıkıntılara sabretmek. 3. Çokça dua ederek Allah’a sığınmak ve Allah’tan yardım istemek. 4. Pişman olarak ve bir daha aynı günahı işlememeye niyet ederek tövbe etmek (H. Aydın, 1997, s. 108).

İnsan yaratılışı gereği sosyal bir varlık olduğu için diğer insanlarla birlikte toplum olarak yaşamaktadır. Birlikte yaşamak için bazı kurallara ve düzenlere ihtiyaç duyulmaktadır. Her toplumda var olan ahlak yasaları bu açıdan önemlidir. Dinlerde var olan günah kavramı aynı zamanda dinin ahlaki boyutunu da içermektedir. Bir dine mensup olan bireyin inancı gereği günah veya kötü kabul edilen söz ve eylemlerden uzak durup iyi ve güzel olan söz ve eylemleri yapmayı tercih etmektedir. Dini öğretilerde yapılması gereken ve yapılmaması gereken kurallar mevcuttur. Bunların içinde ahlaki değerlerle ilgili kurallar, emir ve yasaklar mevcuttur. İnsanları kontrol etmek, iyiye yönlendirip zararlı eylemlerden uzak tutmak için dinin öğretilerinden başka yasal ve ahlaki kurallar belirleyen otoriteler de bulunmaktadır. Ancak insanlar üzerinde en etkili ve başarılı olan dinin buyruklarıdır (Ocak, 2014, ss. 40-41). Çünkü bir dine mensup olan bireyin en yüksek gayelerinden biri ilahi iradeye uygun davranışlarda bulunup yaratıcının rızasını kazanmaktır. Bu rızaya ulaşmanın önünde bir engel olan günah kavramı, bireyin beşeri arzusunun ilahi arzuya tabi olmayı reddetmesi olarak tanımlanabilir (Kılıç, 1984, s. 27).

Dini bir kavram olan günah kavramı ile psikolojinin alanında olan suç kavramı arasında bir ilişki bulunmaktadır. Günah ve suç kavramında bireyin psikolojisi farklı yönde etkilenmektedir. Suç işleyen birey, yaptığı eylemin karşılığında ceza almaktan korktuğu için psikolojisi olumsuz yönde etkilenir. Günah işleyen birey ise cezalandırılmanın ötesinde inandığı yüce varlığa saygısızlık ettiği ve karşı geldiği için suçluluk duymaktan daha derin ve etkili bir olumsuz ruh haline girmektedir (Ünal, 2012, s. 93). Dinin yasaklayıp kötü kabul ettiği, günah saydığı davranışları veya toplumun ayıp ve suç kabul ettiği davranışları yapan

bireylerin psikolojileri olumsuz yönde etkilenip bozulmaktadır. Fakat bu davranışları yapan her bireyin psikolojisi bozulmaz. Psikolojilerinin bozulması için şuurlu bir şekilde suçun ya da günahın doğru bir davranış olmadığını kabul edip buna inanması gerekmektedir (Köse, 1996).

Hristiyanlık'taki (Yeni Ahit) günah kavramı da Tanrı'nın buyruklarına karşı gelmek olarak tanımlanmaktadır. İlk insanlar, insanlığın atası olarak kabul edilen Adem ve Havva yasak meyveyi yiyerek ilk günahı da işlemişlerdir. Bu inanca göre işlenen günahın hem şahsi yönü olduğuna hem de onların neslinden gelecek olan tüm insanları ilgilendiren kolektif yönü olduğuna inanılmaktadır. Birey kendisi bir günah işlemese de ilk atalarının işlediği günahı dolaylı günahkâr kabul edilmektedir. Buna "asli günah" adı verilmektedir. Her bireyin asli günahı dolaylı günahkâr olarak dünyaya geldiğine inanıldığı için günahlardan arınmak için vaftiz suyuyla yıkanması gerekmektedir. Günah işlemek, Tanrı ile ilişkinin bozulması demektir. Bu inanca göre günahlardan temizlenmenin bir yolu da din adamlarının huzurunda günah itirafı yapmak, günah çıkarmaktır (Kılıç, 1984, ss. 88-100). Hem Hristiyanlık dininde hem de İslam dininde insanın fitratının günah işlemeye meyilli olduğu kabul edilmektedir. İki din arasındaki fark ise şudur: Hristiyanlıktaki asli günah inancına göre dünyaya gelen her birey başkasının günahını yüklenerek günahkâr olarak dünyaya gelmektedir. Bu günahlardan temizlenebilmesi için bir aracı olması gerektiğine inanılmaktadır. İslam dininde ise bu inanca karşı olarak günahın ferdi oluşuna inanılmaktadır. Her birey kendi işlediği günahın sorumluluğunu yüklenmektedir. Bununla birlikte bireyin işlediği günahlardan kurtulmak için bir aracıya başvurması gerekmemektedir (Albayrak, 2002, s. 92).

Yahudilik'te de (Eski Ahit) günah kavramı Tanrı'nın emirlerine karşı gelmek şeklinde tanımlanmaktadır. Eski Ahit'e göre insanın yaratılışının doğuştan iyi olmadığına ve sürekli olarak kötüye meyilli yaratıldığına inanılmaktadır. İnsanın bu özelliklere sahip olmasının nedeni olarak da topraktan yaratılmış olması gösterilmektedir. Hristiyanlıktaki gibi bir "asli günah" anlayışı bulunmamaktadır. Fakat ferdin işlediği günahların toplumu da etkilediğine inanılmaktadır. Yahudilik inancına göre de günah işleyen kişinin Tanrı ile olan iyi ilişkisinin bozulduğuna inanılmaktadır. Bu durumu düzeltmek için Tanrıya yönelip af dilemesi gerekmektedir. Hristiyanlık inancındaki gibi din adamının huzurunda günah itirafı, günah çıkarma geleneği bulunmamaktadır. Ancak Tanrı'dan bağışlanma dilerken yaptıkları günahları söyleyerek af dilemektedirler (Kılıç, 1984, ss. 78-80).

Din psikolojisi alanında ise günah kavramına sadece dini açıdan bakılmamaktadır. Günah işleyen bireyde meydana gelmesi mümkün olan suçluluk, kaygı, dışlanma endişesi, pişmanlık, vicdan azabı ve bağışlanmak arzusu gibi duyguların bireyin psikolojik iyi olma haline etkisini ele almaktadır. Bununla birlikte günah kavramı din psikolojisi alanında suçluluk

kavramının özel hali olarak ele alınmaktadır. Suç kavramında toplumsal ve hukuki etkiler bulunurken günah kavramında dinsel ve ilahi etkiler ağırlık göstermektedir. Buna ek olarak suç işleyen birey kendi üzerinde toplumsal ve hukuki baskının etkisini hissetmektedir. Günah işleyen birey ise ilahi emirlere aykırı hareket ederek uyumsuz ve asi davrandığını hissetmektedir. İlahi etkilerinin de bulunmasından dolayı günah birey üzerinde daha derin bir etki bırakmaktadır (Ceylan, 2017, s. 243). “Psikanalitik geleneğe göre günah duygusunun kişide oluşması ego ve süper ego arasında çatışma yaşanması, süper egonun cezalandırılmasına maruz kalınmasıyla gerçekleşmektedir” (Güler, 2007).

Günah bireysel olarak işlenmesine karşılık, işlenen günah neticesinde meydana gelen bir takım zararlar ve olumsuz etkiler sadece bireysel olarak değerlendirilememektedir. Günah bireysel ve toplumsal açıdan ele alınmaktadır. Günah işleyen bireyin öncelikle kendisi psikolojik ve fiziksel yönden olumsuz etkilenip zarara uğradığı gibi içinde bulunduğu çevre ve toplum da aynı şekilde etkilenmektedir. Günah sonucunda ortaya çıkacak olan kötü etkilerden ve zararlardan hem bireyi hem de toplumu korumak için günah olan şeyler ilahi irade tarafından haram kılınmıştır (Ünal, 2012, s. 93).

İlahi olan veya ilahi olmayan bütün dinlerde günah inancının var olduğu görülmektedir. İnsanlara bireysel ve toplumsal mutluluğu temin etmek için, dünya ve ahiret saadetini temin etmek için, günah kavramının varlığı din öğretilerinin tabii bir sonucu olarak görülmektedir (Cilacı, 1988, s. 49).

Günahkâr kelimesi sözlükte: “Günah işlemiş, günahı olan; günahlı” anlamına gelmektedir (TDK, *Günahkâr*, 2025). Kavram olarak “günah ve suç işlemek” anlamına gelen cürm kökünden türemiş olan “mücrim” kelimesi “günahkâr” anlamında kullanılan Kur’ani bir terimdir. Günahkâr, “günah işleyen kişi” anlamına gelmektedir. Kavram olarak ise, dinin emir ve yasaklarına uygun hareket etmeyen, günah kabul edilen eylemleri yapan ve bu eylemleri yapmakta ısrar eden kişilere günahkâr denilmektedir (Kelpetin Arpaguş, 2020). Din psikolojisi alanının inceleme alanına giren konu ise günahkârlık duygusudur. Günahkârlık duygusu, dinen günah olarak kabul edilen eylemleri yapan kişinin hissetmiş olduğu duygu olarak tanımlanmaktadır (Apaydın, 2016a, s. 119).

Günahkârlık duygusu kişiyi pek çok yönden etkisi altına almaktadır. Bireysel bir duygu olmakla beraber kişinin sosyal ve toplumsal ilişkilerini ve genel ruh halini de etkilemektedir. Günahkârlık duygusu bireyde normal veya anormal şekilde hissedilmektedir. Hissediliş derecesine göre bireyin hayatında olumlu ya da olumsuz bir etki meydana gelmesine sebep olmaktadır. Bu his normal düzeyde hissedilip bireyi kendisini sorgulamaya ve bunun neticesinde iyi davranışlar yapmaya yönlendirip her açıdan iyileşmesine sebep oluyorsa olumlu

etkisini göstermiş demektir. Bunun yanında bu his anormal düzeyde hissedildiğinde bireyin yaşamdan kopmasına sebep olup bireysel, toplumsal ve ruhsal açılardan zarar görmesine sebep olmaktadır (Apaydın, 2016a, s. 119; Ünalın, 2012, s. 105).

Günahkârlık duygusunun özelliklerinden birisi de kişiye özel bir duygu olmasıdır. Günahkârlık hissi bireyin yaşadığı ortama, değer yargılarına, dini inanç ve yaşayışına göre değişiklikler göstermektedir. Bu açıdan bir birey günah kabul edilen bir davranışı yaptığında günahkârlık hissine kapılırken aynı davranışı yapan başka bir birey bu hisse kapılmayabilir. Buradan günah kavramının kişiye göre farklı etki oluşturduğu söylenebilir (Kılıç, 1984, s. 239).

Bireyin sahip olduğu dini inançlar iç dünyasının şekillenmesinde oldukça etkili olmaktadır. Bu inançlar bireyin içsel duygularını, ahlaki yapısını ve sosyal ilişkilerini oluşturmaktadır. İnançlar bu yapıyı iyi ve kötü kavramları çerçevesinde yapılandırmakta ve bireylerin yaptıkları her davranışın yargılanacağını bildirmektedir. Bu bağlamda birey dinin kurallarına aykırı davrandığında günahkârlık duygusuna kapılmakta ve kendisini sorgulamaktadır. Günahkârlık duygusundan hareketle birey kendiyle ve toplumla ilişkilerinin nasıl olacağını düzenlemektedir. Bu duygu derinlemesine yoğun bir şekilde hissedildiğinde kişinin kendi iç dünyasında ve toplumsal ilişkilerinde baskı oluşturmaktadır.

2.5.2. Suç ve Suçluluk Duygusu

Türkçe bir kelime olan “suç” sözlükte “törelere ve ahlak kurallarına aykırı davranış ya da bir toplumda haksız sayılıp yazılı yazısız kurallarla yasaklanan ve yaptırıma bağlanan eylem” anlamına gelmektedir (Boynukalın, 2009). “Suç” kavramı genel bir kavram olduğundan dolayı psikoloji, hukuk, sosyoloji gibi alanların konusu olmaktadır. Hangi alanın konusu olursa olsun suçun en belirgin özelliklerinden biri, bireyin ruhsal ve psikolojik hayatına etki etmesidir. Suçun ne olduğu tanımlanırken teorilere dayandırılmaktadır ve suç tanımı farklı şekillerde yapılmaktadır. Suç olarak tanımlanan ve kabul edilen şeylerin değişiklik göstermesinin sebebi ise suç algısının kaynağının farklı olmasıdır. Din, toplum, hukuk, örf, gelenek ve adetler suç algısının kaynağını oluşturmaktadır (Apaydın, 2016a, s. 183).

Suç olarak değerlendirilen davranışın iki yönü bulunmaktadır: Bunlardan birincisi bireyin kendi yapmış olduğu davranışı değerlendirmesidir. İkincisi ise bireyin yaptığı davranışın toplum tarafından değerlendirilmesidir. Bireyin işlediği suç toplum tarafından değerlendirildiğinde, normların ihlali veya ihmali neticesinde meydana gelen davranış suç veya ayıp olarak değerlendirilip yaptırım uygulanacaktır. Birey suç olan davranışını kendisi iki yönlü olarak değerlendirmektedir. İlk olarak, toplumda ayıp veya suç kabul edilen davranışı

birey ayıp veya suç olarak görmediğinde toplumla arasında bir bağ ve uyum sorunu oluşacaktır. Bu durumda bireyde korku duygusu etkili olacaktır ve yaptıklarından dolayı suçluluk veya pişmanlık duygularına kapılmayacaktır. İkinci olarak birey, yaptığı davranışın ayıp veya suç olduğunu kabul ettiğinde pişmanlık ve suçluluk duyguları meydana gelecektir. Bunun neticesinde ise birey kendini sorgulama ve iyileştirme sürecine girecektir (Aslan, 1992, s. 59).

Suçluluk duygusu “Bir hata yaptığı bilincine sahip bireyin durumu veya duygusu” anlamına gelmektedir. Suçluluk duygusu her bireyde aynı şekilde meydana gelmemektedir. İçinde yaşanılan kültüre, topluma, sahip olunana değerlere göre farklılık göstermektedir. Dışsal faktörler de suçluluk duygusunu etkilemektedir (Apaydın, 2016a, s. 185). Bireyin sahip olduğu duyguların her birinin bir önemi ve işlevselliği bulunmaktadır. Suçluluk duygusu da bu duygulardan biridir. Suçluluk duygusunun bireye işlevsellik kazandırabilmesi için uygun ve sağlıklı sınırlar içerisinde olması gerekmektedir. Bu sınırlar dışında sahip olunan suçluluk duygusu, birey için işlevsel olmaktan çıkmakta ve bireyin hayatını olumsuz ve sağlıksız şekilde etkilemektedir. Tanrı huzurunda dini suçluluk olarak adlandırılan günahkârlık duygusunun da yapıcı bir işlevi bulunmaktadır. Ancak bu duygu da uygun ve sağlıklı sınırlar içinde olup olmamasına göre bazı bireylerde yapıcı, bazı bireylerde yıkıcı etkiye sahip olmaktadır (Güler, 2007, s. 94). Bireyin yanlış ve olumsuz suçluluk duygusunu kazanmasının en önemli sebeplerinden biri, çocukluk döneminde ailesi tarafından tenkit, azarlama, küçük düşürme, aşağılama... gibi eylemlere maruz bırakılmasıdır (Hökelekli, 2016, s. 28). Ayrıca suçluluğun sebepleri olarak bedensel, zihinsel, kalıtsal, sosyal ve toplumsal etkenler gösterilmektedir. Bireyde meydana gelen suçluluğu bu sebeplerden sadece bir tanesine bağlamak doğru olmayacaktır. Suçluluk, bazen bu sayılan sebeplerin tamamının birden etkili olabildiği iç içe geçen karmaşık bir olgu olarak görülmektedir (Yavuzer, 1998, s. 29).

Suçluluk duygusuyla birey yapmış olduğu davranışların sonucunu değerlendirerek bu sonuçlarla yüzleşmektedir. Dini inançlarla suçluluk duygusu arasında sıkı bir bağ bulunmaktadır. Bireyin inanç sistemini yorumlamasına göre suçluluk duygusu şekillenmektedir. Suçluluğun oluşmasına etki eden faktörler bireyin kendi ahlaki değerleriyle birlikte içinde bulunduğu dini topluluk ve kültürel normların birleşimidir. Dini kurallara uygun olarak yaşamak bireydeki suçluluk duygusunun yoğunlaşmasına sebep olabilmektedir. Bu kuralları ihlal veya ihmal ettiğinde manevi olarak sıkıntı duymaktadır. Bununla birlikte dini uygulamalar suçluluk duygusunun azalmasına da sebep olmaktadır. Dini uygulamalardaki bazı ritüeller (namaz, oruç, dua, iyilik gibi) bireydeki manevi sıkıntıyı giderip manevi tatmin sağlamak ve sosyal ilişkilerinin kuvvetlenmesine sebep olmaktadır.

Suçluluk duygusunun işlevsel yönlerinden bir tanesi de, doğru sınırlar içinde ve sağlıklı şekilde bireyde meydana geliyorsa, vicdanın temelini oluşturmasıdır. Suçluluk duygusunun sağlıklı ve zehirleyici çeşitlerinin olduğunu ifade eden Cüceloğlu suçluluğu şu şekilde izah etmektedir: “Kendi inandığımız değerlerin ve ilkelerin aksine hareket ettiğimiz zaman bu tür suçluluk duygusu içine gireriz. Demek oluyor ki suçluluk duygusu içselleştirdiğimiz bir dizi ahlak kurallarını ve toplum değerlerini ön görür.” (Cüceloğlu, 2014, s. 94). İfade edilenler gösteriyor ki, sağlıklı suçluluk duygusunun temelini içselleştirilen kuralların ve değerlerin gerçeğe uygun ve sağlıklı olması oluşturmaktadır. Aksi takdirde sağlıklı ve gerçeğe uygun olmayan değerlerin içselleştirilmesi sonucu oluşacak olan suçluluk duygusu da sağlıklı olmayacaktır. Sağlıklı ve sağlıklı suçluluk duygusunu detaylı bir şekilde ele alan Cüceloğlu konuyu tablo olarak aşağıdaki şekilde açıklamıştır (Cüceloğlu, 2014, s. 95).

Tablo 2. Sağlıklı ve Sağlıksız Suçluluk Karşılaştırması

Karşılaştırma Boyutları	Sağlıksız Suçluluk Duygusu	Sağlıklı Suçluluk Duygusu
Kökeni ve Tanımı	Mükemmeliyetçi Ana-baba ve katı disiplinden kaynaklanır. Aile içinde bireylere saygı yoktur.	Gerçekçi kurallar ve değerlere dayanır; bireyin hata yapmasına olanak vardır. 3-6 yaşları arasında gelişir.
Sorumluluk ve Güçlü olma	Aşırı sorumluluk üstlenme: Verimsiz ve işe yaramaz bir düzen içinde kendine güç kazandırma yollarından biridir.	Yeterince sorumluluk; davranışlarından sorumlu olmak; davranışlarını seçebilme özgürlüğünün bulunması.
Temel Duygu	Sürekli ciddi; hataya yer yok; yanlış yaparsam rezil olurum.	Hata yaptım; bu kötü bir davranıştı; ben o davranışın gösterdiği kişiden daha iyi bir insanım; bir dahaki sefere daha iyi yapmam gerek.
Hata Nerede	Hata, sosyal rollerin katılığında ve düşünce yanlışlığındadır (Bu düşünce yanlışlığı, “Ben başkalarının hayatından sorumluyum” biçiminde kendini gösterir.)	Davranış hatası; yanlış biçiminde hata; soruna çare bulmada hata.
Ahlak ve İyilik	Eğer mükemmel olursam iyi bir kişi olurum; bütün yasal ve sosyal kuralları izler ve üstüme düşen bütün sosyal görevleri olduğu gibi yerine getirirsem, iyi bir insan sayılırım.	Yaptığım yanlıştı; fakat bir insan olarak iyiyim ve bu kötü davranışı düzeltme yeteneğim var.

Sınır	Toplumsal verdiği sosyal rollerin dışında, benim benliğimi diğerlerinden ayıran, bana özgü, bana ait hiçbir sınırim yok.	Çiğnediği, zorladığı ahlaki sınırlar, uymadığı sosyal değerler vardır.
Günlük Yaşamdan Bir Örnek	Okula geç kalma gibi basit bir hata nedeniyle okuldan atılma.	Var olan kurallara uymama: zil çaldığı halde derse girmeyip oyuna devam etme.

** Doğan Cüceloğlu'nun, İçimizdeki Çocuk (2014), adlı eserindeki suçluluk türlerine dair açıklamalarından uyarlanmıştır.*

Sağlıklı suçluluk duygusuna sahip olan bireyde hatalı davranışı sonrasında kendisini düzeltme ve başkalarına karşı sorumluluk alma isteği oluşmaktadır. Bu durum aynı zamanda yapılan hatadan ders almak anlamına da geldiği için bireyin hem kendi iç dünyasındaki ruhsal durumu olumlu etkilenmekte hem de sosyal ilişkileri açısından onarıcı ve iyileştirici bir etkiye sahip olmaktadır.

2.5.3. Suç, Günah ve Suçluluk, Günahkârlık Duygusu Arasındaki Fark

Günah ve suç kavramları din psikolojisi alanında derinlemesine incelenen kavramlardır. Günah tanımı dini bağlam ve boyut üzerinden yapılmaktadır. Dinin emir ve buyruklarının, ahlaki normların ihlal edilmesidir. Günah tanımı dinlere göre farklılık göstermektedir. Günah kavramı genellikle bireyin ruhsal durumunu olumsuz yönde etkileyen ve manevi bir yük olarak bireye sıkıntı veren durum olarak kabul edilmektedir. Günah kavramının dini bir bağlamda ele alınmasına karşı suç kavramı genellikle hukuki bir bağlamda ele alınmaktadır. Suç olarak tanımlanan davranışlar genellikle hukuki bir düzenlemenin ya da toplumsal bir normun ihlal edilmesiyle ortaya çıkmaktadır. Toplumun veya devletin oluşturduğu yasalar suç kavramını tanımlamaktadır. Suç işleyen bireyler bu yasaları ihlal ettiklerinden dolayı hukuki ve toplumsal açıdan düzeni tehdit eden unsurlar olarak görülmektedir.

Suç ve günah kavramı birbirinden ayrı olsa da aralarında iç içe geçmiş olan bir ilişki mevcuttur. Bu iki kavram birbirinden kesin çizgilerle ayrılamaz. Kavramlar din psikolojisi çerçevesinde ele alındığında, bireyin iç huzurunu ve toplumsal kurallara uyumunu derinden etkileyen duygusal dinamiklerdir. Günah ve suç ile ilgili dini ve sosyal açıdan bireyin sahip olduğu duyguları suçluluk ve günahkârlık duygularını harekete geçirmektedir. Bu durum da bireyin ruhsal sağlığını etkilemektedir.

Psikoloji literatürüne bakıldığında suçluluk ve günahkârlık kavramlarının birbiriyle

ilişkili ve iç içe geçmiş olan kavramlar olduğu görülmektedir. Bu sebepten dolayı iki kavramı birbirinden kesin çizgilerle ayırmak mümkün olmamaktadır. Genellikle birbirlerinin yerine de kullanılan kavramlar gerçekte farklı tecrübeleri göstermektedir (Özdemir ve Düzgüner, 2020, s. 517).

Suçluluk duygusu günahkârlık duygusundan daha genel ve pek çok insan tarafından tecrübe edilen evrensel bir psikolojik gerçekliktir. Bu özelliğinden dolayı suçluluk duygusunun günahkârlık duygusundan daha önce geldiğini söylemek mümkündür. Suçluluk duygusuna Allah huzurunda hata yapmak olarak kabul edilen “günah” boyutu ilave edildiğinde günahkârlık duygusu oluşmaktadır. Dinin günahkâr olana karşı tavrı iki şekilde meydana gelmektedir. Ya Tanrı’nın şiddet yönü açığa çıkarılarak, Tanrı’nın insanın en gizli ve en küçük olan yanlışlarını ortaya çıkarıp sert bir şekilde cezalandıran hâkim olduğu bildirilmektedir. Ya da çok merhamet sahibi olan Tanrı’nın günahkârları affederek, günahkârlık duygusunu daha sonra yapılacak iyi davranışların başlangıcına dönüştürmeye teşvik etmesinden dolayı Tanrı’ya minnettarlığa dönüşmesine yardımcı olmaktadır (Hökelekli, 2018, s. 103).

Evrensel bir duygu olan suçluluk duygusunun dindar olan bireylerde oluşturduğu etkiye bakıldığında, bu kişilerin davranışlarında bir takım değişikliklere sebep olabildiği gözlemlenmektedir (Kartopu ve Başkonuş, 2019, s. 187). Hissedilen suçluluk duygusu Tanrı’ya, bir dine veya dini bir otoriteye karşı olduğunda dini suçluluk duygusu veya günahkârlık duygusu meydana gelmektedir. Günah kavramı bu duyguda önemli bir yere sahiptir (Güler, 2007). Günahkârlık, psikolojik suçluluktan farklı unsurlar içermektedir. Suç kavramına dini bir boyut da eklenerek, Allah huzurunda yapılan hataya günah anlamı verilmiştir. Günahkârlık bilincine sahip olabilmek için uzun bir manevi yolculuktan geçmiş olmak gerekmektedir. Bu duygu dini hayatı olumlu veya olumsuz olarak etkileme gücüne sahip olduğu için günahı telafi edecek mekanizmalar da ortaya konulmuştur (Hökelekli, 2018, s. 105).

Suç olarak kabul edilen bir davranışı işlemiş olan suçluların büyük bir kısmı kendilerini suçlu olarak görmemektedir. Uğranılan bir haksızlık sonucu suç işlemeye mecbur bırakıldıklarını savunarak kendilerinin haklı olduklarına inanmaktadırlar (Peker, 1990, s. 120). Suçluluk duygusunu yapmış olduğu hatanın farkına varan ve bu davranışın yanlış olduğunu kabul eden tüm bireyler yaşamaktadır. Birey kendisini vicdanı ve toplum tarafından mahkûm edilmiş olarak hissetmektedir. Vicdan insanın içinde var olan iyi ve kötüyü, doğru ve yanlış ayırt edip karar verebilme kuvvetidir. Vicdan, insanın içinde var olan muhakeme edebilme yeteneği olarak adlandırılabilir. Bu özelliği sayesinde insan kendini hesaba çekip yargılayabilmektedir (Peker, 2014, s. 109). Günahkârlıkta bu duyguya dini bir boyut da

eklendiği için birey ilave olarak kendisini Tanrı huzurunda da suçlu hissetmektedir. Bu duyguya sahip olan bireyde dini inançları gereği, işlediği günahın karşılığını mutlaka göreceği inancı vardır. Bu sebepten dolayı suçluluktan farklı olarak, dini suçluluk olarak da adlandırılabilen günahkârlık duygusuna sahip olan bireyde yalnızlık, kaçma, sıkıntı, kendini cezalandırmayı isteme ve yapmış olduğu hatayı telafi etmeyi isteme gibi duygular meydana gelmektedir (Hökelekli, 2018, s. 105).

Kişinin kendi iç dünyasında vicdani olarak inandığı değerlerle kendi yaptığı davranışlar arasında uyumsuzluk ve çatışma meydana geldiğinde günahkârlık duygusu ortaya çıkmaktadır. Suçluluk duygusuyla günahkârlık duygusunu birbirinden ayıran temel nokta da buradan kaynaklanmaktadır. Suçlulukta birey toplumsal ve ahlaki kurallarla çatışırken, günahkârlık duygusunda bu kuralların da üstünde olan bir normla çatışmaktadır. Böyle bir durumda birey yaratıcısıyla arasında olan ilişkide uyumsuz olduğunu fark etmektedir (Aslan, 1992). Kişi bu uyumsuzluğu düzeltmek isteyebilir. İşlediği günahları telafi ederek hatalarını düzeltme isteği duymaktadır. Bu sebeple inandığı yüce varlığa sığınıp, yanlışlarını itiraf ederek hatalarını düzeltme ihtiyacı duymaktadır. Böylece tövbeye adım atılmış olmaktadır (Aslan, 1992).

Günahkârlık duygusu neticesinde bireyde anormal davranışlar görülebilmektedir. Bu duygu içinde olan birey kendisinin günahlarının affedilemeyecek kadar çok olduğuna inanmaktadır. Eğer günahlarından dolayı kendisini sürekli hesaba çeker, yargılar, suçlar, kendini affetmez, affedileceğine de inanmayıp umutsuzluğa kapılırsa anormalleşir. Bununla birlikte günahkârlık ve suçluluk duygularıyla birlikte bireyin hissettiği cezalandırma korkusu psikolojik rahatsızlıklara sebep olmaktadır. Ayrıca kişinin kendi istek ve arzularıyla din, ahlak ve toplum kuralları da çatıştığı zaman da ruhsal problemler meydana gelebilmektedir (Peker, 2014, s. 237).

Günahkârlık ve suçluluk kavramları birbirine benzeyen yönleri olmasına rağmen birbirinden farklı olan iki kavramdır. İki duygunun da başlangıç noktası; yapılan hata fark edilerek, bu davranışın yanlış olduğu kabul edilerek, utanç duyulmasıyla başlamaktadır. Kişi kendisini ilgilendiren bir hata yaptığında hissettiği duygu pişmanlıktır. Eğer hata başkalarına karşı olduysa bu durumda pişmanlıkla birlikte suçluluk duygusu da hissedilmektedir. Dinle alakalı bir konuda hata yapıldığında ise hissedilen suçluluk duygusu günahkârlık duygusuna dönüşmektedir. Dikkat edilmesi gereken bir konu da suçluluk ve günahkârlık kavramlarının yalnızca duygu boyutunda yaşanmadığıdır. Duygu boyutuyla birlikte davranışsal ve bilişsel boyutu da kişi tarafından yaşanmaktadır. Bu duygulardan bireyin nasıl etkileneceği ise bu duyguları nasıl karşıladıklarına ve bu duygularla başa çıkma yöntemlerine göre farklılık göstermektedir (Özdemir ve Düzgüner, 2020, s. 526).

2.6. Tövbe

Tövbe kavramı psikolojide dini duygular içinde incelenmiştir. Tövbe bireyi yaratılıştaki fitratından, özünden uzaklaştıran şeylerden temizlenip yaratıcı ile olan bağı ve yakınlığını tekrar inşa etmesidir. Aynı zamanda kişinin yaptığı hatalardan temizlenerek tekrar başlayabilme imkânıdır. Tövbe kavramının var olmasının altında, insanın hata yapabilen bir varlık olduğunun kabulü yatmaktadır (Göcen, 2020, s. 106).

Sözlükte “tvb” kökünden gelen tövbe kelimesi geri dönmek, pişman olmak, rücu etmek anlamlarına gelmektedir. İslami kavram olarak tövbe kelimesi “kulun işlediği kötülük ve günahlardan pişman olup, onları terk ederek Allah’a yönelmesi, emirlerine uymak ve yasaklarından kaçınmak suretiyle Allah’a sığınarak bağışlanma dilemesidir” (Karaman vd., 2006, s. 657).

Tövbe, bireyin işlediği günahın peşinden kendini sorguladığında pişman olup her türlü kötü kabul edilen davranışı gönüllü olarak terk etmek ve bir daha kötü, yanlış olana dönmeme hususunda kararlı ve azimli olmaktır (Karagöz, 2007, s. 252).

Birey tövbe öncesinde yapmış olduğu günahlardan dolayı Allah’la olan bağlarının güçsüzleştiğini hatta kopma derecesine geldiğini idrak etmektedir. Bu durumdan pişmanlık duyması neticesinde dinin işaret ettiği istikamete dönüş yaparak kendini düzeltme yoluna girmesi tövbe olarak adlandırılabilir (Yapıcı, 1997, s. 49). Modern hukukta suçlunun pişmanlık duyması alacağı cezayı indirimine uğratan bir durumdur. Aynı şekilde İslam hukukunda hüküm koyan ayetlere de bakıldığında, pişmanlık ifadesi olan tövbenin verilecek cezanın bağışlanmasına sebep olacağı bildirilmektedir (Özer, 2008, s. 79).

Tövbede bazı özellikler aranmaktadır. Bu özellikler aşağıda belirtilmiştir.

1. Kararlılık: İşlemiş olduğu günahlardan pişmanlık duyup tövbe ederek Allah’a yönelen kişinin bu halini belli bir seviyede devam ettirmesi kararlılığının göstergesi olmaktadır. Kişiden bir daha günaha dönmeme konusunda kararlı olması beklenmektedir (Yapıcı, 1997, s. 178).

2. Süreklilik: Tövbenin bu özelliği belli bir süreyle sınırlandırılmaması gerektiğini göstermektedir. Tövbe eden kişiden istenen ve beklenen tövbesini ömrünün sonuna kadar sürdürmesidir. İdeal olan edilen tövbede kararlılığın ve devamlılığın birlikte bulunmasıdır (Yapıcı, 1997, s. 179).

3. Samimiyet: Tövbenin içten gelen bir duyguyla, başka niyet gözetmeden, menfaat beklentisi olmadan yapılmasıdır. Günahkârı tövbeye yönelten sebep samimi olup olmadığının göstergesidir. Korku, beklenti, baskı, menfaat gibi nedenlerle yapılan tövbe samimi değildir.

Samimiyet tövbede kararlılık ve devamlılığın sağlanması için önemli ve gereklidir (Yapıcı, 1997, s. 183).

Kur'an-ı Kerim'de tövbe kelimesinin kullanımında hem Allah'a hem de insana nispet edilerek kullanımı mevcuttur. Tövbe kelimesi "ala" edatıyla kullanıldığında Allah'a nispet edilmektedir ve "affetmek" anlamına gelmektedir (Yapıcı, 1997, s. 47). Ayrıca Allah'a nispet edildiğinde "Kulun tövbesini kabul etti, kuluna yöneldi" anlamlarına gelmektedir (Kılıç, 1984, s. 404). Kur'an-ı Kerim'de 2/54, 128, 160; 4/16; 5/39; 9/15,105, 118. ayetler tövbe kelimesinin Allah'a nispet edilerek kullanımına örnek verilebilir (H. Karaman vd., 2017).

Kur'an'da tövbe kelimesi insana nispet edileceği zaman "ila" edatıyla ve geçişsiz olarak kullanılmaktadır (Yapıcı, 1997, s. 46). Bu kullanım günahkâr kişinin yaptıklarından pişman olup samimi bir şekilde Allah'a yönelmesini ifade etmektedir. Kur'an-ı Kerim'de 2/54; 3/90; 4/16, 18,27; 5/39, 74; 16/119; 66/8 ayetleri insana nispet edilerek kullanılan tövbe kelimesine örnek verilebilir (Karaman vd., 2017).

Tövbenin Kur'an'da Allah'a ve insana nispet edilerek kullanımlarına bakıldığında insanın günah işlemeye meyilli ve müsait bir yapıda olduğu bildirilmiştir. Günah işleyen kişiden beklenen hatasını fark ederek yanlış yaptığını kabul edip pişmanlık duymasıdır. İşlediği günahı tamir ve telafi etmesi beklenmektedir. Kararlılık, süreklilik ve samimiyetle Allah'a yöneldiğinde affedileceği ve Allah'ın tövbe edenleri sevdiği bildirilmektedir.

İslami inanişâ göre meleklerden farklı olarak günah işleyebilen bir varlık olarak yaratılmıştır. İnsanın bu özelliği onun akıl ve irade sahibi ve özgür olarak yaratılmasıyla da alakalıdır. İnsanın imtihanda olduğu ve tekâmülü için çaba gösterdiği kabul edilmektedir. İslam dinine göre günah işleyen kişi dönülmez bir yola girmiş ve lanetlenmiş olarak kabul edilmemektedir. Günah işleyen insan için daima hatasını tamir ve telafi fırsatı verilerek açık kapı bırakılmıştır. Bu kapıdan engellenmeden istediği vakitte girebilmektedir (Kazıcı, 1973, s. 10). Kur'an'da Allah bağışlayan ve affeden olarak bildirildiğinden hareket ederek insanın dünya ve ahiret mutluluğuna giden yolun kendi elinde olduğunu söylemek mümkündür. Zira faydalanmak isteyen için tövbe kapısı daima açık bulunmaktadır (Tunç, 1981, s. 392).

İslami gelenekte tövbe için bildirilen özel bir zaman yoktur. Ölmeden önce tövbe edileceği inanişâ mevcuttur. Bununla birlikte tövbe için bazı zamanların daha iyi olacağı görüşü de mevcuttur. Bazı vakitlerde yapılan tövbenin daha makbul olacağı inanişâ bulunmaktadır. Bu vakitlerden bazıları şunlardır: Seher vaktinde, namazlardan sonra ("günlük tövbe" denebilir), perşembeyi cumaya bağlayan gece, Cuma vakti ("haftalık tövbe" denebilir), kandil geceleri, arife ve bayram günleri, Ramazan ayında ("yıllık tövbe" denebilir) yapılan tövbeler (Yapıcı, 1997, ss. 199-203).

Tövbe için aslında belirli bir zaman olmadığı gibi belirli bir mekân da yoktur. Tövbe etmeye ihtiyaç duyulduğu an tövbenin zamanı ve o anda nerede bulunuluyorsa tövbenin mekânıdır. Ancak İslami gelenekte tövbe için bazı zamanların kutsal olduğu inancı olduğu gibi bazı mekânların da kutsal olduğu inancı bulunmaktadır. Kutsal kabul edilen mekânlardan bazıları şunlardır: Camiler, mescitler, Kâbe, Mekke, Medine, Hicaz Bölgesi, dergâhlar (Yapıcı, 1997, ss. 204-206).

Tövbe kavramı için insana Allah tarafından sunulan bir fırsat demek doğru olacaktır. Bakıldığında, günah işleme potansiyeli olan insan bir günah işlediğinde hemen cezalandırılmayıp içinde bulunduğu hali telafi etme imkânı ve fırsatı verilmiştir. Tövbe kavramı genellikle inananların yapmış oldukları bir hatadan pişman olup Allah’a yönelerek bağışlanma dilemeleri anlamında kullanılmaktadır. Bununla birlikte, yaptıklarından pişman olmak manasına gelen tövbe süreci sadece müminlerle ilgili bir hal değildir (Tok, 2024, s. 290).

Gazali’ye göre tövbe süreci üç boyutludur. Birincisi “bilme”, ikincisi “pişmanlık” ve üçüncüsü de “gereğini yerine getirme”dir. Tövbe sürecinde birey ilk olarak zihinsel anlamda bir değişime uğramaktadır. Bu zihinsel değişimi duygu değişimi ve davranış değişimi takip etmektedir. Tövbe ile asıl hedeflenen davranış değişikliği oluşturmaktır. Yani hataların düzeltilmesi, tekrar edilmemesi anlamına gelmektedir. Tövbe sürecinde zihinsel ve duygusal değişim olup davranış değişimi yoksa bu tövbe eksik bir tövbe demektir. Günah sayılan davranış yapılmaya devam ediyorsa edilen tövbe samimiyetten uzak, sadece dil ile yapılan bir tövbedir (Peker, 2012, s. 216).

Tövbe kavramı bir manada Allah’tan özür dileyerek affedilmektir. Bağışlanacağına inanan bireyde iç huzuru meydana geldiği için kendisini sıkıntıya sokacak olan suçluluk ve günahkârlık duygularından da kurtulmuş olacaktır. Korku, endişe, sıkıntı duygularına engel olmaktadır. Tövbe etmenin olumlu ve yapıcı taraflarından birisi de bireye iyimserlik ve ümit duygularını kazandırıp manevi olarak tazelenmesine hareketlenmesine yol açmasıdır (Peker, 2012, s. 216).

III. BÖLÜM

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın yöntemine, çalışma grubuna, veri toplama araçlarına, verilerin analizine ve geçerlik güvenirliğe yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada üniversite öğrencilerinde dindarlık ve günahkârlık duygusu arasındaki ilişki araştırıldığı için araştırma modeli olarak ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modelinde ilk olarak genelde var olan durum ortaya koyulmaktadır. İlişkisel araştırmada ise iki ya da daha fazla değişken arasındaki ilişki incelenmektedir. İlişkisel tarama modeli ise iki yahut daha fazla değişken arasındaki değişimin derecesini ve varlığını tespit etmeye çalışan araştırma modelidir (Büyüköztürk vd. 2022, s. 25). Ayrıca araştırma süresince ve kuramsal çerçeve oluşturulurken literatür taraması yapılarak problemle ilgili daha önce yapılan çalışmalar belirlenip araştırılarak konu çerçevesindeki kitaplar, makaleler, tezler, bilimsel etkinliklerin yayınları gözden geçirilmiştir (Büyüköztürk vd. 2022, s. 27). Yapılan literatür taraması sonucunda gerekli görülenler araştırmanın teorik kısmında yer almaktadır.

3.2. Evren ve Örneklemi

Çalışmamızın evrenini, 2023-2024 eğitim-öğretim yılı, bahar döneminde, Amasya Üniversitesi bünyesinde öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Amasya Üniversitesi'ndeki öğrencilerin hepsine ulaşmak meşakkatli olacağından evreni temsil edeceği varsayılan bir örneklem grubu oluşturulmuştur.

Çalışmamızın örneklem grubu için üç farklı fakülte ve bu fakültelere bağlı altı bölüm belirlenmiştir. 2023 - 2024 eğitim-öğretim yılı, bahar döneminde, Amasya Üniversitesi bünyesinde;

- İlahiyat Fakültesi'nde İlahiyat Bölümü,
- Fen Edebiyat Fakültesi'nde Tarih Bölümü ve Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
- Eğitim Fakültesi'nde Türkçe Eğitimi Bölümü, Matematik Eğitimi Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü'nde aktif öğrenim gören öğrenciler araştırmanın örneklemi oluşturmaktadır.

Tablo 3. 2023-2024 Öğretim Yılında Amasya Üniversitesi'nde Araştırma Kapsamına Giren 3 Fakültede Kayıtlı Olan ve Araştırma Örneklemine Giren Kız ve Erkek Öğrenci Sayıları

Fakülteler	K/E	N	n	%
Eğitim	K	1.410	215	15,25
	E	694	85	12,25
	Toplam	2.104	300	14,26
Fen-Edebiyat	K	702	138	19,7
	E	500	62	12,4
	Toplam	1.202	200	16,64
İlahiyat	K	902	74	8,21
	E	459	26	5,78
	Toplam	1.361	100	7,35
Genel Toplam	K	3.104	427	13,75
	E	1.653	173	10,47
	Toplam	4.667	600	12,85

*Öğrenci sayıları Amasya Üniversitesi Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı İstatistiklerinin 2023 yılına ait Birim Faaliyet Raporlarından alınmıştır.

Araştırmanın örnekleme, araştırmanın evreninde belirlenen fakültelerin ilgili bölümlerinin 1. 2. 3. 4. sınıflarından seçkisiz (random) örneklemdir.

3.3. Verilerin Toplanması

Üniversite öğrencilerinde dindarlık günahkârlık duygusu ilişkisini incelediğimiz çalışmamızda Kişisel Bilgi Formu, Dindarlık Ölçeği ve Günahkârlık Duygusu Ölçeği kullanılmıştır. Anket/ölçek uygulamalarından elde edilen veriler, 2023 - 2024 eğitim-öğretim yılında, Amasya Üniversitesi bünyesindeki üç farklı fakültenin altı farklı bölümünde aktif öğrenim gören 600 öğrenciye aittir.

Verilerin toplanması aşamasında öncelikle, öğrencilere anket uygulayabilmek için gerekli olan yasal izinler alınmıştır. Daha sonra fakülte sekreterleri ile irtibata geçilerek dekan/dekan yardımcısıyla görüşme sağlanmıştır. Çalışma hakkında bilgi verildikten sonra gerekli onay ve destek alınmıştır. Uygulanacak ölçeği sınıf ortamında düzenli bir şekilde uygulayabilmek için ilgili bölümlerde ve sınıflarda derse giren farklı öğretim elemanlarından yardım alınmıştır. Böylece öğretim elemanlarının münasip gördüğü bir zamanda, sınıf

ortamında anket/ölçek uygulaması yapılmıştır. Ölçek uygulanırken üç farklı fakülte bünyesindeki altı bölümün birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıflarına eşit sayıda anket/ölçek dağıtılmıştır. Her sınıfta yirmi beş kişiye anket/ölçek uygulaması dağıtılarak toplamda 600 kişiye anket/ölçek uygulaması yapılmıştır. Uygulamalar sırasında araştırmacı sınıfta hazır bulunarak katılımcılara hem araştırma konusu hakkında, hem de uygulamada dikkat edilecek hususlar ve kişisel verilerin gizliliği hakkında bilgilendirme yapmıştır. Anket/ölçek uygulanırken gönüllülük esasına göre hareket edilmiştir. Uygulamalar sonucunda elde edilen veriler sınıf, bölüm ve fakültelere göre dosyalararak muhafaza edilmiştir.

3.4. Veri Toplama Araçları

Çalışmamızda din psikolojisi alanında yaygın olarak kullanılan anket tekniği tercih edilmiştir. Anket tekniğinin kullanılma sebepleri olarak; diğer araştırma tekniklerine nazaran daha düşük finansman gerektirmesi ve daha az zamanda uygulanabilir olması, pratik ve kolay uygulanabilir oluşu, sayı olarak daha çok kişiye ulaşılabilmesi için daha büyük kitlelere uygulanabilme imkânının olmasını gösterebiliriz (Ayten, 2009, s. 98).

Bu doğrultuda hazırlanan anket formundaki sorularla katılımcıların araştırılan konularla ilgili tutumlarını ölçmek ve lazım olan bilgilere ulaşmak amaçlanmıştır. Araştırmada kullanılan veri araçlarından ilki, araştırmacı tarafından hazırlanan ve katılımcıların demografik özelliklerini tespit etmeye yönelik olan “Kişisel Bilgi Formu” dur. İkinci sırada ise katılımcıların dindarlık düzeylerini ölçmek için Ali Ayten tarafından 2009 yılında geliştirilen “Dindarlık Ölçeği” (Ayten ve Yıldız, 2016, s. 288-289) kullanılmıştır. Üçüncü olarak katılımcıların günahkârlık düzeylerini ölçmek için 2007 yılında Özlem Güler tarafından geliştirilen “Günahkârlık Duygusu Ölçeği” (Güler, 2007, ss. 119-120) kullanılmıştır. Kişisel Bilgi Formu, Dindarlık Ölçeği ve Günahkârlık Duygusu Ölçeği hakkındaki bilgiler aşağıda verilecektir.

3.4.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu ile araştırmanın örnekleminde yer alan katılımcıların demografik özelliklerine ulaşılmıştır. Bu form yardımıyla araştırmaya katılan katılımcıların cinsiyet, yaş, okuduğu bölüm ve sınıf, yaşadığı yer, eğitimine nerede konaklayarak devam ettiği, ailesinin ekonomik durumu, anne ve babanın tahsil durumu, anne ve babanın mesleği, kendisini dindarlık açısından nasıl değerlendirdiği, anne ve babayı dindarlık açısından nasıl değerlendirdiği, katılımcının kendisinin ibadetleri yapma durumunun

beş vakit namaz, oruç, tövbe etme, dua etme ve iyilik yapma yönlerinden ne düzeyde olduğu belirlenmiştir (bkz. Ek-1). Form toplamda on üç sorudan oluşmaktadır.

3.4.2. Dindarlık Ölçeği

Bu araştırmada, örneklem grubunun dindarlık düzeyini ölçmek için 2009 yılında Ali Ayten tarafından geliştirilmiş olan dindarlık ölçeği kullanılmıştır. Dindarlık ölçeği, bireylerin sahip olduğu dindarlık düzeylerini rakamlarla puanlayarak tespit etmek için geliştirilmiş bir ölçme aracıdır (Ayten, 2009b, s. 100).

Ali Ayten tarafından ilk geliştirildiğinde 4 seçenekli likert formatında olan ölçek, derecelendirmeyi daha kapsamlı hale getirmek için Ali Ayten ve Refik Yıldız tarafından 2016 yılında, 5 seçenekli likert ölçeğe dönüştürülmüştür (Ayten ve Yıldız, 2016, s. 289). Dönüştürülen ölçeğin her sorusundaki şıklarda “her zaman, çoğu zaman, bazen, nadiren, hiçbir zaman” ifadeleriyle beş farklı derece vardır. Toplamda 10 sorudan oluşan dindarlık ölçeğinin iki alt boyutu bulunmaktadır. Bu alt boyutlar “inanç-etki” boyutu ve “bilgi-ibadet” boyutu olarak belirlenmiştir.

a. İnanç-Etki boyutu: Bu alt boyut toplamda 6 maddeden oluşmaktadır. Dindarlık ölçeğinin ilk 6 maddesini kapsamaktadır. İhtiyaç sahipleriyle yardımlaşma, insanlarla iyi geçinme, güvenilir olma gibi özelliklerde bireyin sahip olduğu inançların toplum için olumlu görülen davranışları yapmasındaki etkisini ve karşılaştığı sosyal sorunları çözmede inancın rolünü kapsar (Ayten, 2009b, s. 101). Kişilerin bu durumlardaki tutum ve davranışlarını ölçecek maddelerden oluşmaktadır.

b. Bilgi-İbadet Boyutu: Bu alt boyut toplamda 4 maddeden oluşmaktadır. Dindarlık ölçeğinin son 4 maddesini kapsar. “Bilgi-ibadet” boyutu, Kur’an okuma, oruç, namaz gibi temel ibadetlerde bireyin sürekliliğini ve dini yaşantısındaki bilgi seviyesini içerir (Ayten, 2009b, s. 101).

Ölçeğe ait KMO değeri .83, Cronbach Alpha Değeri: (.80), Bartlett’s Test of Sphericity değeri ($\chi^2=2325,27$; $p=000$) olarak bulunmuştur (Ayten, 2009b, s. 112). Ölçeğin tekrar yapılan iç tutarlılık analizi hem ölçeğin genelinde hem de iki alt boyutta ayrı ayrı uygulanmıştır. Ölçeğin geneline ait Cronbach Alpha Değeri $\alpha = .774$, inanç-etki boyutu (fak-1) $\alpha = .669$, bilgi-ibadet boyutu (fak-2) $\alpha = .668$ olarak tespit edilmiştir. Elde edilen bu veriler geliştirilen dindarlık ölçeğinin araştırmalarda kullanılmasının istatistiki yönden güvenilir ve uygun olduğunu göstermektedir (Ayten ve Yıldız, 2016, s. 289).

3.4.3. Günahkârlık Duygusu Ölçeği

Bu araştırmada örneklem grubunun günahkârlık duygusunu ölçmek için 2007 yılında Özlem Güler tarafından geliştirilen Günahkârlık Duygusu Ölçeği (GDÖ) kullanılmıştır (Güler, 2007, s. 119). Ölçek 20 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin güvenirlik kat sayısı Cronbach Alpha değeri .90 olarak bulunmuştur. Yapılan faktör analizi neticesinde Günahkârlık Duygusu Ölçeğinin 3 faktörden oluştuğu belirlenmiştir. Ölçekten alınan en düşük ve en yüksek puan %27 (N:140) lik gruplara yapılan analizde Günahkârlık Duygusu Ölçeğinin tüm maddelerinin ayırt edicilik gücünün yüksek olduğu belirlenmiştir. 20 maddelik ölçeğin faktörleri ve her faktörün kapsadığı madde numaraları şu şekildedir:

1. Faktör: Aşırı Pişmanlık: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 11 ve 12. maddeler,
2. Faktör: Kendini Cezalandırma: 13, 15, 16, 19 ve 20. maddeler,
3. Faktör: Ceza Beklentisi: 8, 9, 10, 14, 17 ve 18. maddeler alt boyutları ölçmektedir.

Günahkârlık Duygusu Ölçeğinin puanlaması şu şekilde olmaktadır: Ölçekte yer alan her madde için “hiç katılmıyorum, çok az katılıyorum, biraz katılıyorum, oldukça katılıyorum, tamamen katılıyorum” ifadeleriyle beş farklı derece vardır. Ölçekte yer alan her madde 1 ile 5 arasında puanlanır. Puanlama sonucunda ölçekten alınacak en düşük puan 20, en yüksek puan ise 100 olmaktadır. Ölçekten alınan yüksek puanlar olumsuz günahkârlık algısına yani günahkârlık duygusunun olumsuz işlevine işaret etmektedir (Güler, 2007, ss. 119-120).

3.5. Verilerin Analizi

Bu çalışmada üniversite öğrencilerinde dindarlık ve günahkârlık duygusu ilişkisi araştırılmıştır. Araştırmanın kuramsal çerçevesi oluşturulurken literatür taraması yapılarak araştırılan konu çerçevesindeki kitap, makale, tez, bilimsel etkinliklerin yayınları gözden geçirilerek gerekli görülenler araştırmanın teorik kısmına eklenmiştir.

Araştırmada kullanılan veri toplama araçları 2023 - 2024 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde, Amasya Üniversitesi bünyesinde öğrenim gören üç farklı fakülteye bağlı olan altı bölümde toplam 600 öğrenciye uygulanmıştır. Öğrencilerin doldurduğu anketlerde 35 tanesi hatalı veya eksik bulunduğu için iptal edilmiştir. Geriye kalan 565 anket değerlendirmeye alınmıştır.

Anket verilerinin girilmesinde ve verilerin istatistiksel tekniklerle analiz edilmesine SPSS paket programı kullanılmıştır. Araştırmanın birinci bölümünde demografik değişkenlere ait

frekanslar tablo ve yorum olarak gösterilmiştir. İkinci bölümde ise araştırmada kullanılan Dindarlık Ölçeği ve Günahkârlık Duygusu Ölçeği 'ne ilişkin bulgularla elde edilen verilere göre analizler bulunmaktadır.

Veri analizi yapılırken öncelikle araştırmanın devamında kullanılacak olan testleri belirlemek ve anlamlılık düzeyini ölçmek için normallik dağılım testi uygulanmıştır. Normallik dağılım testi için ölçeklerin çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) katsayıları incelenmiş; Kolmogorov-Smirnov testi yapılmıştır (Büyüköztürk, 2002, s. 100). Ayrıca normal dağılımını test etmek için veriler Shapiro - Wilk testlerine de tabi tutulmuşlar ve histogram grafikleri de incelenmiştir. Elde edilen bulgular neticesinde çarpıklık ve basıklık değerlerine göre normal dağılım varsayımının sağlanmadığı tespit edilmiştir. Buradan hareketle araştırmamızda parametrik testler yerine nanparametrik testlerin kullanılması uygun görülmüştür. Veriler arasındaki ilişkinin yönünü ve gücünü tespit etmek için pearson korelasyon analizinin nanparametrik karşılığı olan Spearman's korelasyon analizi kullanılmıştır (Aytan, 2022, s. 78).

Dindarlık ve günahkarlık duygusu arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla Spearman's korelasyon analizi kullanılmıştır.

Araştırmamızın diğer aşamasında, cinsiyetin dindarlık ve günahkârlık duygusu üzerinde anlamlı bir etkisi olup olmadığını tespit edilmiştir. Araştırmada normal dağılım sağlanmadığı için, ilişkisiz örneklem t testi yerine, bu testin nanparametrik karşılığı olan Mann Whitney U testi kullanılmıştır (Karagöz ve Kılınçer, 2022, s. 205).

Araştırmamızın sonraki aşamasında bir değişkene ait ölçümlerin, birbirinden bağımsız ikiden fazla grupta ölçülmesi için, yine araştırmamızda normal dağılım sağlanmadığından dolayı, ilişkisiz örneklem için tek yönlü ANOVA'nın nanparametrik karşılığı olan Kruskal-Wallis Testi kullanılmıştır (Büyüköztürk, 2002, s. 139).

IV. BÖLÜM

4. BULGULAR

Araştırmanın bulgular bölümünde Amasya Üniversitesi bünyesinde oluşturulan evren ve örneklem üzerinden elde edilmiş olan verilerin analizi yer almaktadır. Birinci bölümde demografik değişkenlere ait frekanslar verilecektir. İkinci bölümde ise araştırmada kullanılan Dindarlık Ölçeği ve Günahkârlık Duygusu Ölçeği'ne ilişkin bulgularla elde edilen verilere göre analiz ve yorumlamalarda bulunulacaktır.

4.1. Demografik Değişkenlere İlişkin Frekanslar ve Yorumlamalar

Tablo 4. Örneklem Grubunun Cinsiyet Değişkenine Göre Dağılımı

Değişken	n	F%
Kadın	405	71,7
Erkek	160	28,3
Toplam	565	100

Tablo 4'e göre araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin %71,7'si (n= 405) kadın, %28,3'ü (n= 160) erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Örneklemde yer alan kadın ve erkek öğrenci sayılarının ve oranlarının dengeli bir profil oluşturmadığı gözlemlenmiştir. Elde edilen bu sonuçların sebebi ise, araştırma yapılan bölümlerde öğrenim gören kız öğrenci sayısının erkek öğrenci sayısından fazla olmasıdır.

Tablo 5. Örneklem Grubunun Yaş Aralığı

Minimum	18
Maximum	44
Mean	21,55

Tablo 5 incelendiğinde, araştırmaya katılan örneklem grubundaki üniversite öğrencilerinin yaş aralığının minimum 18 yaş, maximum 44 yaş olduğu gözlemlenmiştir. Yaş ortalaması ise 21,5 yaş olarak hesaplanmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin yaşları şöyledir: 18 yaşında 15 kişi; 19 yaşında 49 kişi; 20 yaşında 111 kişi; 21 yaşında 127 kişi; 22 yaşında 126 kişi; 23 yaşında 84 kişi; 24 yaşında 34 kişi; 25 yaşında 6 kişi; 27 yaşında 2 kişi; 33 yaşında 3 kişi; 26-28-31-32-34-36-39-44 yaşlarında 1 kişi araştırmaya katılmıştır.

Tablo 6. Örneklem Grubunun Eğitim Gördüğü Fakülte ve Bölüme Göre Dağılımı

Değişken	n	F%
Eğitim F.	282	49,9
Fen Edebiyat F.	185	32,7
İlahiyat F.	98	17,3
Toplam	565	100
PDR	97	17,2
Türkçe	92	16,3
Matematik	93	16,5
Tarih	91	16,1
Türk Dili	94	16,6
İlahiyat	98	17,3
Toplam	565	100

Tablo 6’da yer alan veriler, eğitim gördükleri fakülteye göre incelendiğinde katılımcıların %49,9’u (n= 282) Eğitim Fakültesi; %32,7’si (n= 185) Fen Edebiyat Fakültesi; %17,3’ü (n= 98) İlahiyat Fakültesi öğrencilerinden oluşmaktadır. Fakültelerin sahip olduğu toplam öğrenci sayısı göze alınarak Eğitim Fakültesinde üç bölümde; Fen Edebiyat Fakültesinde iki bölümde; İlahiyat Fakültesinde bir bölümde araştırmamız uygulanmıştır. Örneklem grubu olarak her fakültede eşit sayıda bölüm seçilmemesi sonuçlara yansımıştır. Fakültelerine göre katılımcı sayıları ve oranlarında dengeli bir profil olmaması bundan kaynaklanmaktadır.

Araştırmaya katılan öğrenciler bölümlerine göre incelendiğinde katılımcıların %17,2’si (n= 97) PDR Bölümünde; %16,3’ü (n= 92) Türkçe Bölümünde; %16,5’i (n= 93) Matematik Bölümünde; %16,1’i (n= 91) Tarih Bölümünde; %16,6’sı (n= 94) Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde; %17,3’ü (n= 98) İlahiyat Bölümünde eğitimlerine devam ettikleri görülmektedir. Araştırma her bölümde aynı sayıda kişiye uygulandığı için bölümlerdeki katılımcı sayılarının ve oranlarının dengeli bir profil oluşturduğu gözlemlenmektedir.

Tablo 7. Örneklem Grubunun Yaşadıkları Yer, Konakladıkları Yer ve Ekonomik Durumlarına Göre Dağılımı

Değişken	Seçenek	n	F%
Yaşanılan yer	Köy	85	14,9
	Kasaba	33	5,8
	Şehir	317	56,1
	Büyükşehir	130	23
	Toplam	565	100
Konaklama	Aile yanı	95	16,8
	Akraba yanı	4	,7
	Yurt veya pansiyon	418	74
	Diğer	48	8,5
	Toplam	565	100
Ekonomik Durum	Çok iyi	19	3,4
	İyi	175	31
	Orta	357	63,2
	Kötü	11	1,9
	Çok kötü	3	,5
	Toplam	565	100

Tablo 7 yaşanılan yere göre incelendiğinde, araştırmaya katılan öğrencilerin %14,9'unun (n=85) köyde; % 5,8'inin (n=33) kasabada; % 56,1'inin (n=317) şehirde; %23,0'ının (n=130) büyükşehirde yaşadığı görülmektedir. Elde edilen verilere göre katılımcıların yarısından fazlası şehirde yaşamaktadır. Katılımcılar en az kasabada yaşamaktadır.

Tablo 7 eğitimlerini aldıkları şehirdeki konaklama yerlerine göre incelendiğinde, araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin % 16,8'i (n=95) aile yanında; %,7'si (n=4) akraba yanında; %74,0 (n=418) yurt veya pansiyonda; %8,5'i (n=48) diğer seçeneklerden birinde ikamet ettiği görülmektedir. Bu verilere üniversite öğrencilerinin ortalama %75'lik bölümü ailesinden uzak yaşamaktadır. Öğrencilikleri süresince kalmak için en çok tercih edilen yurt veya pansiyon; en az tercih edilen ise akraba yanıdır.

Tablo 7 araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin ekonomik durumlarına göre incelendiğinde elde edilen veriler şu şekildedir: Katılımcıların %3,4'ünün (n=19) ekonomik durumunun çok iyi; %31,0'ının (n=175) ekonomik durumunun iyi; % 63,2'sinin (n=357)

ekonomik durumunun orta; %1,9'unun (n=11) ekonomik durumunun kötü; %,5'inin (n=3) ekonomik durumunun çok kötü olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen verilere göre araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin ekonomik durumlarının ortalaması orta düzeydedir.

Tablo 8. Örneklem Grubunun Anne ve Baba Tahsil Durumuna göre Dağılımı

Değişken	Seçenek	n	F%
Anne	İlkokul mezunu	272	48,1
	Ortaokul mezunu	103	18,2
	Lise mezunu	109	19,3
	Üniversite	42	7,4
	(yüksekokul)mezunu		
	Diğer	39	6,9
	Toplam	565	100
Baba	İlkokul mezunu	162	28,7
	Ortaokul mezunu	132	23,4
	Lise Mezunu	165	29,2
	Üniversite	100	17,2
	(yüksekokul)mezunu		
	Diğer	6	1,1
	Toplam	565	100

Tablo 8'e göre, örneklem grubunun anne tahsil durumuna göre dağılımı şu şekildedir: Katılımcıların annelerinin %48,1'i (n=272) ilkokul mezunu; %18,2'si (n=103) ortaokul mezunu; %19,3'ü (n=109) lise mezunu; %7,4'ü (n=42) üniversite (yüksekokul) mezunudur. Araştırmaya katılan öğrencilerin %6,9'u (n=39) ise "diğer" şikkını işaretlemiştir. Elde edilen verilere göre, ortalama olarak, katılımcıların annelerinin yarıya yakınının (%48,1) ilkokul mezunu olduğu tespit edilmiştir. Üniversite mezunu olanlar en az yüzdeye sahiptir.

Örneklem grubunun baba tahsil durumu Tablo 8'e göre incelendiğinde katılımcıların babalarının %28,7'si (n=162) ilkokul mezunu; %23,4'ü (n=132) ortaokul mezunu; %29,2'si (n=165) lise mezunu; %17,2'si (n=100) üniversite (yüksekokul) mezunudur. Araştırmaya katılan öğrencilerin %1,1'i (n=6) ise "diğer" şikkını işaretlemiştir. En fazla yüzdeye sahip olanlar lise mezunlarıdır.

Tablo 9. Örneklem Grubunun Anne ve Baba Meslek Grubuna Göre Dağılımı

Değişken	Seçenek	n	F%
Anne	Ev hanımı	476	84,2
	İşçi	28	5
	Memur	37	6,5
	Serbest meslek	14	2,5
	Diğer	10	1,8
	Toplam	565	100
Baba	İşçi	114	20,2
	Memur	98	17,3
	Serbest meslek	161	28,5
	Diğer	192	34
	Toplam	565	100

Tablo 9 incelendiğinde araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin anne mesleklerinin verileri; % 84,2 (n=476) ev hanımı; %5,0 (n=28) işçi; %6,5 (n=37) memur; %2,5 (n=14) serbest meslek; %1,8 (n=10) diğer şeklinde tespit edilmiştir. Katılımcılardan annesi ev hanımı olanlar büyük çoğunluktadır.

Tablo 9'a göre araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin baba mesleklerinin verileri şu şekildedir: %20,2 (n=114) işçi; %17,3 (n=98) memur; %28,5 (n=161) serbest meslek; %34,0 (n=192) diğer şeklindedir.

Tablo 10. Örneklem Grubunun Anne, Baba ve Kendi Dindarlık Durumlarına Göre Dağılımı

Değişken	Seçenek	n	F%
Anne	Dindar	287	50,8
	Oldukça dindar	187	33,1
	Biraz dindar	82	14,5
	Dindar değil	9	1,6
	Toplam	565	100

Baba	Dindar	276	48,8
	Oldukça dindar	116	20,5
	Biraz dindar	146	25,8
	Dindar Değil	27	4,8
	Toplam	565	100
Kendi	Dindar	311	55
	Oldukça dindar	41	7,3
	Biraz dindar	190	33,6
	Dindar değil	23	4,1
	Toplam	565	100

Tablo 10’da örneklem grubundaki üniversite öğrencilerinin anne, baba ve kendi dindarlık durumlarına dair verdikleri verilerin dağılımı yer almaktadır. Araştırmaya katılan öğrencilerden elde edilen verilere göre; anne dindarlık durumunu %50,8’i (n=287) dindar, %33,1’i (n=187) oldukça dindar; %14,5’i (n=82) biraz dindar; %1,6’sı (n=9) dindar değil şeklinde tanımlamıştır. Buradaki verilere göre katılımcıların annelerinin yarısı (50,8) dindar olarak görünmektedir.

Tablo 10’dan elde edilen verilere göre araştırmaya katılan öğrencilerin baba dindarlık durumu; %48,8 (n=276) dindar; %20,5 (n=116) oldukça dindar; %25,8 (n=146) biraz dindar; %4,8 (n=27) dindar değil şeklinde tanımlanmıştır. Elde edilen verilere göre katılımcıların babalarının yarıya yakını dindar olarak görülmektedir.

Örneklem grubundaki öğrencilerden elde edilen verilere göre kendi dindarlık durumları; %55,0 (n=311) dindar; %7,3 (n=41) oldukça dindar; %33,6 (n=190) biraz dindar; %4,1 (n=23) dindar değil şeklinde tanımlanmıştır.

Bu verilere göre katılımcıların kendisi %55,0 oranla anne ve babalarından daha dindar görünmektedir. Anneler de babalara göre daha dindar görünmektedir. Aynı zamanda katılımcıların kendisini “dindar değil” şeklinde tanımlama oranları da (%4,1) anne ve babaların “dindar değil” şeklinde tanımlanma oranlarında yüksektir.

Tablo 11. Örneklem Grubunun Kendi Namaz Kılma, Oruç Tutma, Tövbe Etme, Dua Etme ve İyilik Yapma Durumuna Göre Dağılımı

Değişken	Seçenek	n	F%
Namaz	Sürekli	106	18,8
	Bazen	315	55,8

	Hiç	144	25,8
	<i>Toplam</i>	565	100
Oruç	Sürekli	474	83,9
	Bazen	70	12,4
	Hiç	21	3,7
	<i>Toplam</i>	565	100
Tövbe	Sürekli	286	50,6
	Bazen	257	45,5
	Hiç	22	3,9
	<i>Toplam</i>	565	100
Dua	Sürekli	459	81,2
	Bazen	98	17,3
	Hiç	8	1,4
	<i>Toplam</i>	565	100
İyilik	Sürekli	397	70,3
	Bazen	165	29,2
	Hiç	3	,5
	<i>Toplam</i>	565	100

Tablo 11’de araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin namaz kılma, oruç tutma, tövbe etme, dua etme ve iyilik yapma durumlarının dağılımı yer almaktadır. Veriler incelendiğinde örneklemi oluşturan katılımcıların namaz kılma durumlarına göre dağılımı: %18,8 (n=106) sürekli namaz kılmakta; %55,8 (n=315) bazen namaz kılmakta; %25,5 (n=144) hiç namaz kılmamaktadır. Elde edilen neticelere göre katılımcıların yarısından fazlası (%55,8) “bazen” namaz kılmaktadır.

Tablo 11’e göre araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin %83,9’u (n=474) sürekli oruç tutmakta; %12,4’ü (n=70) bazen oruç tutmakta; % 3,7’si (n=21) hiç oruç tutmamaktadır. Elde edilen verilere göre katılımcıların büyük çoğunluğu (%83,9) sürekli oruç tutmaktadır.

Yine tablo 11 incelendiğinde araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin %50,6’sı (n=286) sürekli tövbe etmekte; %45,5’i (n=257) bazen tövbe etmekte; %3,9’u (n=22) hiç tövbe etmemektedir. Katılımcılardan sürekli tövbe edenlerle bazen tövbe edenlerin dağılımı birbirine yakın görünmektedir.

Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin “dua etme” durumlarının dağılımına

bakıldığında %81,2'si (n=459) sürekli dua etmekte; %17,3'ü (n=98) bazen dua etmekte; %1,4'ü (n=8) hiç dua etmemektedir. Bu dağılımdaki verilere göre katılımcıların büyük çoğunluğu (%81,2) “sürekli” dua etmektedir.

Son olarak tablo 11’de örneklem grubu, iyilik yapma durumunun dağılımına göre incelendiğinde, araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin %70,3'ü (n=397) sürekli iyilik yapmakta; %29,2'si (n=165) bazen iyilik yapmakta, %,5'i (n=3) hiç iyilik yapmamaktadır. Buradaki dağılımda %70,3 oranla “sürekli” iyilik yapanların sayısı daha fazladır.

Elde edilen verilere göre tablo 9’da yer alan beş değişkenin dağılımı karşılaştırılmaktadır. Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin “sürekli” olarak en fazla yerine getirdikleri davranışların sıralaması: %83,9 oruç tutmak; %81,2 dua etmek; %70,3 iyilik yapmak, %50,6 tövbe etmek, %18,8 namaz kılmak şeklinde tespit edilmiştir. Katılımcıların “bazen” yerine getirdikleri davranışların sıralaması: %55,8 namaz kılmak, %45,5 tövbe etmek; %29,2 iyilik yapmak; %17,3 dua etmek; %12,4 oruç tutmak şeklinde tespit edilmiştir. Örneklem grubunun “hiç” yerine getirmediği davranışların sıralaması ise: %25,5 namaz kılmak; %3,9 tövbe etmek; %3,7 oruç tutmak; 1,4 dua etmek; %,5 iyilik yapmak şeklinde tespit edilmiştir. Tablo 9’daki en düşük orana hiç iyilik yapmadıklarını ifade eden 3 kişi sahip olmuştur.

4.2. Araştırmada Uygulanan Dindarlık Ölçeği ve Günahkârlık Duygusu Ölçeğine İlişkin Bulgular ve Yorumlamalar

Dindarlık ve Günahkârlık Duygusu arasındaki ilişkinin incelenmesi için anketlerin girilmesinde ve verilerin analizinde SPSS paket programı uygulanmıştır. Veri analizi yapılırken öncelikle araştırmanın devamında kullanılacak olan testleri belirlemek ve anlamlılık düzeyini ölçmek için normallik dağılım testi uygulanmıştır. Normallik dağılım testi için ölçeklerin çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) katsayıları incelenmiş; Kolmogorov - Smirnov testi yapılmıştır (Büyüköztürk, 2002, s. 100).

Tablo 12. Normallik Dağılım Testi Çarpıklık ve Basıklık Değerleri

(K)	Skewness	Std. Error(S)	Kurtosis	Std.Error
Dindarlık Toplam	-1.292	.103	3.312	.205
İnanç-Etki Boyutu	-.928	.103	1.469	.205
Bilgi-İbadet Boyutu	-1.611	.103	5.151	.205
Günahkârlık Top.	1.083	.103	1.432	.205

Aşırı Pişmanlık B.	.496	.103	-.194	.205
Kendini	1.231	.103	1.345	.205
Cezalandırma B.				
Ceza Beklentisi B.	1.710	.103	3.343	.205

Verilerin normal dağılım gösterdiğini söyleyebilmek için çarpıklık ve basıklık katsayılarının -1.5 ile + 1.5 arasında olması gerekmektedir. Tablo 10 incelendiğinde bu aralıkta olmayan katsayılar olduğu görülmektedir. Dindarlık ölçeği için çarpıklık katsayısı -1.292, basıklık katsayısı 3.312 olarak bulunmuştur. Günahkârlık Duygusu Ölçeği için çarpıklık katsayısı 1.083, basıklık katsayısı 1.432 şeklindedir. Elde edilen bulgulardan hareketle çarpıklık ve basıklık değerlerine göre normal dağılım varsayımının sağlanmadığı tespit edilmiştir.

Normallik dağılımını test etmek için veriler Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk testlerine de tabi tutulmuşlardır

Tablo 13. Normallik Dağılım Testi Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk Testleri

	Kolmogorov-	Simirnov	Shapiro	Wilk
	Statistic	Sig	Statistic	Sig
Dindarlık Toplam	.117	.000	.922	.000
İnanç-Etki Boyutu	.111	.000	.950	.000
Bilgi-İbadet Boyutu	.185	.000	.878	.000
Günahkârlık Top.	.098	.000	.924	.000
Aşırı Pişmanlık B.	.080	.000	.970	.000
Kendini Cezalandırma B.	.164	.000	.865	.000
Ceza Beklentisi B.	.203	.000	.798	.000

Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk testlerindeki normallik tablosunda sig değeri (p) 0.05'ten büyükse veri normal dağılım sağlıyor demektir ($p > 0.05$). Sig değeri (p) 0.05'ten küçükse veri normal dağılım sağlamıyor demektir ($p < 0.05$). Tablo 11 incelendiğinde Dindarlık Ölçeği ve Günahkârlık Duygusu Ölçeği ile ilgili Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk testlerinin anlamlılık (sig) değeri her iki ölçek için de $p = .000$ olarak bulunmuştur. Neticede $p < 0.05$ olduğu için verilerin normal dağılım göstermediği tespit edilmiştir. Ayrıca verilerin histogram grafikleri incelendiğinde de normal dağılıma işaret etmediği görülmüştür.

Araştırmadaki verilere uygulanan normallik testleri sonucunda verilerin normal dağılmadığı tespit edilmiştir. Elde edilen sonuçlar neticesinde araştırmamızda parametrik

testler yerine nanparametrik testlerin kullanılması uygun görülmüştür.

Araştırmamızda veriler arasındaki ilişkinin yönünü ve gücünü tespit etmek için pearson korelasyon analizinin nanparametrik karşılığı olan Spearman's korelasyon analizi kullanılacaktır (Ayten, 2022, s. 78).

Dindarlık ve günahkârlık duygusu arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla Spearman's Korelasyon Analizi kullanılmıştır (Korkmaz, 2022, s. 78). Elde edilen bulgular Tablo 12'de gösterilmiştir.

Tablo 14. Dindarlık Toplam ve Günahkârlık Toplam Değerleri Arasındaki İlişki (Spearman's Korelasyon Analizi)

		Günahkârlık Toplam
Dindarlık Toplam	Spearman's (r)	.075
	Sig	.075
	n	565

Dindarlık ve günahkârlık duygusu toplam değerleri arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. ($r = .075$) ve ($p = .075$) yani ($p > 0.05$). Elde edilen sonuçlara göre katılımcıların dindarlıkları ile günahkârlık duyguları arasında bir ilişki olmadığı için anlamlı olarak birlikte artma ya da birlikte azalma durumu yoktur.

Araştırmanın temel hipotezini “Üniversite öğrencilerinde dindarlık arttıkça günahkârlık duygusu azalmaktadır” önermesi oluşturmaktadır. Bu temel hipotezin doğrulanmasına yardımcı olacak alt hipotezlerden birincisi “ Dindarlık ve günahkârlık duyguları arasında negatif yönde ve anlamlı bir ilişki vardır” hipotezidir. Fakat elde edilen verilere göre hipotezimiz doğrulanmamıştır.

Kıraç tarafından yapılan araştırmada dindarlık ile günahkârlık duygusu arasında negatif yönde ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Dindarlık arttıkça günahkârlık duygusu azalmaktadır. Ya da günahkârlık duygusu arttıkça dindarlık azalmaktadır şeklindedir (Kıraç, 2007, s. 93). Burada elde edilen sonuçlar bizim hipotezimizi doğrular niteliktedir. Bu bulgulardan hareketle dinin gereklerini yerine getiren bireylerdeki günahkârlık duygusunun, dinin gereklerini yerine getirmeyenlerdeki günahkârlık duygusuna göre daha düşük seviyede olduğu söylenebilir.

Tablo 15. Dindarlık Toplam ve İnanç-Etki Boyutu Arasındaki İlişki (Spearman's Korelasyon Analizi)

		İnanç-Etki Boyutu
	Spearman's (r)	.944**
Dindarlık	Sig (p)	.000
Toplam	n	565

** Korelasyon $p < 0.01$ düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 15 incelendiğinde dindarlık toplam ve “inanç-etki” boyutu değerleri arasında güçlü düzeyde pozitif ($r = .944$) ve anlamlı ($p = .000$) yani ($p < 0.05$) bir ilişki bulunmuştur. Elde edilen sonuçlara göre katılımcıların dindarlık düzeyleriyle “inanç-etki” boyutu düzeyleri güçlü bir ilişki ile ve anlamlı olarak birlikte artmaktadır.

Elde edilen verilere göre “dindarlık ile dindarlığın alt boyutlarından olan inanç-etki boyutu arasında anlamlı düzeyde ilişki vardır” hipotezimiz doğrulanmıştır. İnanç-etki boyutu bireyin sahip olduğu inançların toplum için olumlu görülen davranışları yapmasındaki etkisini ve sosyal sorunları çözmede inancın rolünü ifade etmektedir (Ayten, 2009b, s. 101).

Dinlerin mensuplarından beklediği en önemli şey dini öğretilerin yaşantılarında ve davranışlarında etken olmasıdır. Din hem bireysel hem de toplumsal yönlerden iyi ve ahlaklı olana bireyleri sevk eder. İnançlı birey yaşantısında ve sosyal ilişkilerinde inandığı dinin izlerini yansıtmaktadır (Ayten, 2005, s. 187).

Tablo 16. Dindarlık Toplam ve Bilgi-İbadet Boyutu Arasındaki İlişki (Spearman's Korelasyon Analizi)

		Bilgi-İbadet Boyutu
	Spearman's (r)	.765**
Dindarlık	Sig (p)	.000
Toplam	n	565

** Korelasyon $p < 0.01$ düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 16 incelendiğinde de dindarlık toplam ve “bilgi-ibadet” boyutu değerleri arasında güçlü düzeyde pozitif ($r = .765$) ve anlamlı ($p = .000$) yani ($p < 0.05$) bir ilişki bulunmuştur. Elde edilen neticeye göre katılımcıların dindarlık düzeyleriyle “bilgi-ibadet” boyutu düzeyleri güçlü bir ilişki ile ve anlamlı olarak birlikte artmaktadır.

Tablo 15 ve tablo 16'dan elde edilen neticelere göre dindarlık toplam, kendi alt

boyutları olan “inanç-etki” ve “bilgi-ibadet” boyutları ile pozitif, anlamlı bir ilişkiye sahiptir.

Buradan elde edilen verilere göre de hipotezimiz doğrulanmıştır. Bilgi-ibadet boyutu bireyin dini yaşantısındaki bilgi seviyesini ve namaz, oruç, Kur'an okuma gibi temel ibadetlerde bireyin sürekliliğini içermektedir (Ayten, 2009b, s. 101). Bir dinin mensuplarının ibadetlerini yerine getirebilmeleri için öncelikle yeterli ve gerekli bilgiye sahip olmaları gerekmektedir. Bilgi sahibi olmadan doğru bir inanişaya sahip olmak ve dinin öğretilerini yerine getirmek mümkün olmamaktadır (Mehmedoğlu, 2004, s. 29).

Tablo 17. Dindarlık Toplam ve Aşırı Pişmanlık Boyutu Arasındaki İlişki (Spearman's Korelasyon Analizi)

		Aşırı Pişmanlık Boyutu
	Spearman's (r)	.120**
Dindarlık	Sig (p)	.004
Toplam	n	565

****Korelasyon $p < 0.01$ düzeyinde anlamlıdır.**

Tablo 17'den elde edilen verilere göre dindarlık toplam ile günahkârlık duygusunun alt boyutlarından birisi olan “aşırı pişmanlık” arasında güçlü düzeyde pozitif ($r = .120$) ve anlamlı ($p = .004$) yani ($p < 0.05$) bir ilişki saptanmıştır. Katılımcıların dindarlık düzeyleri arttıkça aşırı pişmanlık düzeyleri de artmaktadır. Ya da aşırı pişmanlık düzeyleri arttıkça dindarlık düzeyleri de artmaktadır.

Verilerden elde edilen sonuçlara göre hipotezimiz doğrulanmamıştır. Hipotezimize göre dindarlık düzeyi yüksek olan bireyin pişmanlık seviyesinin az olacağı öngörülmüştür. Çünkü dindarlık düzeyi yüksek olan birey dinin vecibelerini yerine getireceği için pişmanlık, korku, endişe gibi duygulardan uzak olmaktadır (Peker, 2012, s. 216).

Tablo 18. Dindarlık Toplam ve Kendini Cezalandırma Arasındaki İlişki (Spearman's Korelasyon Analizi)

		Kendini Cezalandırma B.
	Spearman's (r)	.046
Dindarlık	Sig (p)	.280
Toplam	n	565

Tablo 18'ya göre dindarlık toplam ve “kendini cezalandırma” değerleri arasında

anlamli bir iliski bulunamamıştır ($r = .046$) ($p = .280$) yani ($p > 0.05$). Elde edilen sonuçlara göre katılımcıların dindarlık toplam değerleri ve kendini cezalandırma değerleri arasında bir ilişki olmadığı için anlamlı olarak birlikte artma ya da azalma görülmemektedir.

Hipotezimizde dindarlık toplam değerleri ile kendini cezalandırma değerleri arasında negatif bir ilişki olacağı öngörülmüştü. Ulaşılan verilere göre hipotezimiz doğrulanmamıştır. Dindarlık düzeyi yüksek olan birey manevi bir tatmin durumu yaşamaktadır. Bu tatmine sahip olmasının nedenlerinden biri inandığı dinin emir ve yasaklarına riayet etmesidir. Hem kendisi hem Rabbi için olumlu duygular beslemektedir (Köse ve Ayten, 2021, s. 114).

Tablo 19. Dindarlık Toplam ve Ceza Beklentisi Arasındaki İlişki (Spearman's Korelasyon Analizi)

		Ceza Beklentisi B.
	Spearman's (r)	-.082
Dindarlık	Sig (p)	.050
Toplam	n	565

Tablo 19'a göre dindarlık toplam ve "ceza beklentisi" arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($r = -.082$) ($p = .050$) yani ($p > 0.05$).

Elde edilen verilere göre hipotezimiz doğrulanmamıştır. Hipotezimize göre dindarlık düzeyi artan bireyde ceza beklentisi olmayacağı öngörülmüştür. Çünkü inandığı dinin öğretilerine göre yaşantısını sürdüren bireyde, kutsal kitapta bildirilenler doğrultusunda ceza yerine mükâfat beklentisi bulunmaktadır. Ceza beklentisinin sebep olacağı korku ve endişe yerine güven, emniyet ve huzur duygular hâkim olacaktır (Köse ve Ayten, 2021, s. 114).

Tablo 20. İnanç-Etki Boyutu ve Bilgi-İbadet, Günahkârlık Toplam, Aşırı Pişmanlık, Kendini Cezalandırma, Ceza Beklentisi Arasındaki İlişki (Spearman's Korelasyon Analizi)

	İnanç-Etki Boyut		
	Spearman's (r)	Sig (p)	n
Bilgi-ibadet	.534**	.000	565
Günahkârlık T.	.125**	.003	565
Aşırı -pişmanlık B.	.160**	.000	565
Kendini cezalandırma	.103	.014	565
Ceza beklentisi	-.039	.358	565

** Korelasyon $p < 0.01$ düzeyinde anlamlıdır.

**Korelasyon $p < 0.05$ düzeyinde anlamlıdır.*

Tablo 20 incelendiğinde “inanç-etki” boyutu ve “bilgi-ibadet” boyutu arasında güçlü düzeyde pozitif ($r = .534$) ve anlamlı ($p = .000$) yani ($p < 0.05$) bir ilişki bulunmuştur. Elde edilen sonuçlara göre katılımcıların “inanç-etki” düzeyleri ile “bilgi-ibadet” düzeyleri güçlü bir ilişki ile ve anlamlı olarak birlikte artmaktadır. Buradan hareketle bireylerin dini bilgileri arttıkça ve dinin temel görevlerini düzenli olarak yerine getirdikçe toplum yararına olan davranışları yerine getirme ve sosyal problemlerini inançlarına göre çözme düzeyinin arttığını söylemek mümkündür. Dindarlıkta inanç, dini yaşantı ve ahlak birbirini beslemektedir. Mesela dinin gerektirdiği gibi yaşadıkça ahlak da artmaktadır. Mensup olunan dinin mensuplarından beklediği de budur. Bunları dinin gerektirdiği şekilde yapabilmek için doğru bilgi gerekmektedir. Dinin gerekleri olan inanç, dini yaşantı, bilgi, ahlak değerlerinden birinin eksikliği diğerlerini de etkilemektedir.

Yine tablo 20’ye göre “inanç-etki” ve günahkârlık toplam değerleri arasında da güçlü düzeyde pozitif ($r = .125$) ve anlamlı ($p = .003$) yani ($p < 0.05$) bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bu veriden alınan sonuç hipotezimizi doğrulamamaktadır. Öngörülene göre dini inançlarının gerektirdiği gibi yaşayan bireyde, dinin buyruklarını yerine getirdiği için kendisini günahkâr hissetmemesi gerekmektedir. Ergenler üzerine yapılan bir araştırmanın sonucuna göre katılımcıların yarıdan fazlasının kendilerini günahkâr hissetmelerinin nedeni günah baskısı ile yetiştirilmiş olmak çıkmıştır. Günahkâr hissetmenin diğer nedenleri ise dini ve ahlaki görevleri tam olarak yerine getirmemek, devamlı günah sayılan davranışlarda bulunmak, kendisini dini hayatın uzağında görmek olarak sıralanmıştır (Seriner, 2019, s. 72).

Tablo 20’ye göre “inanç-etki” ve “aşırı pişmanlık” arasında da güçlü düzeyde pozitif ($r = .160$) ve anlamlı ($p = .000$) yani ($p < 0.05$) bir ilişki olduğu bulunmuştur. Elde edilen sonuçlara göre katılımcıların “inanç-etki” düzeyleri arttıkça “aşırı pişmanlık” düzeyleri de anlamlı şekilde ve güçlü bir ilişki ile birlikte artmaktadır. Pişmanlık duygusu, yapması gereken davranışları yerine getirmeyen ya da yanlış davranışlarda bulunan bireylerde bulunan bir duygudur. Gerektiği gibi davranışlarda bulunan bireylerde pişmanlık duygusu yerine üzerine düşeni yapmış olmanın verdiği rahatlık duygusu bulunmaktadır. Seriner’in ergenler üzerine yaptığı araştırmada ise bireylerin pişmanlık duygusunu günah ya da suç sayılan bir eylemde bulundukları zaman hissettikleri görülmektedir. Katılımcıların yarısı böyle bir durumda pişmanlık duymaktadır (Seriner, 2019, s. 72).

“İnanç- etki” değerleri ile “kendini cezalandırma” değerlerine tablo 18’de bakıldığında ikisi arasında orta düzeyde pozitif ($r = .103$) ve anlamlı ($p = .014$) yani ($p < 0.05$) bir ilişki

olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların “inanç-etki” düzeyleri ile “kendini cezalandırma” düzeyleri orta seviyede bir ilişki ile ve anlamlı olarak birlikte artmaktadır.

Tablo 20’deki verilere göre “inanç-etki” ile “ceza beklentisi” arasında ilişki yoktur. ($r = -.039$) ($p = .358$) yani ($p > 0.05$).

Tablo 21. Bilgi-İbadet Boyutu ve Günahkârlık Toplam, Aşırı Pişmanlık, Ceza Beklentisi Arasındaki İlişki (Spearman’s Korelasyon Analizi)

	Bilgi-İbadet Boyutu		
	Spearman’s (r)	Sig (p)	n
Günahkârlık Toplam	-.049	.240	565
Aşırı Pişmanlık	.005	.915	565
Kendini Cezalandırma	-.089*	.035	565
Ceza Beklentisi	-.150**	.000	565

** Korelasyon $p < 0.01$ düzeyinde anlamlıdır.

*Korelasyon $p < 0.05$ düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 21’e göre “bilgi-ibadet” değerleri ile “günahkârlık toplam” değerleri arasında ilişki yoktur. ($r = -.049$) ($p = .240$) yani ($p > 0.05$). Hipotezimiz bu iki değer arasında negatif yönde bir ilişki olacağı öngörülmüştür. Elde edilen veriler hipotezimizi doğrulamamaktadır. Bu doğrultuda ergenler üzerine yapılan bir araştırmada katılımcıların kendilerini günahkâr hissetmelerine sebep olan durumlar, ibadetleri yerine getirmemek, dinin emir ve yasaklarına aykırı hareket etmek, Allah’a inanmamak olarak sıralanmıştır (Seriner, 2019, s. 68).

Yine tablo 21’e bakıldığında “bilgi-ibadet” değerleri ile “aşırı pişmanlık” değerleri arasında bir ilişki olmadığı görülmektedir. ($r = .005$) ($p = .915$) yani ($p > 0.05$). Buradan elde edilen sonucun negatif yönde anlamlı olması öngörülmesine rağmen sonuç bu hipoteze uygun çıkmamıştır. Genel görüşe göre ibadetlerini yerine getiren ve dinin emir ve yasaklarına uygun hareket eden bireylerde aşırı pişmanlık duygusunun olmayacağı düşünülmektedir.

Tablo 21 incelendiğinde “bilgi-ibadet” ile “kendini cezalandırma” arasında orta düzeyde negatif ($r = -.089$) ve anlamlı ($p = .035$) yani ($p < 0.05$) bir ilişki olduğu görülmektedir. Elde edilen sonuçlara göre katılımcıların “bilgi-ibadet” düzeyleri arttıkça “kendini cezalandırma” düzeyi azalmaktadır. Ya da “kendini cezalandırma” düzeyi arttıkça “bilgi-ibadet” düzeyi azalmaktadır. Aralarında ters yönde anlamlı bir ilişki mevcuttur. Burada elde edilen veriler hipotezimizi doğrulamaktadır. Kendini cezalandırma durumu günahkârlık duygusuyla birlikte gelişen bir duygudur. Günahkâr olduğunu düşünen birey aynı zamanda

kendisini suçlu da hissedeceğinden kendini cezalandırma gereği duyacaktır.

Tablo 21'e göre "bilgi-ibadet" değerleri ile "ceza beklentisi" değerleri arasında güçlü düzeyde negatif ($r = -.150$) ve anlamlı ($p = .000$) yani ($p < 0.01$) bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bu neticeye göre katılımcıların "bilgi-ibadet" düzeyleri arttıkça "ceza beklentisi" düzeyleri azalmaktadır. Ya da "ceza beklentisi" arttıkça "bilgi-ibadet" düzeyleri azalmaktadır. Aralarında ters yönde anlamlı bir ilişki vardır. Elde edilen veriler hipotezimizi doğrulamaktadır.

Bilgi-ibadet düzeyinin yüksek çıkması ibadetlerin düzenli ve sürekli yapıldığı anlamına gelmektedir. Dinini bu şekilde hayatına yansıtan ve dini vecibelerini yerine getiren bireyde doğal olarak ceza beklentisi azalacaktır.

Tablo 22. Günahkârlık Toplam ve Aşırı Pişmanlık, Kendini Cezalandırma, Ceza Beklentisi Arasındaki İlişki (Spearman's Korelasyon Analizi)

	Günahkârlık Toplam		
	Spearman's (r)	Sig (p)	n
Aşırı Pişmanlık	.926**	.000	565
Kendini Cezalandırma	.669**	.000	565
Ceza Beklentisi	.804**	.000	565

****Korelasyon $p < 0.01$ düzeyinde anlamlıdır.**

Tablo 22'ye göre günahkârlık toplam ve "aşırı pişmanlık" değerleri arasında güçlü düzeyde pozitif ($r = .926$) ve anlamlı ($p = .000$) yani ($p < 0.01$) bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre katılımcıların günahkârlık duygusu değerleri arttıkça "aşırı pişmanlık" değerleri de anlamlı şekilde güçlü bir ilişki ile birlikte artmaktadır. Elde edilen veriler hipotezimizi doğrulamaktadır. Kendini günahkâr olarak hisseden bireylerde ilk ortaya çıkması gereken duygulardan biri de pişmanlık duymaktır. İslam Dininin de günahkâr olan mensuplarından beklediği pişmanlık duymalarıdır. Bireyin yaptığı hatadan pişmanlık duyması davranışlarını düzeltmenin ilk adımıdır.

Tablo 22 incelendiğinde "günahkârlık toplam" ve "kendini cezalandırma" değerleri arasında da güçlü düzeyde pozitif ($r = .669$) ve anlamlı ($p = .000$) yani ($p < 0.01$) bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir. Bu sonuçlara göre katılımcıların "günahkârlık" duygusu değerleri arttıkça "kendini cezalandırma" değerleri de aynı yönde, anlamlı ve güçlü bir ilişki ile birlikte artmaktadır. Elde edilen veriler hipotezimizi doğrulamaktadır.

Yine tablo 22'ye bakıldığında "günahkârlık toplam" değerleri ve "ceza beklentisi"

değerleri arasında güçlü düzeyde pozitif ($r = .804$) ve anlamlı ($p = .000$) yani ($p < 0.01$) bir ilişki tespit edilmiştir. Yani katılımcıların “günahkârlık” duygusu değerleri arttıkça “ceza beklentisi” değerleri de aynı yönde ve birlikte, anlamlı ve güçlü bir ilişki ile artmaktadır. Elde edilen veriler hipotezimizi doğrulamaktadır. Dinler, dini vecibelerini yerine getiren mensuplarına mükâfat vaadinde bulunurken, dinin gereklerini yerine getirmeyenler için ceza verileceğini bildirmektedir. Dolayısıyla günahkâr olanlar dinin hükümlerine uygun yaşamayanlar olduğu için kendilerinin cezalandırılacağına inanmaktadırlar. Elde edilen verilere göre günahkârlık duygusu toplam değerleri kendi alt boyutları olan aşırı pişmanlık, kendini cezalandırma ve ceza beklentisi boyutları arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Günahkârlık duygusu eğer tövbe, dua, iyilik yapma gibi davranışlarla telafi edilmezse beraberinde alt boyutlardaki duyguları getirecektir. Günahkâr hissetmenin en önemli sebebi ise yapılan başka bir araştırmada günah korkusuyla yetiştirilmek olarak bulunmuştur. Diğer sebepler ise ibadetleri yerine getirmemek, dinin emir ve yasaklarına uygun hareket etmemek, Allah’a inanmamak ve kendini dinden uzak görmek olarak ifade edilmiştir (Seriner, 2019, s. 78).

Tablo 23. Aşırı Pişmanlık ve Kendini Cezalandırma, Ceza Beklentisi Arasındaki İlişki (Spearman’s Korelasyon Analizi)

Aşırı Pişmanlık			
	Spearman’s (r)	Sig (p)	n
Kendini Cezalandırma	.685**	.000	565
Ceza Beklentisi	.594**	.000	565

****Korelasyon $p < 0.01$ düzeyinde anlamlıdır.**

Tablo 23’e göre “aşırı pişmanlık” düzeyi ile “kendini cezalandırma” düzeyi arasında güçlü düzeyde pozitif ($r = .685$) ve anlamlı ($p = .000$) yani ($p < 0.01$) bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların “aşırı pişmanlık” düzeyleri arttıkça “kendini cezalandırma” düzeyleri de anlamlı ve güçlü bir ilişki ile birlikte artmaktadır. Elde edilen veriler hipotezimizi doğrulamaktadır. İşlediği günahların manevi sıkıntısını hisseden bireyler kendilerinin iyi bir insan olmadığını ve iyi olan şeyleri hak etmediklerini düşünebilmektedirler. Bu ruh halinin neticesinde çeşitli yollarla kendilerini cezalandırmak isteyebilmektedirler.

Tablo 23 incelendiğinde “aşırı pişmanlık” düzeyleri ile “ceza beklentisi” düzeyleri arasında da güçlü düzeyde pozitif ($r = .594$) ve anlamlı ($p = .000$) yani ($p < 0.01$) bir ilişki olduğu görülmektedir. Burada da katılımcıların “aşırı pişmanlık” düzeyleriyle birlikte “ceza

beklentisi” düzeyleri de anlamlı ve güçlü bir ilişki ile birlikte artmaktadır. Elde edilen veriler hipotezimizi doğrulamaktadır. Günahlar neticesinde suçlu olduklarını düşünen bireyler yaptığı hatalardan ancak ceza alarak temizleneceklerini düşünebilirler. Özellikle dini hassasiyeti olan bireyler günah kabul edilen bir davranışı yaptıklarında kendilerini pişman hissederler. Bu pişmanlığın sonucunda hatayı telafi etmek için tövbe, dua, iyi davranışta bulunma gibi bir eylem de yapılmamışsa birey önce kendini cezalandırma yoluna gidebilir. Bu içe kapanma, kendini aşağılama, iyi şeyleri hak etmediğini düşünme gibi davranışlar olarak kendini gösterebilir. Dini inanışlarda günahkâr bireylere yaptıklarından dolayı bir cezalandırma vardır. Günahına tövbe etmeyen ve davranışlarını düzeltmeyen birey inancına göre dünya ve ahirette cezalandırılacağına inanmaktadır.

Tablo 24. Kendini Cezalandırma ile Ceza Beklentisi Arasındaki İlişki (Spearman’s Korelasyon Analizi)

Ceza Beklentisi			
Kendini Cezalandırma	Spearman’s (r)	Sig (p)	n
	.728**	.000	565

***Korelasyon $p < 0.01$ düzeyinde anlamlıdır.*

Tablo 24’e göre “ceza beklentisi” düzeyi ile “kendini cezalandırma” düzeyi arasında güçlü düzeyde pozitif ($r = .728$) ve anlamlı ($p = .000$) yani ($p < 0.01$) bir ilişki tespit edilmiştir. Bu verilere göre katılımcıların “ceza beklentisi” düzeyleri arttıkça “kendini cezalandırma” düzeyleri de anlamlı şekilde güçlü bir ilişki ile birlikte artmaktadır. Elde edilen veriler hipotezimizi doğrulamaktadır. Bu davranış genellikle günah olan davranışlarından vaz geçmeyip bu durumdan kurtulmak için olumlu davranışlar göstermeyen bireylerde görülmektedir. Yaptıklarından dolayı cezayı hak ettiğine inanan birey inandığı kutsal güç tarafından bu dünya ve ahirette cezalandırılmayı beklediği gibi çeşitli yollarla sosyal, psikolojik ve davranışsal olarak da kendini cezalandırabilmektedir.

Araştırmamızın bu bölümünde cinsiyetin, dindarlık ve günahkârlık duygusu üzerinde anlamlı bir etkisi olup olmadığı tespit edilmek istenmektedir. Bir önceki aşamada yapılan normallik testi sonucunda puanların normal dağılım göstermediği tespit edilmiştir. Bu sebepten dolayı, ilişkisiz örneklem t testi yerine, bu testin nanparametrik karşılığı olan Mann Whitney U testi kullanılacaktır (S. Karagöz ve Kılınçer, 2022, s. 205).

Tablo 25. Cinsiyete Göre Dindarlık Düzeylerinin Mann Whitney U Testi Sonuçları

Grup	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	Z	P
Kadın	405	277.43	112360.50	30145	-1.292	.196
Erkek	160	297.09	47534.50			

$P > 0.05$

Tablo 25’te dindarlık düzeylerini cinsiyete göre karşılaştırmak amacıyla Mann Whitney U testi yapılmıştır (Büyüköztürk, 2002, s. 139). Elde edilen neticeye göre dindarlık düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı derecede farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Yani bu araştırmanın sonucuna göre cinsiyet dindarlık düzeyini etkileyen bir faktör değildir. Kadınların (277.43) ve erkeklerin (297.09) dindarlık seviyeleri arasında önemli bir fark bulunmamıştır. Erkeklerin dindarlık düzeyi kadınlara göre çok az bir miktar fazladır (19.66). Araştırmamızdaki ilgili hipotez doğrulanmamıştır.

Cinsiyet ve dindarlıkla ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında farklı sonuçlar elde edilmekle birlikte, genellikle kadınların dindarlık düzeyi erkeklerin dindarlık düzeyinden yüksek çıkmaktadır. Bu durumun nedeni olarak da kadınların yaratılış olarak duygusal olmaları sebebiyle duygularını erkeklere oranla daha yoğun yaşamaları, dine daha yakın olmaları ve sıkıntılı durumlarda dini başa çıkma vasıtası olarak kullanmaları gösterilmektedir. Yapıcı (Yapıcı, 2012, s. 19) yaptığı çalışmada kadınların dindarlık düzeyinin erkeklere oranla daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Karslı (Karslı, 2020) tarafından yapılan çalışmada da kadınların dindarlık düzeyi erkeklere oranla yüksek bulunmuştur. Ayten (Ayten, 2004) tarafından yapılan çalışmada ise erkeklerin dindarlık düzeyi kadınların dindarlık düzeyine oranla daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca Ayten çalışmasında cinsiyetin dindarlığı doğrudan etkileyen bir faktör olmadığını, bireyin içinde bulunduğu toplumun, sosyal çevresinin, aldığı eğitimin dindarlık düzeyi üzerinde etkili olacağı görüşünü ileri sürmüştür. Tura (Tura, 2019, s. 68) ise yaptığı çalışmada erkeklerin dindarlık düzeyinin kadınların dindarlık düzeyine oranla daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Kırac (Kırac, 2007, s. 110) tarafından yapılan araştırmada dindarlık ile cinsiyet arasında anlamlı bir fark olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Yine aynı çalışmada günahkârlık duygusunun erkeklerde kızlara göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayten (Ayten, 2004, s. 84) tarafından yapılan araştırma sonucuna göre katılımcıların dindarlık düzeyinin cinsiyete göre anlamlı fark göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca Başkonuş tarafından ergenler üzerine yapılan çalışmada cinsiyete göre günahkârlık düzeyinde anlamlı bir fark olmamasına rağmen erkeklerin günahkârlık puanları

kızlara göre daha yüksek çıkmıştır (Başkonuş, 2019, s. 50).

Araştırmamızın sonucunda cinsiyet ve dindarlık arasında anlamlı bir fark olmamasının sebebi olarak çalışmanın örnekleminin üniversite öğrencileriyle sınırlı olması gösterilebilir. Katılımcıların daha kapsamlı bir grup olarak seçildiği araştırmalarda farklı sonuçlar elde edildiği görülmektedir.

Tablo 26. Cinsiyete Göre Günahkârlık Düzeylerinin Mann Whitney U Testi Sonuçları

Grup	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	Z	P
Kadın	405	276.02	111790.00	29575	-1,616	.106
Erkek	160	300.66	48105.00			

$P > 0.05$

Tablo 26’da günahkârlık duygusu düzeylerini cinsiyete göre karşılaştırmak amacıyla Mann Whitney U testi yapılmıştır (Büyüköztürk, 2002, s. 139). Elde edilen bulgular neticesinde günahkârlık duygusu düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı derecede farklılaşmadığı tespit edilmiştir ($p = .106$). Yapılan bu araştırmanın sonucuna göre cinsiyet günahkârlık duygusunu etkileyen bir faktör değildir. Kadınların (276,02) ve erkeklerin (300,66) günahkârlık duygusu seviyeleri arasında önemli bir fark bulunmamıştır. Erkeklerin günahkârlık duygusu düzeyi kadınlara göre çok az bir miktar fazladır (24,64). Araştırmamızdaki ilgili hipotez doğrulanmamıştır.

“Bir değişkene ait ölçümlerin, birbirinde bağımsız olan ikiden fazla olan grupta ölçüldüğü ve bu gruplara ait ortalamaların birbirinde anlamlı farklılık gösterip göstermediğinin tespit edilmek istendiği durumlarda, ilişkisiz örneklem için tek yönlü ANOVA kullanılmaktadır”. Bu araştırmadaki veriler normal dağılım göstermediğinden dolayı, ilişkisiz örneklem için tek yönlü ANOVA’nın nanparametrik karşılığı olan Kruskal - Wallis Testi kullanılacaktır (Büyüköztürk, 2002, s. 139).

Tablo 27. Fakülteye Göre Dindarlık ve Dindarlığın Alt Boyutlarına Ait Puanların Farklılaşım Farklılaşmadığına Dair Kruskal - Wallis H Testi Sonuçları

Değişken	Grup	N	Sıra Ortalama	sd	x	p
Dindarlık	İlahiyat	98	394.13			
	Fen Ed.	185	285.92	2	63.145	.000
	Eğitim	282	242.46			

İnanç	İlahiyat	98	398.93			
Etki B.	Fen Ed.	185	278.23	2	64.655	.000
	Eğitim	282	245.84			
Bilgi	İlahiyat	98	346.60			
İbadet B.	Fen Ed.	185	301.58	2	30.552	.000
	Eğitim	282	248.71			

$P < 0.05$

Tablo 27'ye bakıldığında fakültelere göre dindarlık ve dindarlık alt boyutlarının puanları incelendiğinde çıkan sonuç ($p = .000$) yani ($p < 0.05$) olduğu için fakülteler arasında anlamlı fark bulunmaktadır. İlahiyat Fakültesinde öğrenim gören katılımcıların dindarlık düzeyleri Eğitim Fakültesinde ve Fen Edebiyat Fakültesinde öğrenim gören katılımcıların dindarlık düzeylerine oranı daha yüksek çıkmıştır. Farklı fakültelerde alınan eğitimler nitelik ve nicelik bakımından çeşitlilik göstermektedir. Dolayısıyla farklı fakültelerde öğrenim gören bireylerin zihinsel, duygusal ve davranış olarak da farklılıklar göstermeleri beklenmektedir. Alınan eğitimlerin çeşitliliğiyle birlikte eğitim ortamlarının da farklı oluşu dini tutum ve davranışları üzerinde etkili olmaktadır (Ayten, 2004, s. 83). Elde edilen veriler hipotezimizi doğrulamaktadır. Yozgat (Yozgat, 2019, s. 50) tarafından yapılan araştırma sonucunda da fakülteler arasında anlamlı düzeyde farklılık elde edilmiştir. Apaydın (Apaydın, 2001, s. 114) tarafından yapılan çalışmada da fakülteler arasında anlamlı düzeyde farklılık ortaya çıkmıştır. Ayrıca bu araştırmanın neticesinde de İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin dindarlık düzeyleri daha yüksek çıkmıştır. Fakülteler arasındaki dindarlık düzeylerinin ölçüldüğü bu tarz araştırmalarda genellikle aynı sonuç çıkmaktadır. Bu sonuçların sebebi olarak fakülte öğrencilerinin dine karşı tutumları, ortamları ve müfredatlarının büyük kısmının dini derslerden oluşması gösterilebilir. Ayten (Ayten, 2004, s. 83) tarafından yapılan araştırmada katılımcıların okudukları fakülte ile dindarlık düzeyleri arasında anlamlı fark bulunmuştur. Elde edilen bulgular katılımcıların aldıkları eğitim ile dindarlıkları arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Tablo 28. Fakültelere Göre Günahkârlık ve Günahkârlığın Alt Boyutlarına Ait Puanların Farklılaşp Farklılaşmadığına Dair Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları

Değişken	Grup	N	Sıra	sd	x	p
			Ortalama			
Günahkârlık	İlahiyat	98	328.76			
	Fen Ed.	185	280.16	2	9.849	.007

	Eğitim	282	268.96			
Aşırı	İlahiyat	98	333.85			
Pişmanlık	Fen Ed.	185	290.45	2	15.310	.000
	Eğitim	282	260.44			
Kendini	İlahiyat	98	325.13			
Cezalandırma	Fen Ed.	185	259.38	2	10.608	.005
	Eğitim	282	283.85			
Ceza	İlahiyat	98	290.29			
Beklentisi	Fen Ed.	185	277.93	2	.393	.821
	Eğitim	282	283.80			

Tablo 28'e bakıldığında günahkârlık toplam puanına göre fakülteler arasında anlamlı fark yoktur ($p = .007$) yani ($p > 0.005$). Aşırı pişmanlık alt boyutu puanlarına göre ise fakülteler arasında anlamlı fark bulunmaktadır ($p = .000$) yani ($p < 0.05$). Kendini cezalandırma alt boyutunda puanlarına göre de fakülteler arasında anlamlı fark vardır ($p = .005$) yani ($p < 0.05$). Elde edilen verilere bakıldığında İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin hem aşırı pişmanlık hem de kendini cezalandırma düzeyleri diğer fakültelerden daha yüksektir. Bunun sebebi çoğunlukla dini dersler gören İlahiyat Fakültesi öğrencileri dinin gereklerini yerine getirmede daha hassas ve duyarlı olmaları sebebiyle olabilir. Dini inanç, bilgi ve eylem arttıkça kendini sorgulama da artış gösterebilir. Diğer taraftan yukarıda saydığımız dini değer ve davranışlara sahip olmayanlarda bu konularda kendini sorgulama ve hassasiyet azalacağı için günahkârlık duygusu ve bunun getireceği pişmanlık, kendini cezalandırma gibi durumlar meydana gelmeyebilir. Burada elde edilen netice, bireylerin eğitim aldıkları fakültelere göre dünya görüş ve algılarının değişeceği görüşünü desteklemektedir (Ayten, 2004, s. 83).

Ceza beklentisi alt boyutu puanlarının sonucu ($p = .821$) yani ($p > 0.05$) olduğu için fakülteler arasında anlamlı fark bulunmamaktadır.

Tablo 29. Bölümlere Göre, Dindarlık ve Dindarlığın Alt Boyutlarına Ait Puanlar ile Günahkârlık ve Günahkârlığın Alt Boyutlarına Ait Puanların Farklılaşp Farklılaşmadığına Dair Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları

Değişken	Grup	N	Sıra Ortalama	sd	x	p
Dindarlık	İlahiyat	98	394.13			
	Tarih	91	285.46			

	Türk Dili	94	286.38	5	77.212	.000
	Türkçe	92	265.27			
	PDR	97	192.37			
	Matematik	93	272.15			
İnanç	İlahiyat	98	398.93			
Etki B.	Tarih	91	277.54			
	Türk Dili	94	278.89	5	77.370	.000
	Türkçe	92	265.49			
	PDR	97	198.50			
	Matematik	93	275.79			
Bilgi	İlahiyat	98	346.60			
İbadet	Tarih	91	304.93			
	Türk Dili	94	298.34	5	39.406	.000
	Türkçe	92	272.99			
	PDR	97	209.72			
	Matematik	93	265.36			
Günahkârlık	İlahiyat	98	328.76			
	Tarih	91	280.27			
	Türk Dili	94	280.05	5	11.631	.040
	Türkçe	92	284.85			
	PDR	97	253.18			
	Matematik	93	269.70			
Aşırı	İlahiyat	98	333.85			
Pişmanlık	Tarih	91	290.87			
	Türk Dili	94	290.04	5	16.327	.006
	Türkçe	92	274.07			
	PDR	97	250.95			
	Matematik	93	256.85			
Kendini	İlahiyat	98	325.13			
Cezalandırma	Tarih	91	256.53			
	Türk Dili	94	262.14	5	11.760	.038
	Türkçe	92	292.98			
	PDR	97	270.09			

	Matematik	93	289.17			
Ceza	İlahiyat	98	290.29			
Beklentisi	Tarih	91	277.37			
	Türk Dili	94	278.47	5	1.415	.923
	Türkçe	92	295.05			
	PDR	97	271.61			
	Matematik	93	285.38			

Tablo 29’a bakıldığında dindarlık toplam puanlarına göre bölümler arasında anlamlı fark bulunmaktadır ($p = .000$) yani ($p < 0.05$).

Elde edilen sonuçlara göre “inanç-etki boyutu” puanlarına bakıldığında bölümler arasında anlamlı fark bulunmaktadır ($p = .000$) yani ($p < 0.05$).

Tablo 29’da “bilgi-ibadet boyutu” puanlarına göre bölümler arasında anlamlı fark bulunmaktadır ($p = .000$) yani ($p < 0.05$).

Yine tablo 29’da günahkârlık toplam puanlarına bakıldığında bölümler arasında anlamlı fark bulunduğu gözlemlenmektedir ($p = .040$) yani ($p < 0.05$).

Aşırı pişmanlık puanlarına göre de bölümler arasında anlamlı bir fark olduğu gözlemlenmiştir ($p = .006$) yani ($p < 0.05$).

Tablo 29 incelendiğinde kendini cezalandırma puanlarına göre bölümler arasında anlamlı fark bulunmaktadır ($p = .038$) yani ($p < 0.05$).

Tablo 29’a göre ceza beklentisi puanları incelendiğinde bölümler arasında anlamlı fark bulunmadığı gözlemlenmiştir ($p = .923$) yani ($p > 0.05$).

Tablo 29’dan elde edilen sonuçlara göre hem dindarlık ve dindarlığın alt boyutlarında hem de günahkârlık toplam ve günahkârlık duygusunun alt boyutları arasında bölümlere göre anlamlı fark bulunduğu tespit edilmiştir. Sadece “ceza beklentisi” puanlarına göre bölümler arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır. Ceza beklentisi düzeyleri birbirine yakındır. Bireylerin eğitim gördükleri bölümler de onların dünya görüşleri, duygu, düşünce ve davranışlarında etkilidir. Eğitim alınan bölüm ve ortamın bireyi şekillendirmesi veya değiştirmesi ön görülen durumlardandır. Dolayısıyla eğitim alınan fakülte katılımcının dindarlık ve günahkârlık duygusuyla ilgili tutum ve davranışlarında etkili olduğu gibi fakültelerdeki bölümler de etkilidir (Ayten, 2004, s. 83). İlahiyat Bölümünde öğrenim gören deneklerin hem dindarlık hem de günahkârlık duygusu düzeyleri alt boyutlarıyla birlikte yüksek çıkmıştır. Bu sonucun sebebi olarak, bu bölümde öğrenim gören öğrencilerin düşünce

yapısı, çoğunlukla derslerin dini içerikli olması ve içinde bulunan ortam gösterilebilir. Ergenlerle ilgili Başkonuş tarafından yapılan araştırmada da İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin günahkârlık duygusu düzeyi diğer okullara göre daha yüksek çıkmıştır (Başkonuş, 2019, s. 75). Eğitim görülen okul ve ortam bireylerin dindarlık ve günahkârlık duygusu düzeylerini etkilemektedir. İlahiyat Fakültesi gibi dini derslerin daha çok görüldüğü ve öğrencilerinin de bu konularda daha hassas ve duyarlı olduğu okullarda bu düzeyler genel çoğunlukta yüksek çıkmaktadır.

Tablo 30. Yaşanılan Yere Göre, Dindarlık ve Dindarlığın Alt Boyutlarına Ait Puanlar ile Günahkârlık ve Günahkârlığın Alt Boyutlarına Ait Puanların Farklılaşp Farklılaşmadığına Dair Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları

Değişken	Grup	N	Sıra Ortalama	sd	x	p
Dindarlık	Köy	84	342.29	3	27.934	.000
	Kasaba	33	321.89			
	Şehir	317	284.88			
	B. Şehir	130	228.06			
İnanç Etki B.	Köy	84	348.66	3	29.697	.000
	Kasaba	33	337.47			
	Şehir	317	279.35			
	B. Şehir	130	233.48			
Bilgi İbadet B.	Köy	84	306.83	3	12.594	.006
	Kasaba	33	293.94			
	Şehir	317	292.47			
	B. Şehir	130	239.57			
Günahkârlık	Köy	84	312.99	3	14.769	.002
	Kasaba	33	359.27			
	Şehir	317	263.61			
	B. Şehir	130	289.38			
Aşırı Pişmanlık	Köy	84	321.21	3	13.508	.004
	Kasaba	33	345.29			
	Şehir	317	264.64			
	B.Şehir	130	285.10			
Kendini	Köy	84	297.20			

Cezalandırma	Kasaba	33	364.97	3	13.737	.003
	Şehir	317	265.07			
	B.Şehir	130	294.57			
Ceza	Köy	84	301.24			
Beklentisi	Kasaba	33	330.47	3	8.211	.042
	Şehir	317	266.70			
	B. Şehir	130	296.75			

Tablo 30’da dindarlık toplam puanlarına bakıldığında yaşanan yerler arasında anlamlı fark olduğu bulunmuştur ($p = .000$) yani ($p < 0.05$). Köyde veya şehirde yetişmiş olmak ya da hala bu yerleşim yerlerinden birinde yaşamak bireyi hayatının diğer yönlerinde etkili olduğu gibi dindarlığını da etkileyebilmektedir. Türkiye’de yapılan bazı araştırmalara göre kırsal kesimlerde yaşayanların inançlarına bağlı olma ve ibadetlerini yerine getirme düzeyleri şehirlerde yaşayanlara göre daha yüksektir (Hökelekli, 2020, ss. 97-98).

Tablo 30’da “inanç-etki alt boyutu” puanlarına göre yaşanan yerler arasında anlamlı fark vardır ($p = .000$) yani ($p < 0.05$).

“Bilgi-ibadet alt boyutu” puanlarına göre yaşanan yerler arasında anlamlı fark bulunmaktadır ($p = .006$) yani ($p < 0.05$).

Tablo 30 incelendiğinde günahkârlık toplam puanlarına göre yaşanan yerler arasında anlamlı fark vardır ($p = .002$) yani ($p < 0.05$).

Tablo 30’da aşırı pişmanlık alt boyutu puanlarına göre yaşanan yerler arasında anlamlı fark bulunmaktadır ($p = .004$) yani ($p < 0.05$).

Kendini cezalandırma alt boyutu puanlarına göre de yaşanan yerler arasında anlamlı fark vardır ($p = .003$) yani ($p < 0.05$).

Tablo 30’a göre ceza beklentisi puanlarına bakıldığında yaşanan yerler arasında anlamlı fark bulunmaktadır ($p = .042$) yani ($p < 0.05$).

Köyde veya şehirde yetişmiş olmak ya da hala bu yerleşim yerlerinden birinde yaşamak bireyi hayatının diğer yönlerinde etkili olduğu gibi dindarlığını da etkileyebilmektedir. Türkiye’de yapılan bazı araştırmalara göre kırsal kesimlerde yaşayanların inançlarına bağlı olma ve ibadetlerini yerine getirme düzeyleri şehirlerde yaşayanlara göre daha yüksektir. Şehirlerde yaşayanların ibadet yapma oranları azalırken; nafile ibadetler ve cemaatlerle ilişkide olma özellikleri köyde yaşayanlardan yüksektir (Hökelekli, 2020, ss. 97-98).

İnsanların yaşamlarını sürdürdükleri yer inanç, algı, duygu, düşünce ve davranışları

üzerinde önemli bir etkiye sahip olabilmektedir. Buna göre bireyler bulundukları yerden ve toplumdan bağımsız değildir. Diğer konularda olduğu gibi dindarlık ve günahkârlık duygusuyla ilgili tutum ve davranışları da içinde yaşadıkları topluma göre oluşmakta veya değişmektedir. Ancak Ayten'in yaptığı araştırmaya göre dindarlık ile yaşanan yer arasında anlamlı ilişki bulunamamıştır. Buradan hareketle yaşanan yer ile dindarlık arasında ilişki yoktur demek mümkündür (Ayten, 2004, s. 90).

Tablo 31. Ekonomik Duruma Göre, Dindarlık ve Dindarlığın Alt Boyutlarına Ait Puanlar ile Günahkârlık ve Günahkârlığın Alt Boyutlarına Ait Puanların Farklılaşp Farklılaşmadığına Dair Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları

Değişken	Grup	N	Sıra	sd	x	p
Ortalama						
Dindarlık	Çok kötü	3	170.83	4	3.134	.536
	Kötü	11	275.14			
	Orta	357	284.44			
	İyi	175	277.57			
	Çok iyi	19	328.21			
İnanç	Çok kötü	3	181.67	4	2.508	.643
Etki B.	Kötü	11	292.23			
Orta	357	286.19				
İyi	175	274.32				
Çok iyi	19	313.61				
Bilgi	Çok kötü	3	155.83	4	4.511	.341
İbadet B.	Kötü	11	239.00			
Orta	357	281.12				
İyi	175	286.58				
Çok iyi	19	330.89				
Günahkârlık	Çok kötü	3	241.00	4	5.521	.238
	Kötü	11	373.09			
	Orta	357	287.10			
	İyi	175	267.78			
	Çok iyi	19	300.63			
Aşırı	Çok kötü	3	188.00	4	5.521	.238
Pişmanlık	Kötü	11	337.14			

	Orta	357	284.70	4	3.813	.432
	İyi	175	273.73			
	Çok iyi	19	320.03			
Kendini	Çok kötü	3	293.67			
Cezalandırma	Kötü	11	383.68			
	Orta	357	288.14	4	7.126	.129
	İyi	175	264.37			
	Çok iyi	19	298.08			
Ceza	Çok kötü	3	323.67			
Beklentisi	Kötü	11	407.18			
	Orta	357	287.41	4	9.174	.057
	İyi	175	269.16			
	Çok iyi	19	249.34			

Tablo 31’de bulunan dindarlık toplam puanına göre katılımcıların ekonomik durumu arasında anlamlı fark yoktur ($p = .536$) yani ($p > 0.05$). Çalışmanın sonucunda elde edilen verilere göre ekonomik durumun dindarlık üzerinde bir etkiye sahip olmadığı görülmektedir. Hipotezimiz doğrulanmamıştır. Hipotezimizin oluşmasına ekonomik durum yükseldikçe dindarlığın azalacağı yönündeki genel algı sebep olmuştur. Bu algının aksine yapılan çalışmalar incelendiğinde bu algının doğru olmadığı görülmektedir. Şık (2020) tarafından yapılan araştırmada sonucuna göre de ekonomik durum ve dindarlık arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Tablo 31’deki “inanç-etki” alt boyutu puanlarına göre katılımcıların ekonomik durumu arasında anlamlı fark bulunmamaktadır ($p = .643$) yani ($p < 0.05$).

“Bilgi-ibadet” alt boyutu puanlarına bakıldığında katılımcıların ekonomik durumu arasında anlamlı fark yoktur ($p = .341$) yani ($p > 0.05$).

Aynı konuda Ayten (Ayten, 2004, s. 88) tarafından yapılan araştırmanın bulgularına göre katılımcıların ekonomik durumları ile dindarlık düzeyleri arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Dindarlığın alt boyutlarından “bilgi-ibadet” boyutunda ve “inanç-etki” boyutunda ekonomik düzeyi iyi olanlarla düşük olanlar arasında anlamlı fark bulunmuştur. Burada elde edilen bulgulardan ekonomik durum yükseldikçe dindarlığın azaldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 31 incelendiğinde günahkârlık toplam puanlarına göre katılımcıların ekonomik durumu arasında anlamlı fark bulunmamaktadır ($p = .238$) yani ($p > 0.05$).

Tablo 31'e bakıldığında aşırı pişmanlık alt boyutu puanlarına göre katılımcıların ekonomik durumu arasında anlamlı fark yoktur ($p = .432$) yani ($p > 0.05$).

Kendini cezalandırma alt boyutu puanlarına göre katılımcıların ekonomik durumu arasında anlamlı fark bulunmamaktadır ($p = .129$) yani ($p > 0.05$).

Tablo 31'de bulunan ceza beklentisi alt boyutu puanlarına göre katılımcıların ekonomik durumu arasında anlamlı fark yoktur ($p = .057$) yani ($p > 0.05$).

Neticede tablo 31'e bakıldığında tüm değişkenler ile katılımcıların ekonomik durumu arasında anlamlı fark yoktur.

Batıda yapılan çalışmalar neticesinde ekonomik düzeyleri yüksek olanların dindarlık ve buna bağlı duygularının ekonomik düzeyleri düşük ve orta olanlara göre daha zayıf olduğu tespit edilmiştir. Türkiye'de de benzer bir sonuçla üst tabakanın dine ilgisinin az olduğu, gelir olarak daha alt seviyede olanların ise dine bağlılıklarının çok olduğu tespit edilmiştir (Hökelekli, 2020, s. 97). Ayrıca Kırac (Kırac, 2007, ss. 130-131) tarafından yapılan araştırmada ekonomik durumu iyi olanların ekonomik durumu kötü olanlara göre dindarlık düzeylerinin daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ekonomik durum ile dindarlık arasında ters yönde bir ilişki olduğunu göstermektedir. Yine aynı araştırma sonuçlarına göre ekonomik durumları iyi olan bireylerin günahkârlık duygularının yüksek olduğu tespit edilmiştir. Başkonuş tarafından ergenler üzerine yapılan araştırmanın sonucuna göre ise ekonomik yönden refah düzeyi düşük olan ailelerin günahkârlık duygusu düzeyinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Başkonuş, 2019, s. 51). Katılımcıların ekonomik durumları ile dindarlık ve günahkârlık duygusu düzeyleri arasındaki korelasyonu ölçmek için yapılan araştırmalarda farklı sonuçlar elde edilmesinin sebebi olarak, bireylerin dindarlık ve günahkârlık duygularının farklı oluşu, yaşadıkları çevre, bireysel farklılıklar ve ölçme araçlarının farklılığı gösterilebilir.

V. BÖLÜM

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada üniversite öğrencilerinde dindarlık ve günahkârlık duygusu ve bunlara etki edebilecek olan bağımsız değişkenlerin etki dereceleri üzerine inceleme yapılmıştır.

Demografik Değişkenlere İlişkin Sonuçlar:

1. Katılımcıların %71,7'si kadın öğrencilerden oluşmaktadır. Bu durumun sebebi araştırma yapılan bölümlerdeki kız öğrencilerin erkek öğrencilerden fazla olmasıdır.

2. Örneklem grubunun yaş aralığı 18-44 yaş aralığında, yaş ortalaması 21,5 olarak tespit edilmiştir.

3. Fakültelerin bölüm sayılarına göre örneklem oluşturulduğu için fakültelere göre katılımcı sayıları ve oranlarında dengeli bir profil oluşmamıştır.

4. Katılımcıların yarıdan fazlası (%56,1) şehirde yaşamaktadır. %75'lik bölümü üniversite öğrenimlerini aileden uzakta, genellikle yurttaki kalarak tamamlamaktadır. Elde edilen verilere göre katılımcıların ekonomik durumları orta düzeydedir.

5. Ankete katılan öğrencilerin çoğunluk olarak annelerinin %48'i ilköğretim mezunu ve %84,2'si ev hanımıdır.

6. Ankete katılan öğrencilerin çoğunluk olarak babalarının %29,2'si lise mezunu ve %28,5'i serbest meslektir.

7. Dindarlık durumları sonuçlarının alınan en yüksek değerlerin sonuçlarına göre anne dindarlık durumu en yüksek yüzdeye göre %50,8'i dindar; baba dindarlık durumu %48,8'i dindar; katılımcıların kendilerinin %55'i dindardır. Bu verilere göre katılımcılar anne ve babalarından daha dindar görünmektedir.

8. Katılımcıların dini ritüellerdeki "sürekli" olarak en fazla yerine getirdikleri davranış sıralaması şu şekildedir: %83,9 oruç tutmak, %81,2 dua etmek, %70,3 iyilik yapmak, %50,6 tövbe etmek, %18,8 namaz kılmak şeklindedir.

Dindarlık Ölçeği ve Günahkârlık Duygusu Ölçeğine İlişkin Sonuçlar:

1. Elde edilen bulgulardan hareketle çarpıklık ve basıklık değerlerine göre normal dağılım sağlanmamıştır ($p = .000$) (bkz. tablo 12 ve Tablo 13). Veriler arasındaki araştırmanın yönünü ve gücünü tespit etmek için nonparametrik testler kullanılmıştır.

2. Elde edilen sonuçlara göre dindarlık ile günahkârlık duyguları arasında bir ilişki olmadığı için anlamlı olarak birlikte artma ya da birlikte azalma durumu yoktur ($p = .075$). Buradan hareketle araştırmanın temel hipotezi " Üniversite öğrencilerinde dindarlık arttıkça

günahkârlık duygusu azalmaktadır” önermesi doğrulanmamıştır. Araştırma neticesinde alt hipotezlerden birincisi olan “Dindarlık ve günahkârlık duygusu düzeyleri arasında negatif yönde ve anlamlı bir ilişki vardır” önermesi de doğrulanmamıştır (bkz. Tablo 14). Araştırmanın başlangıcında bu hipotezler oluşturulurken dinin gereklerini yerine getiren bireylerde günahkârlık duygusunun düşük düzeyde olacağı ön görülmüştür.

3. Dindarlık toplam boyutu ve alt boyut olan “inanç-etki” boyutu arasında güçlü düzeyde pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p = .000$). Elde edilen sonuçlardan hareketle şunları söyleyebiliriz: Dindarlık düzeyleri arttıkça inançlarının da gereği olan toplum tarafından iyi kabul edilen davranışları yapma düzeyleri yüksek çıkmıştır. Yine dindarlık düzeyleri arttığı zaman dini bilgilere daha fazla sahip olma ve neticesinde dini ritüelleri, ibadetleri yapma oranı da yüksek çıkmaktadır. Buradaki bulgulardan hareketle dindarlığın bireyleri iyi davranışlara yönlendirdiği ve toplumsal ahlak ve kuralları olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşmak mümkündür (bkz. Tablo 15). Bunun sağlanması için doğru bir din algısıyla dinin temel kaynaklardan öğrenilmesi gerekmektedir (Ayten, 2005, s. 187).

4. Dindarlık toplam ve “bilgi-ibadet” boyutu arasında da güçlü düzeyde pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p = .000$). Araştırmadan elde edilen 3 ve 4 numaralı sonuçlar neticesinde “ dindarlık ve dindarlığın alt boyutları olan inanç-etki ve bilgi-ibadet boyutları arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır” önermesi doğrulanmaktadır (bkz. Tablo 16). Bilgi-ibadet boyutu bireyin dini yaşantısındaki bilgi düzeyini ve namaz gibi temel ibadetlerde bireyin sürekliliğini ifade etmektedir (Ayten, 2009b, s. 101). Bir dine ait ibadetleri yerine getirebilmek için öncelikle bireyin doğru, yeterli ve gerekli bilgiye sahip olması gerekmektedir. İnandığı dine ait yeterli bilgiye sahip olmayan bireyin doğru bir inanışa sahip olması ve dinin gereklerini doğru şekilde yerine getirmesi mümkün olmamaktadır (Mehmedoğlu, 2004, s. 29).

5. Dindarlık toplam boyutu ile günahkârlık duygusunun alt boyutlarından olan “aşırı pişmanlık” boyutu arasında güçlü düzeyde pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p = .004$). Katılımcıların aşırı pişmanlık düzeyleri arttıkça dindarlık düzeylerinin de arttığı sonucu çıkmıştır. Ya da dindarlık arttıkça aşırı pişmanlık da artmaktadır (bkz. Tablo 17). Elde edilen veriler hipotezimizi doğrulamamaktadır. Dindarlık düzeyi yüksek bireyler aynı zamanda dinin gereklerini de yerine getireceklerinden korku, endişe, pişmanlık seviyelerinin az olacağı öngörülmüştür (Peker, 2012, s. 216). Ayrıca dindarlık toplam ve kendini cezalandırma düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($p = .280$). Hipotezimizde bu değerler arasında negatif yönde bir ilişki olacağı ön görüldüğü için hipotezimiz doğrulanmamıştır (bkz. Tablo 18). Genel kanaate göre de dindarlık düzeyi yüksek olan bireyler dinin vecibelerini de yerine getirdikleri için manevi tatmin düzeyleri de yüksek olmaktadır. Bundan dolayı

kendilerini cezalandırma gibi bir duyguya sahip olmazlar. Hem kendileri hem de inandıkları yüce varlık için olumlu duygular içindedirler (Köse ve Ayten, 2021, s. 114). Aynı zamanda dindarlık toplam ile ceza beklentisi arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($p = .050$). Ulaşılan verilere göre hipotezimiz doğrulanmamıştır (bkz. Tablo 19). Hipotezimize göre dindarlık düzeyi artan birey aynı zamanda dinin gereklerine uygun bir hayat yaşayacağı için ceza beklentisi olmayacağı ön görülmüştür. Çünkü dinin gereklerine uygun bir yaşam süren birey, kutsal kitapta bildirilenler doğrultusunda ceza yerine mükâfat beklentisinde olmaktadır. Dolayısıyla bu bireyde korku ve endişe yerine güven ve huzur duyguları hâkim olmaktadır (Köse ve Ayten, 2021, s. 114).

6. Dindarlığın alt boyutları olan inanç-etki boyutu ile bilgi ibadet boyutu arasında güçlü düzeyde pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p = .000$) (bkz. Tablo 20). Hipotezimiz doğrulanmaktadır. Elde edilen sonuçlar neticesinde, bireylerin dini bilgileri artıp dinin temel öğretilerini düzenli ve sürekli olarak yapmaya başladıklarında toplum yararına olan davranışları yerine getirme ve sosyal problemlerini inançları doğrultusunda çözme düzeyinin arttığını söylemek mümkündür. Dindarlıkta inanç, dini yaşantı ve ahlak birbirini beslemektedir. Bireyde inanç düzeyi doğru şekilde arttıkça dini yaşantı düzeyi de artmaktadır. Bunlara bağlı olarak dini davranışlar dinin temel kaynağına göre doğru ve düzenli şekilde yapıldıkça bireyin ahlak düzeyi de artmaktadır.

7. Araştırma sonucunda günahkârlık toplam boyutu ile inanç-etki boyutu arasında güçlü düzeyde pozitif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($p = .003$). Çıkan sonuca göre günahkârlık duygusu arttıkça, özellikle inancın gereği olan toplumda iyi davranışlar gösterme düzeyi artmaktadır. Diğer bir ifadeye göre inancının gerektirdiği gibi yaşayan bireyde günahkârlık duygusu artmaktadır. Elde edilen sonuç hipotezimizi doğrulamamaktadır (bkz. Tablo 20). Yapılan bir araştırmanın sonucuna göre bizim elde ettiğimiz sonucun aksi yönünde olarak, kendini günahkâr hissedenlerin dini ve ahlaki görevleri yerine getirmeyenler, sürekli günah sayılan davranışlarda bulunanlar olduğu tespit edilmiştir (Seriner, 2019, s. 72).

8. Elde edilen verilere göre inanç-etki boyutu ve aşırı pişmanlık boyutu arasında güçlü düzeyde pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p = .000$). Buna göre toplum tarafından hoş görülen iyi işler yapma düzeyi arttıkça aşırı pişmanlık düzeyi de artmaktadır (bkz. Tablo 20). Bu sonuç hipotezimizi doğrulamamaktadır. Pişmanlık duygusu yapması gereken davranışları yerine getirmeyen ya da yanlış davranışlarda bulunan bireylerde bulunmaktadır. Dinin öğretileri doğrultusunda yaşayan bireyler gerektiği gibi davranışlarda bulundukları için pişmanlık duygusu yerine huzur ve güven duygusu hissetmektedir. Ergenler üzerine yapılan bir araştırmada katılımcıların yarısı günah ya da suç kabul edilen bir eylemi yaptıklarında

pişmanlık hissettiklerini ifade etmişlerdir (Seriner, 2019, s. 72).

9. Çalışmanın sonucunda inanç-etki boyutu ile kendini cezalandırma boyutu arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p = .014$). Katılımcıların inançları gereği toplumun hoş karşıladığı işleri yapma düzeyi arttıkça kendini cezalandırma düzeyleri orta seviyede artmaktadır (bkz. Tablo 20). Bu sonuca göre hipotezimiz doğrulanmamaktadır. Ön görülen görüşe göre inançlarının gereği olarak iyi işler yapan bireylerde kendini cezalandırma durumu görülmemektedir. Kendini cezalandırma isteği genellikle yanlış davranışları bırakamayıp devam edenlerde görülmektedir. Ayrıca Tablo 20'den elde edilen sonuca göre inanç-etki boyutu ile ceza beklentisi boyutu arasında ilişki yoktur ($p = .358$). Buradaki sonuç hipotezimizi doğrulamamaktadır. Öngörülene göre dinin gereklerine göre yaşayanlar vazifelerini yerine getirdikleri için ceza beklentileri bulunmamaktadır.

10. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre bilgi-ibadet değerleri ile günahkârlık toplam değerleri arasında ilişki yoktur ($p = .240$) (bkz. Tablo 21). Hipotezimize göre bu iki boyut arasında negatif bir ilişki olacağı öngörüldüğü için hipotezimiz doğrulanmamıştır. İbadetlerini ve dinin diğer vecibelerini yerine getiren insanlarda günahkârlık düzeyinin düşük olması beklenmektedir. Ergenler üzerinde yapılan bir araştırmanın sonucu da bu doğrultuda çıkmıştır (Seriner, 2019, s. 68). Yine buradaki sonuçlara göre bilgi-ibadet boyutu ile aşırı pişmanlık boyutu arasında ilişki olmadığı tespit edilmiştir ($p = .915$). Hipotezde negatif yönde ve anlamlı bir ilişki ön görüldüğü için çıkan sonuçlarda hipotez doğrulanmamıştır (bkz. Tablo 21).

11. Bilgi-ibadet boyutu ile kendini cezalandırma boyutu arasında orta düzeyde negatif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($p = .035$). Elde edilen sonuçlara göre inandıkları din hakkında bilgileri artıp ibadetlerini sürekli yaptıkça kendini cezalandırma düzeyi azalmaktadır (bkz. Tablo 21). Aralarında ters yönde anlamlı bir ilişki olduğunu gösteren sonuçlar hipotezimizi doğrulamaktadır. Kendini cezalandırma durumu günahkârlık duygusuyla birlikte gelişen bir durumdur. Günahkâr olduğunu düşünen bireyler kendilerini suçlu hissettikleri için kendilerini cezalandırma gereği duymaktadırlar.

12. Elde edilen sonuçlara göre bilgi-ibadet boyutları ile ceza beklentisi boyutu arasında güçlü düzeyde negatif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p = .000$). Yine katılımcıların inandıkları din hakkında bilgileri artıp ibadetlerini sürekli yaptıkça ceza beklentisi düzeyleri azalmaktadır. Veriler hipotezimizi doğrulamaktadır (bkz. Tablo 21). Aralarında ters yönde anlamlı bir ilişki vardır. Verilerde bilgi-ibadet düzeyinin yüksek çıkması ibadetlerin ve dini vecibelerin sürekli ve düzenli yapıldığı anlamına gelmektedir. Dinini özenli bir şekilde yaşantısına yansıtan ve dinin gereklerini yerine getiren bireyde ceza beklentisi azalacaktır.

13. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre günahkârlık toplam değeri ile alt boyutları olan aşırı pişmanlık ($p = .000$), kendini cezalandırma ($p = .000$), ceza beklentisi ($p = .000$) değerleri arasında güçlü düzeyde pozitif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Elde edilen veriler hipotezimizi doğrulamaktadır. Dolayısıyla katılımcıların günahkârlık duygusu arttıkça aşırı pişmanlık, kendini cezalandırma ve ceza beklentisi düzeyleri anlamlı ve güçlü bir şekilde artmaktadır. (bkz. Tablo 22). Günahkarlık duygusunun alt boyutlarının kendi aralarındaki korelasyon sonucunda da ($p = .000$) değerinde güçlü düzeyde pozitif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir (bkz. Tablo 23, 24). Dinler, dini vecibelerini yerine getiren mensuplarına mükâfat vaadinde bulunurken, dinin gereklerini yerine getirmeyenler için ceza verileceğini bildirmektedir. Dolayısıyla günahkâr olanlar dinin hükümlerine uygun yaşamayanlar olduğu için kendilerinin cezalandırılacağına inanmaktadırlar. Elde edilen verilere göre günahkârlık toplam değerleri kendi alt boyutları olan aşırı pişmanlık, kendini cezalandırma ve ceza beklentisi boyutları arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Günahkârlık duygusu eğer tövbe, dua, iyilik yapma gibi davranışlarla telafi edilmezse beraberinde alt boyutlardaki duyguları getirecektir. Günahkâr hissetmenin en önemli sebebi ise yapılan başka bir araştırmada günah korkusuyla yetiştirilmek olarak bulunmuştur. Diğer sebepler ise ibadetleri yerine getirmemek, dinin emir ve yasaklarına uygun hareket etmemek, Allah'a inanmamak ve kendini dinden uzak görmek olarak ifade edilmiştir (Seriner, 2019, s. 78).

14. Çalışmamızdan elde edilen sonuçlara göre cinsiyet dindarlık düzeyini etkileyen bir faktör değildir. Kadınların (277,43) ve erkeklerin (297,09) dindarlık seviyeleri arasında önemli bir fark bulunmamıştır (bkz. Tablo 25). Araştırmamızdaki ilgili hipotez doğrulanmamıştır. Araştırmamızın örneklemini üniversite öğrencileri oluşturmaktadır. Katılımcıların daha kapsamlı bir grup olarak seçildiği araştırmalarda farklı sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Genel olarak kadınların dindarlık düzeyinin erkeklerden daha yüksek olduğu görüşü hâkimdir. Bunun durumun nedeni olarak kadınların daha duygusal yapıda olmaları, duygularını erkeklere oranla daha yoğun yaşamaları, dine yakın olup sıkıntılı zamanlarında dini başa çıkma yollarına başvurmaları gösterilebilir. Genel kanaat böyle olsa da hem kadınların hem de erkeklerin dindarlık düzeyinin daha yüksek bulunduğu çalışmalar mevcuttur. Yapıcı (Yapıcı, 2012, s. 19) ve Karşlı (Karşlı, 2020) tarafından yapılan çalışmada kadınların dindarlık düzeyi erkeklerin dindarlık düzeyinden yüksek çıkmıştır. Tura (Tura, 2019, s. 68) ve Ayten (Ayten, 2004) tarafından yapılan çalışmalarda da erkeklerin dindarlık düzeyi kadınların dindarlık düzeyinden yüksek çıkmıştır. Ayrıca Ayten yaptığı çalışmada cinsiyetin dindarlığı doğrudan etkileyen bir faktör olmadığını belirtmiştir. Ona göre bireyin içinde bulunduğu toplum, sosyal çevresi, aldığı eğitim gibi faktörler de dindarlık düzeyini etkileyen faktörlerdendir.

15. Elde edilen bulgular neticesinde günahkârlık duygusu düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı derecede farklılaşmadığı tespit edilmiştir ($p = .106$). Yapılan bu araştırmanın sonucuna göre cinsiyet günahkârlık duygusunu etkileyen bir faktör değildir. Kadınların (276,02) ve erkeklerin (300,66) günahkârlık duygusu seviyeleri arasında önemli bir fark bulunmamıştır. Erkeklerin günahkârlık duygusu düzeyi kadınlara göre çok az bir miktar fazladır (24,64). Araştırmamızdaki ilgili hipotez doğrulanmamıştır.

16. Fakültelere göre dindarlık ve dindarlık alt boyutlarının puanları incelendiğinde çıkan sonuç ($p = .000$) yani ($p < 0.05$) olduğu için fakülteler arasında anlamlı fark bulunmaktadır. İlahiyat Fakültesinde öğrenim gören katılımcıların dindarlık düzeyleri Eğitim Fakültesinde ve Fen Edebiyat Fakültesinde öğrenim gören katılımcıların dindarlık düzeylerine oranı daha yüksek çıkmıştır. Farklı fakültelerde alınan eğitimler nitelik ve nicelik bakımından çeşitlilik göstermektedir. Dolayısıyla farklı fakültelerde öğrenim gören bireylerin zihinsel, duygusal ve davranış olarak da farklılıklar göstermeleri beklenmektedir. Alınan eğitimlerin çeşitliliğiyle birlikte eğitim ortamlarının da farklı oluşu dini tutum ve davranışları üzerinde etkili olmaktadır (Ayten, 2004, s. 83). Elde edilen veriler hipotezimizi doğrulamaktadır. Yozgat (Yozgat, 2019, s. 50) tarafından yapılan araştırma sonucunda da fakülteler arasında anlamlı düzeyde farklılık elde edilmiştir. Apaydın (Apaydın, 2001, s. 114) tarafından yapılan çalışmada da fakülteler arasında anlamlı düzeyde farklılık ortaya çıkmıştır. Ayrıca bu araştırmanın neticesinde de İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin dindarlık düzeyleri daha yüksek çıkmıştır. Fakülteler arasındaki dindarlık düzeylerinin ölçüldüğü bu tarz araştırmalarda genellikle aynı sonuç çıkmaktadır. Bu sonuçların sebebi olarak fakülte öğrencilerinin dine karşı tutumları, ortamları ve müfredatlarının büyük kısmının dini derslerden oluşması gösterilebilir.

Ayten (Ayten, 2004, s. 83) tarafından yapılan araştırmada katılımcıların okudukları fakülte ile dindarlık düzeyleri arasında anlamlı fark bulunmuştur. Elde edilen bulgular katılımcıların aldıkları eğitim ile dindarlıkları arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Fakültelerin dindarlık düzeyleri birbirinden farklı bulunmuştur. Dindarlık düzeyleri yüksekten aza doğru şu şekildedir: İlahiyat F./Fen Edebiyat F./Eğitim F. (bkz. Tablo 26).

17. Günahkârlık toplam puanına göre fakülteler arasında anlamlı fark yoktur ($p = .007$). Aşırı pişmanlık alt boyutu puanlarına göre ise fakülteler arasında anlamlı fark bulunmaktadır ($p = .000$). Kendini cezalandırma alt boyutunda puanlarına göre de fakülteler arasında anlamlı fark vardır ($p = .005$). Elde edilen verilere bakıldığında İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin hem

aşırı pişmanlık hem de kendini cezalandırma düzeyleri diğer fakültelerden daha yüksektir (bkz. Tablo 27). Hipotezimiz kısmen doğrulanmıştır. Bunun sebebi çoğunlukla dini dersler gören İlahiyat Fakültesi öğrencileri dinin gereklerini yerine getirmede daha hassas ve duyarlı olmaları sebebiyle olabilir. Dini inanç, bilgi ve eylem arttıkça kendini sorgulama da artış gösterebilir. Diğer taraftan yukarıda saydığımız dini değer ve davranışlara sahip olmayanlarda bu konularda kendini sorgulama ve hassasiyet azalacağı için günahkârlık duygusu ve bunun getireceği pişmanlık, kendini cezalandırma gibi durumlar meydana gelmeyebilir. Burada elde edilen netice, bireylerin eğitim aldıkları fakültelere göre dünya görüş ve algılarının değişeceği görüşünü desteklemektedir (Ayten, 2004, s. 83).

Ceza beklentisi alt boyutu puanlarının sonucu ($p = .821$) yani ($p > 0.05$) olduğu için fakülteler arasında anlamlı fark bulunmamaktadır.

18. Bölümlere göre ceza beklentisi puanları hariç dindarlık ve dindarlığın alt boyutları, günahkârlık duygusu ve günahkârlık duygusunun alt boyutları arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir (bkz. Tablo 28). Hipotezimiz doğrulanmaktadır. Bölümlere göre dindarlık ve dindarlık alt boyutları, günahkârlık duygusu ve günahkârlık duygusunun alt boyutlarının puanlarına göre çoktan aza doğru sıralaması şu şekildedir:

- Dindarlık: İlahiyat, Türk Dili, Tarih, Matematik, Türkçe, PDR
- İnanç-etki: İlahiyat, Türk Dili, Matematik, Tarih, Türkçe, PDR
- Bilgi-ibadet: İlahiyat, Tarih, Türk Dili, Türkçe, Matematik, PDR
- Günahkârlık: İlahiyat, Türkçe, Tarih, Türk Dili, Matematik, PDR
- Aşırı Pişmanlık: İlahiyat, Tarih, Türk Dili, Türkçe, Matematik, PDR
- Kendini Cezalandırma: İlahiyat, Türkçe, Matematik, PDR, Türk Dili, Tarih

Bireylerin eğitim gördükleri bölümler de onların dünya görüşleri, duygu, düşünce ve davranışlarında etkilidir. Eğitim alınan bölüm ve ortamın bireyi şekillendirmesi veya değiştirmesi ön görülen durumlardandır. Dolayısıyla eğitim alınan fakülte katılımcının dindarlık ve günahkârlık duygusuyla ilgili tutum ve davranışlarında etkili olduğu gibi fakültelerdeki bölümler de etkilidir (Ayten, 2004, s. 83). İlahiyat Bölümünde öğrenim gören deneklerin hem dindarlık hem de günahkârlık duygusu düzeyleri alt boyutlarıyla birlikte yüksek çıkmıştır. Bu sonucun sebebi olarak, bu bölümde öğrenim gören öğrencilerin düşünce yapısı, çoğunlukla derslerin dini içerikli olması ve içinde bulunan ortam gösterilebilir. Ergenlerle ilgili Başkonuş tarafından yapılan araştırmada da İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin günahkârlık düzeyi diğer okullara göre daha yüksek çıkmıştır (Başkonuş, 2019, s. 75). Eğitim görülen okul ve ortam bireylerin dindarlık ve günahkârlık düzeylerini etkilemektedir. İlahiyat Fakültesi gibi dini derslerin daha çok görüldüğü ve öğrencilerinin de bu konularda daha hassas

ve duyarlı olduğu okullarda bu düzeyler genel çoğunlukta yüksek çıkmaktadır.

19. Araştırmamızın sonuçlarına göre dindarlık ($p = .000$) ve günahkârlık ($p = .002$) puanları ile yaşanan yerlere bakıldığında anlamlı fark olduğu bulunmuştur (bkz. Tablo 29). Hipotezimiz doğrulanmaktadır. Yaşanılan yerlere göre dindarlık ve günahkârlık duygusu düzeyi değişmektedir. Elde edilen verilere göre dindarlık düzeyi en yüksek olan köy; en düşük olan ise büyük şehirdir. Günahkârlık duygusu düzeyi en yüksek olan kasaba, en düşük olan şehirdir. Köyde veya şehirde yetişmiş olmak ya da hala bu yerleşim yerlerinden birinde yaşamak bireyi hayatının diğer yönlerinde etkili olduğu gibi dindarlığını da etkileyebilmektedir. Türkiye’de yapılan bazı araştırmalara göre kırsal kesimlerde yaşayanların inançlarına bağlı olma ve ibadetlerini yerine getirme düzeyleri şehirlerde yaşayanlara göre daha yüksektir (Hökelekli, 2020, ss. 97-98). İnsanların yaşamlarını sürdürdükleri yer inanç, algı, duygu, düşünce ve davranışları üzerinde önemli bir etkiye sahip olabilmektedir. Buna göre bireyler bulundukları yerden ve toplumdan bağımsız değildirler. Diğer konularda olduğu gibi dindarlık ve günahkârlık duygusuyla ilgili tutum ve davranışları da içinde yaşadıkları topluma göre oluşmakta veya değişmektedir. Ancak Ayten’in yaptığı araştırmaya göre dindarlık ile yaşanan yer arasında anlamlı ilişki bulunamamıştır. Buradan hareketle yaşanan yer ile dindarlık arasında ilişki yoktur demek mümkündür (Ayten, 2004, s. 90).

20. Elde edilen verilere göre dindarlık ($p = .536$) ve günahkârlık ($p = .238$) alt boyutlarıyla birlikte incelendiğinde tüm değişkenler ile katılımcıların ekonomik durumu arasında anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir (bkz. Tablo 30). Hipotezimiz doğrulanmamaktadır. Batıda yapılan çalışmalar neticesinde ekonomik düzeyleri yüksek olanların dindarlık ve buna bağlı duygularının ekonomik düzeyleri düşük ve orta olanlara göre daha zayıf olduğu tespit edilmiştir. Türkiye’de de benzer bir sonuçla üst tabakanın dine ilgisinin az olduğu, gelir olarak daha alt seviyede olanların ise dine bağlılıklarının çok olduğu tespit edilmiştir (Hökelekli, 2020, s. 97). Ayrıca Kırac (Kırac, 2007, ss. 130-131) tarafından yapılan araştırmada ekonomik durumu iyi olanların ekonomik durumu kötü olanlara göre dindarlık düzeylerinin daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ekonomik durum ile dindarlık arasında ters yönde bir ilişki olduğunu göstermektedir. Yine aynı araştırma sonuçlarına göre ekonomik durumları iyi olan bireylerin günahkârlık duygularının yüksek olduğu tespit edilmiştir. Başkonuş tarafından ergenler üzerine yapılan araştırmanın sonucuna göre ise ekonomik yönden refah düzeyi düşük olan ailelerin günahkârlık duygusu düzeyinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Başkonuş, 2019, s. 51). Katılımcıların ekonomik durumları ile dindarlık ve günahkârlık duygusu düzeyleri arasındaki korelasyonu ölçmek için yapılan araştırmalarda farklı sonuçlar elde edilmesinin sebebi olarak, bireylerin dindarlık ve günahkârlık duygularının

farklı oluşu, yaşadıkları çevre, bireysel farklılıklar ve ölçme araçlarının farklılığı gösterilebilir.

Genel olarak dindarlık ile günahkârlığın toplam puanları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Öneriler

1. Araştırmamızdan elde edilen bulgular neticesinde, çalışmamızın temel problemi olan dindarlık ile günahkârlık duygusu arasında istatistiksel bakımdan anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Benzer çalışmalar incelendiğinde çalışmamızın sonucunda elde edilen verilere paralel olan başka çalışmalar olduğu gibi farklı sonuçlara ulaşılan çalışmalar da bulunmaktadır. Benzer araştırmalar da olsa çalışmanın yaş, öğrenim durumu, çalışmanın uygulandığı grup, ekonomik düzey, fakülte gibi farklı değişkenlere sahip olması, birbirinden farklı bulgular elde edilmesine sebep olmaktadır. Her araştırmanın bir sınırlılığı bulunmaktadır. Araştırmamız Amasya Üniversitesine bağlı üç fakülte ile sınırlıdır. Bu çalışmada elde edilen bulguların genellenebilmesi için farklı şehirlerdeki farklı üniversitelerde öğrenim gören öğrencilere de uygulanarak daha kapsamlı sonuçlar elde edilmelidir.

2. Bu araştırmada üniversite öğrencilerinin dindarlık ve günahkârlık duygusu düzeylerinin arasındaki ilişkiyi incelemek amaçlanmıştır. Çalışmanın uygulama grubu ergenler, ev hanımları, memurlar, yetişkinler, işçiler, öğretmenler gibi toplumda bulunan çeşitli kesimler olarak genişletilirse, çalışmalardan elde edilen veriler daha geniş boylamda ve kapsamlı olarak karşılaştırılabilir. Bu durumda daha sağlıklı genellemeler ya da farklılıklar ortaya koyulabilir.

3. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre kendini dindar olarak tanımlayan ve ibadetlerini yerine getiren bireylerin aşırı pişmanlık, ceza beklentisi kendini cezalandırma düzeyleri daha yüksek çıkmıştır. Öngörülen görüşümüz ise bu düzeylerin dindar bireylerde daha düşük çıkması yönünde idi. Sonuçları karşılaştırmak açısından örneklem gruplarının dindarlık ve günahkârlık duygularını ölçmek için farklı ölçeklerle de çalışmalar yapılabilir.

4. Araştırmada kullanılan ölçeklerin geçerlik ve güvenirlik değerleri olsa da muhteva açısından eleştirel bir tarzda ele alınması daha uygun olacaktır.

5. Araştırma sonucu elde edilen bulgular dindarlık ve günahkârlık duygusu arasındaki ilişkinin derece ve yönünü göstermektedir. Ulaşılan bulgulara sebep-sonuç ilişkisi olarak bakmak hatalı olacaktır. Sebep-sonuç ilişkisi olarak bakılarak, “dindarlık günahkârlığın sebebidir” gibi bir sonuca varmak hatalı olacaktır.

6. Dindarlık ve günahkârlık duygusu ile ilgili yapılan çalışmaların bulgularındaki çeşitlilik ve farklılığın sebebi olarak bu kavramların tanımlarında ve ölçülmelerindeki farklılıkları söylemek mümkündür. Aynı zamanda bulgulardaki farklılığın sebebi, çalışmaların

farklı kültür ve seviyedeki bireyler üzerinde ve farklı inanıştaki (aynı dine mensup olsa bile dine ait kavramları farklı yorumlayabilen) bireyler üzerinde uygulanmasıdır. Bu sebepten araştırma bulgularının genel geçer sonuçlar olarak kabul edilmesi yerine, öncelikle çalışmanın örneklemini bağladığı unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

- Albayrak, K. (2002). Dinlerde günah kavramı ve kurtuluş yolları. *Dini Araştırmalar*, 4 (12), 87-107.
- Apaydın, H. (1996). *Üniversite öğrencilerinin dini yasaklarla ilgili tutumları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- Apaydın, H. (2016a). *Din psikolojisi terimler sözlüğü* (1. baskı). Bilimkent Yayınları.
- Apaydın, H. (2016b). *Psikolojiye giriş* (1. baskı). Bilimkent Yayınları.
- Apaydın, H. (2001). *Kişilik özelliklerinin dini tutum ve davranışlara etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- Aslan, N. (1992). *Dini iman suç ve tevbe ilişkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Uludağ Üniversitesi.
- Aydın, C. (2017). Ruh sağlığı ve dindarlık. içinde H. Apaydın (ed.), *Din psikolojisi* (ss. 261-291). Lisans Yayıncılık.
- Aydın, H. (1997). İslam'da günah problemleri-2. *İlim ve Sanat*, 44-45.
- Ayten, A. (2004). *Kendini gerçekleştirme ve dindarlık ilişkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi.
- Ayten, A. (2005). Kendini gerçekleştirme ve dindarlık: Üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 29, 185-204.
- Ayten, A. (2009a). Affedicilik ve din: Affetme eğilimi ve dindarlıkla ilişkisi üzerine ampirik bir araştırma. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 37, 111-128.
- Ayten, A. (2009b). *Prososyal davranışlarda dindarlık ve empatinin rolü*. Yayınlanmamış doktora tezi. Marmara Üniversitesi.
- Ayten, A. (Ed.). (2022). *Din bilimlerinde nicel yöntem teorik temel, analiz, yorumlama ve raporlama* (1. baskı). Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Ayten, A. (2024). *Psikoloji ve din psikologlarının din ve tanrı görüşleri* (7. baskı). İz Yayıncılık.
- Ayten, A. ve Yıldız, R. (2016). Dindarlık, hayat memnuniyeti ilişkisinde dini başa çıkmanın rolü nedir? Emekliler üzerine araştırma. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 16 (1), 281-308.
- Başkonuş, L. (2019). *Ergen suçluluğu ve dindarlık*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi.

- Bebek, A. (1996). Günah. *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)* (C 14, s. 282-285). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı. <https://islamansiklopedisi.org.tr/gunah#3-psikoloji>
- Boynukalın, M. (2009). Suç. *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)* (C 37, s. 453-457). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı. <https://islamansiklopedisi.org.tr.suc>
- Büyüköztürk, Ş. (2002). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı istatistik, araştırma deseni, SPSS uygulamaları ve yorum* (2. baskı). Pegem A Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2022). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri* (32. baskı). Pegem Akademi.
- Ceylan, D. (2017). Günah psikolojisine dini ve psikolojik bir yaklaşım. *Katre Uluslararası İnsan Araştırmaları Dergisi*, 4, 231-245.
- Cilacı, O. (1988). İlahi dinler açısından günah kavramı. *Diyanet İlmi Dergi*, 24 (4), 41-49.
- Cüceloğlu, D. (2014). *İçimizdeki çocuk* (48. baskı). Remzi Kitabevi.
- Dağcı, A. (2014). *Pozitif psikoloji bağlamında umudun dindarlıkla ilişkisi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Demir, Z. (2019). *Ergenlik döneminde dini inanç ve şüpheler ile psikososyal değişkenler arasındaki ilişki üzerine bir alan araştırması: İstanbul örneği*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi.
- Doğan, D. L. (2011). Din ve toplum. *İstanbul Journal of Sociological Studies*, 17, 35-44.
- Göcen, G. (2020). *Kavram atlası din psikolojisi ı* (1. baskı). Gazi Kitabevi.
- Güler, Ö. (2007). *Tanrı'ya yönelik atıflar, benlik algısı ve günahkârlık duygusu (yetişkin örneklem)*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi.
- Harman, Ö. F. (1996). Günah. *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)* (C 14, s. 278-282). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı. <https://islamansiklopedisi.org.tr/gunah>
- Hökelekli, H. (2012). Din, dindarlık ve boyutları. içinde H. Hökelekli (ed.). *Din psikolojisi* (ss. 25-45). Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Hökelekli, H. (2016). *Çocuk, genç, aile psikolojisi ve din* (2. baskı). Dem Yayınları.
- Hökelekli, H. (2018). *Din psikolojisi* (14. baskı). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Hökelekli, H. (2020). *Din psikolojisine giriş* (7. baskı). Dem Yayınları.
- Kahraman, F. (2007). İslam inancında günah, günah çeşitleri ve kişiyi günah işlemeye sevk eden faktörler. *Usul İslam Araştırmaları*, 8, 139-168.
- Karagöz, İ. (2007). *Günahlar tevbe ve istiğfar* (1. baskı). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Karagöz, S. ve Kılınçer, H. (2022). Din bilimleri araştırmalarında deneysel desenlerin kullanımı. içinde A. Ayten (ed.). *Din bilimlerinde nicel yöntem teorik temel, analiz,*

- yorumlama ve raporlama* (ss. 191-224). Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Karaman, F., Karagöz, İ., Paçacı, İ., Canbulat, M., Gelişgen, A. ve Ural, İ. (2006). *Dini kavramlar sözlüğü*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Karaman, H., Çağrııcı, M. ve Dönmez, İ. K. (2017). *Kur'an yolu mealı* (6. baskı). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Karşlı, N. (2020). Üniversite öğrencilerinde hayatın anlamı ve dindarlık ilişkisi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 48, 16-201.
- Kartopu, S. ve Başkonuş, L. (2019). Ergen suçluluğu ve dindarlık lise örneklemini üzerinde bir araştırma. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8 (16), 185-217.
- Kazıcı, Z. (1973). İslam, günah ve tevbe. *İslam Medeniyeti Mecmuası*, 3 (33), 9-15.
- Kelpetin Arpağuş, H. (2020). Mücrim. *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)* (C 31, s. 453-454). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı. <https://islamansiklopedisi.org.tr/mucrim>
- Kılıç, S. (1984). *Kur'an'da günah kavramı* (1. baskı). Hibaş Yayınları.
- Kıraç, F. (2007). *Dindarlık eğilimi, varoluşsal kaygı ve psikolojik sağlık* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Korkmaz, S. (2022). Din bilimlerinde korelasyon ve regresyon analizleri: Teorik temel, uygulama ve yorumlama. içinde A. Ayten (ed.). *Din bilimlerinde nicel yöntem teorik temel, analiz, yorumlama ve raporlama* (ss. 73-93). Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Köse, A. (1996). Günah. *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)* (C 14, s. 285-286). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı. <https://islamansiklopedisi.org.tr/gunah#3-psikoloji>
- Köse, A. ve Ayten, A. (2021). *Din psikolojisi* (13. baskı). Timaş Yayınları.
- Kula, T. (2006). *Ergenlerde dini düşüncede yaşanan güçlükler (bir Diyarbakır örneklemini)*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Cumhuriyet Üniversitesi.
- Mehmedoğlu, A. U. (2004). *Kişilik ve din* (1. baskı). Dem Yayınları.
- Ocak, H. (2014). Ahlak felsefesi ekseninde günah kavramı. *Mütefekkir Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 1 (2), 39-56.
- Özdemir, N. ve Düzgüner, S. (2020). Psikolojik açıdan suçluluk, pişmanlık ve günahkârlığın kapsamı ve yakın kavramlar arasındaki yeri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 49, 497-529.
- Özer, S. (2008). Günahların affında ve cezaların düşmesinde tövbenin etkisi. *Bilimname: Düşünce Platformu*, 6 (14), 79-108.

- Öztürk, Y. N. (1991). *İslam'da büyük günahlar*. Hürriyet Ofset Matbaacılık ve Gazetecilik A.Ş.
- Pargament, K. I. (2005). Dindarlığın bedelleri ve faydaları üzerine bir değerlendirme. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (1), 279-313. (Çev. A. U. Mehmedoğlu).
- Pazarlı, O. (1968). *Din psikolojisi* (1. baskı). Remzi Kitabevi.
- Peker, H. (1990). Suçlularda dini davranışlar. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(4), 93-124.
- Peker, H. (2012). Tövbe, dine dönüş ve din değiştirme. içinde H. Hökelekli (ed.). *Din psikolojisi* (ss. 214-233). Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Peker, H. (2014). *Din psikolojisi* (10. baskı). Çamlıca Yayınları.
- Sayar, K., ve Dinç M. (2023). *Psikolojiye giriş* (12. baskı). Dem Yayınları.
- Seriner, B. (2019). *Ergenlerde günah ve suç algısı, günahkârlık ve suçluluk duygusu üzerine bir araştırma*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi.
- Soysaldı, H. M. (2001). İslam'da günah kavramı. *Tasavvuf: İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*, 3 (7), 145-156.
- Şentürk, L. ve Yazıcı, S. (2003). *İslam ilmi hali* (9. baskı). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Şentürk, L., ve Yazıcı, S. (2010). *İslam ilmi hali* (1. baskı). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Şık, N. (2020). *Üniversite öğrencilerinde sınav stresiyle başa çıkma ve dindarlık ilişkisi: Amasya örneği*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Amasya Üniversitesi.
- TDK, Günahkâr. (11.05.2025). <https://sozluk.gov.tr/>
- Tok, F. (2024). Günah ile tövbe arasındaki mahiyet ilişkisi. *Tefsir Araştırmaları Dergisi*, 8 (1), 288-307.
- Tunç, C. (1981). Tövbe hakkında bazı meseleler. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 24, 389-412.
- Tura, H. (2019). *Dindarlık, affetme ve psikolojik iyi oluş ilişkisi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi.
- Tümer, G. (1994). Din. *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)* (C 9, s. 312-320). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı. <https://islamansiklopedisi.org.tr/din>
- Ünalın, A. (2012). Hadislerde günahın psiko-sosyal boyutu. *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3 (1), 87-116.
- Yalçın, H. C. (02.12.2024). Din. içinde TDK Sözlükleri. <https://sozluk.gov.tr/>
- Yapıcı, A. (1997). *İslam'da tövbe ve dini yaşayıştaki rolü*. Beyan Yayınları.

- Yapıcı, A. (2012). Türk toplumunda cinsiyete göre dindarlık farklılaşması: Bir meta-analiz denemesi. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17 (2), 1-34.
- Yavuzer, H. (1984). *Çocuk psikolojisi* (4. baskı). Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (1998). *Çocuk ve suç* (9. baskı). Remzi Kitabevi.
- Yozgat, B. (2019). *Pozitif psikoloji kapsamında üniversite öğrencilerinde dindarlık diğerkâmlık ilişkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Amasya Üniversitesi.

EKLER

Ek 1. Araştırma Anketi

Değerli katılımcılar,

Bu anket formu, gençlerin bazı algı, duygu ve davranış özelliklerini araştırmak üzere bir yüksek lisans tezi için hazırlanmıştır.

Ankete adınızı ve soyadınızı yazmayınız. Vereceğiniz yanıtların samimi olması ve düşüncelerinizi yansıtmaması çalışmamızın doğruluğu açısından çok büyük önem taşımaktadır. Yanıtlarınız yalnızca bu araştırma kapsamında kullanılacaktır. İzniniz olmadan başka çalışmalarda kullanılmayacak ve üçüncü kişilerle paylaşılmayacaktır.

Vereceğiniz cevaplarla araştırmamıza yaptığınız kıymetli katkı için teşekkür ederiz.

Tezi hazırlayan: Saliha Sancak 228009001

Danışman: Prof. Dr. Halil APAYDIN

1- Cinsiyetiniz:

() Kız () Erkek

2 - Yaşınız:

3 - Sınıfınız:

4 - Yaşadığınız yer:

() Köy () Kasaba () Şehir () Büyük şehir

5- Eğitiminize nerede kalarak devam ediyorsunuz?

() Ailemin yanında () Yurt veya pansiyonda
() Akraba yanında () Diğer.....

6- Ailenizin ekonomik durumu:

() Çok kötü () Kötü () Orta () İyi () Çok iyi

7- Annenizin tahsil durumu nedir?

() İlkokul mezunu () Ortaokul mezunu
() Lise mezunu () Üniversite (yüksekokul) mezunu
() Diğer

8- Babanızın tahsil durumu nedir?

() İlkokul mezunu () Ortaokul mezunu
() Lise mezunu () Üniversite (yüksekokul) mezunu
() Diğer.....

9- Annenizin mesleği nedir?

() Ev hanımı () İşçi () Memur () Serbest meslek () Diğer...

.....

10- Babanızın mesleği nedir?

() İşçi () Memur () Serbest meslek () Diğer.....

11- Anne ve babanızın dindarlık durumunu en iyi açıklayan şıkkı işaretleyiniz.

	Anne	Baba
a) Oldukça dindar	()	()
b) Dindar	()	()
c) Biraz dindar	()	()
d) Dindar değil	()	()

12- Kendinizi dindarlık açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?

- a) () Oldukça dindar. (Dini görevleri eksiksiz yaparım)
 b) () Dindar (Belli başlı dini görevleri yaparım)
 c) () Biraz dindar (Dini görevleri ara sıra yaparım)
 d) () Dindar değil (Dini görevleri yapmam)

13- Aşağıda verilen ibadetleri yapma durumunuzu işaretleyiniz.

	Sürekli	Bazen	Hiç
a) Beş vakit namaz	()	()	()
b) Oruç	()	()	()
c) Tövbe etme	()	()	()
d) Dua etme	()	()	()
e) İyilik yapma	()	()	()

DİNDARLIK ÖLÇEĞİ

Kaynak: A. Ayten, Din ve Empati, İz yayıncılık 2010; A. Ayten ve R. Yıldız (2016). Dindarlık, Hayat

Memnuniyeti İlişkisinde Dinî Başa Çıkmanın Rolü Nedir? Emekliler Üzerine Bir Araştırma, Din Bilimleri

Akademik Araştırma Dergisi, 16 (1), ss. 281-308.

Lütfen aşağıdaki ifadelere uygun gördüğünüz şıkları işaretleyiniz.

1). Dini inançlarım muhtaçlara yardım etmemde etkilidir.

- (a) Her zaman (b) Çoğu zaman (c) Bazen (d) Nadiren (e) Hiçbir zaman

2). İbadet ederken kendimi Allah'a yakın hissedirim.

- (a) Her zaman (b) Çoğu zaman (c) Bazen (d) Nadiren (e) Hiçbir zaman

3). Din, hayatın anlamını kavrama ve hayatta karşılaşılan sorulara cevap bulmada yardımcıdır.

- (a) Tamamen katılıyorum (b) Katılıyorum (c) Kararsızım
 (d) Katılmıyorum (e) Hiç katılmıyorum

4). Sosyal problemlerle (ailevi problemler, geçim sıkıntısı vb) ilgili çözüm yolları ararken dini inançlarınızın rolü olur mu?

- (a) Her zaman (b) Çoğu zaman (c) Bazen (d) Nadiren (e) Hiçbir zaman

- 5). Kur'an-ı Kerim'i, Arapçasından veya Türkçe mealinden ne sıklıkta okursunuz?
 (a) Her gün bir miktar okurum (b) Çoğu zaman okurum (c) Bazen okurum
 (d) Nadiren okurum (e) Hiç okumam
- 6). Beş vakit namaz kılmayla ilgili davranışınız aşağıdakilerden hangisine uygundur?
 (a) Her zaman (b) Çoğu zaman (c) Bazen (d) Nadiren (e) Hiçbir zaman
- 7). Sağlığınız elverdiği sürece Ramazan oruçlarını tutar mısınız?
 (a) Her zaman (b) Çoğu zaman (c) Bazen (d) Nadiren (e) Hiçbir zaman
- 8). İbadetlerinizi gereği gibi yerine getirebilmek için sahip olduğunuz bilgi düzeyini nasıl buluyorsunuz?
 (a) Çok İyi (b) İyi (c) Orta (d) Zayıf (e) Hiçbir bilgim yok
- 9). Dini inançlarım gereği doğru söylemeye gayret ediyorum.
 (a) Her zaman (b) Çoğu zaman (c) Bazen (d) Nadiren (e) Hiçbir zaman
- 10). Dini inançlarım gereği komşularıma iyi davranıyorum.
 (a) Her zaman (b) Çoğu zaman (c) Bazen (d) Nadiren (e) Hiçbir zaman

GÜNAHKÂRLIK DUYGUSU ÖLÇEĞİ (2006)

Kaynak: Güler, Ö. (2007). Tanrı'ya Yönelik Atıflar, Benlik Algısı ve Günahkârlık Duygusu (Yetişkin Örneklem), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Aşağıdaki maddeleri dikkatlice okuduktan sonra, okuduğunuz maddeye ne kadar katıldığınızı madde yanında bulunan seçeneklerden birini işaretleyerek belirtiniz.

	H İ Ç K A T İ L M İ Y O R U M	Ç O K A Z K A T I L I Y O R U M	B İ R A Z K A T I L I Y O R U M	O L D U K Ç A T I L I Y O R U M	T A M A M E N K A T I L I Y O R U M
1. Günahkâr olduğum için mutlaka cezalandırılacağım.	1	2	3	4	5
2. Günahlarıma tövbe etsem de çektiğim ıstırap azalmaz.	1	2	3	4	5
3. Eskiden işlediğim günahlar yüzünden o kadar pişmanım ki yaşamdan zevk alamıyorum.	1	2	3	4	5

4. Çok eskiden işlemiş ve pişman olmuş olsam da, işlediğim günah sık sık aklıma gelir ve bana acı verir.	1	2	3	4	5
5. İşlediğim günahlarımı düşündükçe ümitsizliğe kapılırım.	1	2	3	4	5
6. Hatalarımdan uzaklaşmış olmama rağmen kendimi hala günahkâr hissediyorum.	1	2	3	4	5
7. Sık sık keşke o günahları hiç işlemeseydim diyerek üzülüyorum.	1	2	3	4	5
8. Günahkâr bir insan olduğum için hayatın güzelliklerini hak etmiyorum.	1	2	3	4	5
9. Cehennemde yanacağım.	1	2	3	4	5
10. Günahkâr bir insan olduğum için Allah'ın merhametini hak etmiyorum	1	2	3	4	5
11. Günahlarım için duyduğum pişmanlık ve sıkıntı hiç geçmeyecekmiş gibi geliyor.	1	2	3	4	5
12. Sürekli keşke o an nefsim uymasaydım diyorum.	1	2	3	4	5
13. Ben günahkârım.	1	2	3	4	5
14. Hiç affedilmeyeceğim.	1	2	3	4	5
15. İşlediğim günahlarımı affedemiyorum ve kendimi cezalandırıyorum.	1	2	3	4	5
16. Kendimi manevi olarak kirlenmiş hissediyorum	1	2	3	4	5
17. Kendimi hiç sevmiyorum	1	2	3	4	5
18. İşlediğim günahlardan ötürü Allah'ın beni terk ettiğini hissediyorum.	1	2	3	4	5
19. Hiç iyi bir kul olamadım.	1	2	3	4	5
20. Kendimi günahkâr hissettiğimde, hayatım hakkında, kendimi kısıtlayacak kararlar alıyorum.	1	2	3	4	5

Ek 2. Anket Uygulama İzni

Evrak Tarih ve Sayısı: 30.04.2024-190989

T.C.
AMASYA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı

Sayı : E-47526769-302.08.01-190989
Konu : Anket Uygulama İzni

30.04.2024

DAĞITIM YERLERİNE

Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı 228009001 numaralı öğrencisi Saliha SANCAK'ın araştırma izin talebi ile ilgili Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'nün ilgi yazısı ekte sunulmuştur.

Söz konusu araştırmanın yapılabilmesi için gerekli izinlerin verilmesi konusunda gereğini ve bilgilerinizi rica ederim.

Prof. Dr. Ahmet Hakkı TURABI
Rektör

Ek: Anket Uygulama İzni (Saliha SANCAK) (12 Sayfa)

Dağıtım:

Gereği:

Eğitim Fakültesi Dekanlığına
Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanlığına
İlahiyat Fakültesi Dekanlığına

Bilgi:

Prof. Dr. Halil APAYDIN

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu :BSU5PZ29P0 Pin Kodu :79552

Belge Takip Adresi :
<https://turkiye.gov.tr/ebd?eK=5544&eD=BSU5PZ29P0&eS=190989>

Adres: Akbulak Mah. Hakimiyet Cad. No:4/3 P.K. :05100 Merkez/Amasya
Telefon:0 (358) 211 50 20 Faks:0 (358) 260 00 50
e-Posta:oidb@amasya.edu.tr Web:http://www.amasya.edu.tr/idari
Kop Adresi:amasyauniversitesi@hs01.kop.tr

Bilgi için: Murat ÇİTİR
Unvanı: Bilgisayar İşletmeni

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Ek 3. Ölçek Kullanım İzinleri

ÖZ GEÇMİŞ**SALİHA SANCAK****Öğrenim Bilgisi**

Yüksek Lisans 2022-2025	Amasya Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Prof. Dr. Halil APAYDIN
Lisans 1996-2001	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

